

ΕΚΚΛΗΣΙΑ

ΕΠΙΣΗΜΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΕΤΟΣ ΜΒ' | ΑΘΗΝΑΙ, ΦΙΛΟΘΕΗΣ 19. — Τηλ. 227-689 | 1 ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ 1965 | ΑΡΙΘ. 1

ΠΟΙΜΑΝΤΟΡΙΚΗ ΕΓΚΥΚΛΙΟΣ

ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΩΤΑΤΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΘΗΝΩΝ
ΚΑΙ ΠΑΣΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ Κ^{ΟΥ} ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ
ΕΠΙ ΤΗ ΕΟΡΤΗ ΤΗΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ

Π ρ ό ς

Τὸ Χριστεπώνυμον Πλήρωμα
τῆς Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν

Ἀγαπητὰ ἐν Κυρίῳ τέκνα,

Χαρμόσυνος ἀνατέλλει ἡ θεία ἐορτὴ τῆς γεννήσεως τοῦ Κυρίου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ὁλόκληρος ὁ πιστὸς Χριστιανικὸς κόσμος ἀγάλλεται καὶ χαίρει, διότι γνωρίζει, ὅτι ἡ ἐπὶ αἰῶνας καὶ αἰῶνας ἀναμενομένη χάρις τοῦ Θεοῦ ἐπεφάνη εἰς τὸν κόσμον, καὶ ἡ ἐπιφάνεια τῆς χάριτος ταύτης ὠδήγησε μὲν τοὺς λαοὺς εἰς τὴν ἀληθινὴν θρησκείαν καὶ ἔσωσεν αὐτοὺς ἐκ τῆς τυραννίδος τοῦ διαβόλου, ἐξακολουθεῖ δὲ διὰ μέσου τῶν αἰώνων τὸ ἀπολυτρωτικὸν διὰ τὴν ἀνθρωπότητα ἔργον τῆς.

Ἄλλ' ἡμεῖς τὰς ἐκ τῆς πείρας τῆς ἱστορίας γνώσεις μας, ὀφείλομεν νὰ παραβάλωμεν πρὸς τὴν σημερινὴν κατάστασιν τῆς ἀνθρωπότητος, ἵνα ἴδωμεν ἂν εὐρίσκεται καὶ ὁ σημερινὸς κόσμος εἰς τὴν ὁδόν, τὴν ὁποίαν μᾶς ἐχάραξεν ὁ Κύριος διὰ τῆς ἐπιφανείας Του ἐν τῷ κόσμῳ, ἣ παρεσύρθημεν εἰς ὁδὸν ἐπισηφαλῆ καὶ ἐπικίνδυνον. Διότι δὲν ἠμποροῦμεν νὰ ἰστάμεθα σήμερον ἐν θαυμασμῷ μόνον ἐνώπιον τοῦ ἐν Βηθλεὲμ γεννηθέντος Θεοῦ Βρέφους, χωρὶς νὰ σκεφθῶμεν ἂν ἀνταποκρινώμεθα εἰς τὴν θυσίαν τῆς ἀγάπης τοῦ Σωτῆρος πρὸς ἡμᾶς.

Ἄς ἀναδράμωμεν εἰς τὴν πρόσφατον ἱστο-

ρίαν μας, τὴν ὁποίαν ἐζήσαμεν καὶ ζῶμεν. Πολύνεκροι καὶ ἀπὸ ὑλικῆς καὶ ἠθικῆς ἀπόψεως καταστρεπτικοὶ πόλεμοι, τῶν ὁποίων τὰ ὀλέθρια διὰ τὴν χώραν μας ἀποτελέσματα ὄφειλον νὰ μᾶς διδάξουν σωτήρια διδάγματα διὰ τὸ μέλλον, παρῆλθον δι' ἡμᾶς ἀκίρρα, ὡς νέφος μελανὸν μὲν, ἀλλὰ φειδωλὸν εἰς τὰ ἐκ τῆς βροχῆς ἀγαθὰ.

Ἡ ἐπακολουθήσασα ἡσυχία καὶ ἡ προσωρινὴ εἰρήνη, βλέπομεν δυστυχῶς νὰ μᾶς ἔχουν γοητεύσει εἰς τοιοῦτον βαθμόν, ὥστε νὰ παρουσώμεθα εἰς θεωρίας καὶ πράξεις, αἱ ὁποῖαι, ἂν δὲν ἀναγκαιτισθοῦν ἐγκαίρως, ὑπάρχει φόβος νὰ μᾶς ὀδηγήσουν εἰς βεβαίαν καταστροφὴν.

Καὶ ἡ μελέτη τῆς καταστάσεως ἔχει μόνον ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀνθρωπότητος ὅλης, θὰ μᾶς πείσῃ, ὅτι ἐπιβάλλεται νὰ στραφῶμεν ἀνυπερθέτως εἰς τὸν λιμένα τῆς σωτηρίας, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἀπομακρυνόμεθα βαθμηδὸν εἰς τὸ τρικυμιῶδες πέλαγος.

Ἀγαπητοὶ Χριστιανοί,

Οὐδέποτε παρουσιάσθη ὡς σήμερον διὰ τὸν πολιτισμὸν ἐποχὴ ἀπόψεων τόσο λαμπρῶν ὅσον καὶ σκοτεινῶν. Παράδοξος βεβαίως διαπίστωσις. Ἄλλ' ἂς μελετήσωμεν ἐπισταμένως τὴν κατάστασιν.

Πληθυσμὸς τῆς γῆς παρ' ἕλας τὰς καταστροφὰς ἀλματωδῶς πολλαπλασιασθεὶς, ἔκτακτος οἰκονομικὴ ἀνάπτυξις, θαυμασία πρόο-

δος εἰς τὴν ἠλεκτρικὴν ἐνέργειαν καὶ τὴν χρησιμοποίησιν ἐν εὐρεῖ κύκλῳ τῆς ἀτομικῆς ἐπιστήμης. Οὐδέποτε ἡ πρόοδος ὑπῆρξε τόσον γόνιμος καὶ τόσον ἐπιβλητικὴ ἐπὶ τῶν δυνάμεων τῆς φύσεως. Πρόοδος ἡ ὁποία προοιωνίζεται διὰ τὴν ἀνθρωπότητα εὐρὺ μέλλον. Ἐάν δὲν εἶναι λοιπὸν ὁ κόσμος τώρα εὐτυχῆς, τί ἄλλο περιμένει νὰ καταστῇ εὐτυχέστερος;

Δυστυχῶς ἐνώπιον τῶν ὡς ἄνω περιγραφεισῶν προόδων, ἐνώπιον τῶν ἐλπίδων, τὰς ὁποίας ἡ ἐπιστήμη θέτει εἰς τὴν διάθεσιν μας, ἀντικρύζομεν τὴν γενικὴν ἀναστάτωση καὶ ζῶμεν ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ φόβου.

Ἡ Πολιτεία κατήντησε νὰ εἰσχωρῇ βαθμηδὸν καὶ δὴ ὑπερμέτρως εἰς τὸν δημόσιον βίον, νομοθεσίαι δὲ ἐπὶ νομοθεσιῶν τόσον δαφιλεῖς, καταντῶσαι ἀνεφάρμοστοι.

Ἄλλὰ καὶ οἱ συνασπισμοὶ τῶν Ἑθνῶν, οἱ ὁποῖοι ἐγένοντο πρὸς ἐπικράτησιν τοῦ διεθνοῦς δικαίου, οἱ ὁποῖοι ἔχουν κατὰ τὸ φαινόμενον μὲν σκοπὸν ἅγιον, τὴν χειραφέτησιν δηλαδὴ καὶ ἀπελευθέρωσιν τῶν λαῶν, οἱ ὁποῖοι στενάζουν εἴτε ὑπὸ τὸ ὑλιστικὸν καὶ ἄθεον καθεστῶς, εἴτε ὑπὸ τὴν ἐκμεταλλευτικὴν ἀποικιοκρατίαν, οἱ συνασπισμοί, λέγομεν, οὗτοι τῶν ἐθνῶν κατήντησαν οἱ χειρότεροι τύραννοι αὐτῶν, καὶ ἡ διαγωγὴ καὶ ἡ πολιτικὴ αὐτῶν εἶναι διαγωγὴ καὶ πολιτικὴ ὅχι τῆς ἐπὶ γῆς εἰρήνης, τὴν ὁποίαν ἔψαλλον οἱ ἄγγελοι κατὰ τὴν γέννησιν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, ἀλλὰ πολιτικὴ προπαρασκευῆς ἐξοντωτικῶν πολέμων, οἱ ὁποῖοι, ἂν δὲν προληφθοῦν, ἀπειλοῦν αὐτὴν τὴν ὑπόστασιν τοῦ ἀνθρώπου, τὴν καταστροφὴν τῆς γῆς.

Καὶ ταῦτα μὲν ὡς ὑλικά ἀποτελέσματα. Τὰ ἠθικά ὅμως εἶναι ἀκόμη χειρότερα.

Κατέπεσε ἐπικινδύνως ἡ ἠθικότης, λόγῳ τῶν πολέμων, τῶν ἀχαλινώτων βιαιοτήτων καὶ βαρβαροτήτων κατὰ τοὺς πολέμους τούτους, τῶν κοινωνικῶν ἐχθροτήτων καὶ τῶν οἰκονομικῶν ἀντιθέσεων.

Ἐναντι τοιοῦτου καταντήματος παρατηρεῖται γενικὴ ἀπάθεια, ἐγωϊσμός, πνευματικὴ μείωσις, ἐκβιομηχανισμὸς τῶν θελήσεων καὶ υποδούλωσις εἰς τὴν μηχανήν. Εἶναι ὀλίγα ταῦτα ἐκ τῶν ὀλεθρίων παρεκτροπῶν τῆς ἐποχῆς μας.

Τὸ χεῖριστον ὅμως κατάντημα τῆς συγ-

χρόνου κοινωνίας εἶναι ἡ στάσις ταύτης ἐναντι τῆς θρησκείας. Ἡ ὑπονομευτικὴ κατ' αὐτῆς ἐργασία τῶν φιλοσόφων τοῦ δεκάτου ὀγδοῦ καὶ ἡ ὑπερκριτικὴ τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος συνεπληρώθη διὰ τῶν συγχρόνων ἀντιθρησκευτικῶν διωγμῶν τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνος. Οὐδέποτε τοιαύτη λιποταξία ἐναντι τῆς θρησκείας εἶχε τοσαύτας ὀλεθρίους συνεπειάς ὡς εἰς τὴν ἐποχὴν μας.

Ἡ ἀβεβαιότης τοῦ μέλλοντος μᾶς πιέζει ἀφορητῶς. Ἐνῶ ἀνάγκη μιᾶς ταχείας ἐξελίξεως πρὸς ἕνα νέον κόσμον ἀπαιτεῖ πίστιν καὶ ὑπερφυσικὰς δυνάμεις, αἱ ὁποῖαι νὰ παρέχουν εἰς τὸν ἐν ἀγωνίᾳ ἄνθρωπον καθοδήγησιν, παρηγορίαν καὶ ἐλπίδα. Καὶ τί γίνεται; Ἄντι νὰ καταφύγουν εἰς τὸν Θεόν, οἱ λαοὶ προστρέχουν εἰς τὴν δικτατορίαν ἢ εἰς τοὺς θαλάμους τῶν πνευματιστῶν καὶ μάγων.

Ἄλλὰ πλὴν τούτων, ὁ σημερινὸς ἄνθρωπος ζῆ ἐν μέσῳ ποικίλων φόβων. Ὁ φόβος μᾶς παρακολουθεῖ καὶ μᾶς κράτει ἐν ἀγωνίᾳ καὶ κυριαρχεῖ ἐπὶ τῶν ἀποφάσεών μας. Καὶ φοβούμεθα δυστυχῶς τὸ πᾶν, τὸν πόλεμον, τὴν ἀτομικὴν βόμβαν, τὸν πόλεμον τῶν βακτηριδίων. Φοβούμεθα αἰφνιδιαστικὴν ἐπίθεσιν. Φοβούμεθα τὸν βάρβαρον ὑλισμὸν, φοβούμεθα τὴν καταστροφὴν τῶν ἀνθρωπίνων ἀξιών καὶ ἐν γένει φοβούμεθα, ὅτι θὰ χάσωμεν πᾶν ὅ,τι δίδει ἀξίαν εἰς τὴν ζωὴν. Τέλος δὲ φοβούμεθα καὶ αὐτὴν τὴν πρόοδον τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς τεχνικῆς, πρόοδον, ἡ ὁποία εἶναι πραγματικῶς ὑπεύθυνος τοῦ συγχρόνου χάους.

Φοβούμεθα τὸ παρόν, καὶ ἀκόμη περισσότερο τὸ μέλλον. Καὶ ἐνώπιον τῆς γενικῆς ἀταξίας, φοβούμεθα νὰ ἐνεργήσωμεν καὶ νὰ λάβωμεν πρωτοβουλίαν, καὶ οὕτω καθήμεθα περίλυποι καὶ μοιρολάτραι, ἀναμένοντες τὸ θαῦμα.

Καὶ τώρα προβάλλει τὸ ἐρώτημα: Μετὰ τὰ ἀνωτέρω ἐκτεθέντα, τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι βεβαίως εὐχάριστα, τί πρέπει νὰ γίνῃ; Ἄς προσπαθήσωμεν νὰ καθορίσωμεν τὰ αἷτια τοῦ κακοῦ διὰ νὰ εὐρωμεν τὰ κατάλληλα φάρμακα... Πρὸς τοῦτο ἄς ἀναζητήσωμεν τὰ μέσα διὰ νὰ ἐπαναφέρωμεν τὰς ἠθικὰς ἀξίας, ἄνευ τῶν ὁποίων δὲν θὰ εἶναι δυνατόν νὰ διατηρηθοῦν καὶ νὰ ἐπιζήσουν καὶ αἱ πλέον τολμηραὶ μεταρρυθμίσεις. Πρὸς ἐπιτυχίαν δὲ

τοιαύτης σταυροφορίας, ἃς ἐπιστρατεύσωμεν ὅλους τοὺς καλῆς θελήσεως ἀνθρώπους, ὅλας τὰς πνευματικὰς, διανοητικὰς καὶ ἠθικὰς δυνάμεις, αἱ ὁποῖαι ἠμποροῦν νὰ παράσχουν εἰς ἡμᾶς τὴν συνεργασίαν των.

Μετ' ἐκπλήξεως τότε θὰ ἴδωμεν, ὅτι θὰ ἐπαναληφθῇ ἡ ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητος διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως καὶ τοῦ κηρύγματος τοῦ Εὐαγγελίου. Κόσμος διεφθαρμένος περισσώτερον ἀπὸ τὸν σημερινόν. Κόσμος ἀπομακρυσμένος ἀπὸ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ. Κόσμος, τὸν ὁποῖον ἐσκότισε τόσοσ ἡ ἁμαρτία, ὥστε νὰ φθάσῃ μέχρι θεοκτονίας, ἀφοῦ κατεδίκασεν εἰς τὸν σταυρικὸν θάνατον καὶ αὐτὸν τὸν Θεάνθρωπον Σωτῆρά του.

Τοιοῦτος κόσμος μὲ μόνην τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Εὐαγγελίου τῆς ἀγάπης, ἀφυπνίσθη ὡς διὰ μαγείας ἀπὸ τοῦ βαθέος καὶ ὀλεθρίου ὑπνου τῆς ἁμαρτίας. Ἡ γενεὰ ἡ ἄπιστος καὶ διεστραμμένη, ὡς τὴν ἀπεκάλεσεν ὁ Κύριος, ἐγένετο γενεὰ ἐκλεκτὴ καὶ ἐβάστασε τὸ ὑπερύμνητον Ὄνομα τοῦ Κυρίου ἐνώπιον ἐθνῶν καὶ βασιλείων. Καὶ τί εἶδους ἀνθρώποι ἀπὸ ἠθικῆς ἀπόψεως ἦσαν οὗτοι πρὶν ἢ ἀκούσουν τὸ εὐαγγελικὸν κήρυγμα καὶ ἐπιστρέψουν εἰς τὸν Θεόν, τοὺς περιγράφει ὁ Ἀπόστολος Πέτρος εἰς τὴν δευτέραν Καθολικὴν του ἐπιστολῆν: «Οὗτοι, λέγει, ὡς ἄλογα ζῶα γεγεννημένα φυσικὰ εἰς ἄλωσιν καὶ φθοράν, ἐν οἷς ἀγνοοῦσι βλασφημοῦντες, ἐν τῇ φθορᾷ αὐτῶν καὶ φθαρῆσονται... ἡδονὴν ἠγούμενοι τὴν ἐν ἡμέρᾳ τρυφήν, σπῖλοι καὶ μῶμοι ἐντρυφῶντες ἐν ταῖς ἀπάταις αὐτῶν» (Β' Πέτρ. 2, 12-14).

Εἰς τὸ θαῦμα τοῦτο τῆς ἀναστάσεως τοῦ νεκροῦ κόσμου τῆς ἁμαρτίας, μᾶς καλοῦν οἱ κλαυθμυρισμοὶ τοῦ Βρέφους τῆς φάτνης τῆς Βηθλεέμ. Μᾶς καλεῖ καὶ μᾶς λέγει καὶ μᾶς ἐνθαρρύνει ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἀπογοητεύσεως καὶ ἀπελπισίας μας: «Θαρσεῖτε, ἐγὼ νενίκηκα τὸν κόσμον. Μὴ φοβηθῆτε ἀπὸ τῶν ἀποκτεινόντων τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν μὴ δυναμένων ἀποκτεῖναι». Ἡ δισχιστικὴ ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητος ἐπιστοποίησε καὶ ἐδικαίωσε καὶ τοὺς θεοπνεύστους λόγους τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου, τοὺς ὁποῖους ἀπηύθυνε πρὸς τὸν λαόν, εὐθύς μετὰ τὴν ἐπιφοίτησιν τοῦ Ἁγίου

Πνεύματος κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς: «Σώθητε, ἐκραύγασε, σώθητε ἀπὸ τῆς γενεᾶς τῆς σκολιᾶς ταύτης» (Πράξ. 2, 40).

Καὶ διατὶ ἡμεῖς τοῦλάχιστον, οἱ ἀνήκοντες εἰς τὸ Ἔθνος τὸ ἐνδοξόν, τὸ ὁποῖον πρῶτον ἐστράφη πρὸς τὸν Χριστιανισμόν, καὶ ἀνεγεννήθη εἰς κράτος μέγα διὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ, διατὶ δὲν μελετῶμεν τοὺς λόγους τοῦ Κυρίου, ὁ ὁποῖος μᾶς βεβαιοῖ, ὅτι οὐδεὶς ἄλλος τρόπος ὑπάρχει διὰ τὴν σωτηρίαν μας παρά ἡ συνεργασία μας μὲ τὸν Χριστόν; «Χωρὶς ἐμοῦ οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδέν». Ἄς μελετοῦν τὰ ἔθνη τῆς γῆς σχέδια εὐτυχίας τοῦ κόσμου καὶ εἰρήνης. Σχέδια, τὰ ὁποῖα ἔχουν, ὡς λέγει ἡ Γραφή, βάσιν «ἐπινοίας ἀνθρώπων», ἀνθρωπίνους δηλαδὴ συλλογισμοὺς καὶ ἀνθρώπινα μέσα.

Ἡμεῖς ὡς χριστιανοί; οἱ ὁποῖοι, ἀν ὑφίσταμεθα σήμερον ὡς Ἔθνος καὶ ὡς Ἐκκλησία, τὸ ὀφείλομεν εἰς μόνην τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν, ἃς κρατῶμεν ὡς παρακαταθήκην τὴν ὀρθόδοξον πίστιν μας, ἃς ἔχουμεν ἀναγεγραμμένους τοὺς θεοπνεύστους λόγους τοῦ Οὐρανοβάμονος Φωτιστοῦ μας Ἀποστόλου Παύλου, ὅστις προφητεύων τὸ μέλλον τῆς ἀνθρωπότητος, λέγει ὅτι θὰ κάμψουν πάντα τὰ Ἔθνη τὸ γόνυ των εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ· «ἐν τῷ ὀνόματι Αὐτοῦ, λέγει, πᾶν γόνυ κάμψει ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσεται, ὅτι Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρὸς».

Μὲ τοιαῦτα συναισθήματα, μὲ τοιαύτην ἐλπίδα, ἃς κάμψωμεν καὶ ἡμεῖς τὸ γόνυ τῆς ψυχῆς καὶ τῆς καρδίας ἐνώπιον τοῦ λίκνου τῆς φάτνης τῆς Βηθλεέμ καὶ ἃς ἀποφασίσωμεν νὰ ἀκολουθήσωμεν εἰς τὸ ἐξῆς τοὺς δοξολογοῦντας ἀγγέλους, τοὺς προσκυνοῦντας ποιμένας, τοὺς δωροφοροῦντας Μάγους. Καὶ ἃς ζητῶμεν παρ' Αὐτοῦ πάντοτε τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, τὸ ὀδηγοῦν εἰς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν. Ναί, Κύριε, ὅτι «παρὰ Σοὶ πηγὴ ζωῆς, ἐν τῷ φωτὶ Σου ὀψόμεθα φῶς». Ἀ μ ἡ ν.

Ἐν τῇ Ἱερᾷ Ἀρχιεπισκοπῇ Ἀθηνῶν
τῇ 25ῃ Δεκεμβρίου 1964

Εὐχέτης ἡμῶν πρὸς Κύριον
† Ὁ Ἀθηνῶν ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ

ΕΟΡΤΙΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

Α'

ΤΟΥ ΜΑΚ. ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ
ΑΘΗΝΩΝ ΚΑΙ ΠΑΣΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Παναγιώτατε καὶ θειότατε Ἀρχιεπίσκοπε Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ρώμης καὶ Οἰκουμενικῆ Πατριάρχα, ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ ἀγαπητὲ ἀδελφὲ ἡμῶν καὶ συλλειτουργῆ Κύριε Ἀθηναγόρα, τὴν Ὑμετέραν Παναγιότητα ἐν Κυρίῳ κατασπαζόμενοι ὑπερήδιστα προσαγορεύομεν.

«Ἰδοὺ ἡ Παρθένος ἐν γαστρὶ λήφεται καὶ τέξεται υἱὸν καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἑμμανουήλ». Πεπλήρωται ἡ προφητεία. Ἐτέχθη ὄντως ὁ Ἑμμανουήλ, ἐτέχθη ἡμῖν Σωτὴρ «ὃς ἐστὶ Χριστὸς ἐν πόλει Δαυὶδ». Οἱ ἄγγελοι ἐν οὐρανῷ αἰνοῦσι τὸν ἐνανθρωπήσαντα Θεὸν ἄδοντες: «δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνῃ ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία». Ἀστὴρ μηνύει τὸν τόπον τῆς γεννήσεως Αὐτοῦ. Ποιμένες ἀγραυλοῦντες, προσκνῆνται ταπεινοὶ πρὸς τὴν φάτνην περιδεεῖς προσέρχονται καὶ μάγοι ἀπ' ἀνατολῶν σπεύδουσιν εἰς Βηθλεὲμ καὶ προσκνήσαντες προσφέρουσι τῷ τεχθέντι Αὐτρωτῇ χρυσὸν καὶ λίβανον καὶ σμύρναν. Ἡ οἰκουμένη πᾶσα ἀγάλλεται, διὸ ὁ Θεὸς ἐπεσκέφατο καὶ ἐποίησε λύτρωσιν τῷ λαῷ Αὐτοῦ.

Τῆς παγκοίνου ταύτης χαρᾶς καὶ ἀγαλλιάσεως μετέχοντες καὶ ἡμεῖς, φερόμεθα νοερώως πρὸς Ὑμᾶς, τοὺς θείῳ ἐλέει προκαθημένους τῶν ἀδελφῶν Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, καὶ τὰ γράμματα ἡμῶν ταῦτα Ὑμῖν διαπέμπομεν, ἐρμηνεῖς τῶν αἰσθημάτων καὶ τῶν εὐχῶν καὶ τῆς περὶ ἡμᾶς Ἀγίας καὶ Ἱερᾶ Συνόδου ὑπὲρ Ὑμῶν τε καὶ τῆς πεπιστευμένης Ὑμῖν ἀνωθεν Ἀγιωτάτης Ἐκκλησίας, δι' ὧν θερμῶς ἱκετεύομεν τὸν τεχθέντα Σωτῆρα ἐπιδαφιλεύειν τῇ Μεγάλῃ καὶ Μητρὶ Ἐκκλησίᾳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως πᾶσαν εὐστάθειαν καὶ ἀκμὴν, πᾶσαν πλάτνυσιν καὶ πάντα στηριγμόν, παρέχειν δὲ τῇ Ὑμετέρᾳ γερασμίᾳ Παναγιότητι ὅσα ἐφετὰ καὶ ὅσα σωτήρια, ἐπιχορηγήσαι δ' ἅμα τῇ τε Ἐκκλησίᾳ καὶ τῇ Ὑμετέρᾳ Κορρυφῇ τὸν ἐπανατέλ-

λοντα νέον ἐνιαυτὸν ἔμπλεον εὐλογιῶν καὶ πάσης ἀγαθοσύνης, ἐπ' ἀγαθῷ σύμπαντος τοῦ κόσμου.

Ἐπὶ τούτοις, προσαγορεύοντες καὶ αὐθις ἐν Χριστῷ τεχθέντι τὴν Ὑμετέραν ἀγαπητὴν Παναγιότητα καὶ τὸν ἐν Χριστῷ ἀσπασμὸν Αὐτῇ τε καὶ τῇ περὶ Αὐτὴν χορεία τῶν ἱερωτάτων Ἀρχιερέων καὶ παντὶ τῷ ἱερῷ κλήρῳ καὶ τῷ εὐσεβεῖ πληρώματι τῆς Ἀγιωτάτης Ὑμῶν Ἐκκλησίας ἐν χαρᾷ ἀποδίδοντες, διατελοῦμεν

Ἐν τῇ Ἱερᾷ Ἀρχιεπισκοπῇ Ἀθηνῶν,
εορτῇ τῶν Χριστουγέννων 1964.

Τῆς Ὑμετέρας σεβασμίας Παναγιότητος ἀγαπητὸς ἐν Χριστῷ ἀδελφὸς καὶ ὄλως πρόθυμος

† Ὁ Ἀθηνῶν ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ, Πρόεδρος

Μακαριώτατε Δέσποτα,

Κατὰ τὰς εὐσήμες ταύτας ἡμέρας, ὅτε εορτάζει σύμπας ὁ ἐπὶ τῆς γῆς Χριστιανικὸς κόσμος τὴν φιλάνθρωπον τοῦ Κυρίου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ θείαν ἐνσάρκωσιν, χαρὰ καὶ ἀγαλλίασις καὶ θεία κἀνωξις καὶ εὐγνώμονα αἰσθήματα δονοῦσι τὰς καρδίας τῶν ἐμβαθνόντων εἰς τὴν σημασίαν καὶ σπουδαιότητα τοῦ μυστηρίου.

Μεγάλα ὄντως πάντοτε ὁ οἰκτίρωμον Θεὸς ἐργάζεται καὶ ἀνεξιχνίαστα, ἐνδοξά τε καὶ ἐξαισία, ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμὸς. «Παρέχει ἐν πικρίᾳ φῶς, ζωὴν δὲ ταῖς ἐν ὀδύναϊ ψυχαῖς». Ὁ τῶν θαυμασιῶν Θεὸς ἐπισκέπτεται ἤδη αὐτοπροσώπως τὸν ἀμαρτήσαντα κόσμον. Οὐκ εἶασε τὸ πλάσμα Αὐτοῦ τυραννούμενον ὑπὸ τοῦ διαβόλου, ἀλλ' ἔρχεται σῶζων αὐτὸ ἐν ταῖς ἐπαγγελίαις, ὅτι ἡ ἄμετρος στοργὴ πρὸς τὸν ἄνθρωπον νικήσει ἐν καιρῷ τὴν δικαιοσύνην Αὐτοῦ, σπεύδει ἤδη ἐν δυνάμει καὶ ἀγάπῃ καὶ προσμειδίᾳ πρὸς τὸ ἐπὶ μακροῦς καὶ ὀδυνηροῦς αἰῶνας ἐν τῷ σκότει διαπορευόμενον πλάσμα Του, τὴν σωρηρίαν τοῦ ὁποίου οὐκ ἐπαύσατο παντοιοτρόπως ἐπιζητῶν. Ἐν τῷ ἡγαπημένῳ καὶ περιορισίῳ λαῷ, δι' ἐνδελε-

λεχοῦς λατρείας ἐν Ἱερουσαλήμ, διακρατεῖ τὴν ἐλπίδα. Ἐξαπέστειλε προφήτας, ἐποίησε δυνάμεις, διὰ συμβόλων καὶ τύπων καὶ εἰκόνων καὶ τροπικῶς καὶ διὰ σκιῶν καὶ δι' ἡγιασμένων προσώπων ἐν τῇ ἱστορίᾳ καὶ ἄλλοτε μὲν πατάσων, ἄλλοτε δὲ ἰώμενος, διαρκῶς ἐπεζήτει τὸ ἐπιστρέφαι καὶ ζῆν τὸν ἁμαρτήσαντα. Τέλος δέ, τὴν ἄκραν Αὐτοῦ ἐνδεικνύμενος καὶ ἄφατον ἀγάπην, τὸν Υἱὸν Αὐτοῦ ἔδωκε, γεννηθέντα ἐκ γυναικός, ἵνα τὴν υἰοθεσίαν ἀπολαύσωμεν.

Δικαίως ὅθεν μετὰ συμπαθείας καὶ λατρείας προσβλέπει σήμερον ὁ οὕτω λελυτρωμένος λαὸς πρὸς τὸ κείμενον ἐν σπηλαίῳ καὶ φάτῃ ἀρτιγέννητον Βρέφος, καὶ προσκυνεῖ καὶ λατρεύει αὐτό, ὡς τὸν μεγάλης βουλῆς ἄγγελον, τὸν ἐξουσιαστὴν καὶ ἀρχοντα τῆς εἰρήνης καὶ ἐκθαμβοῦται καθορῶν «τὰ ἄνω κάτω γινόμενα δι' οἰκονομίαν, καὶ τὰ κάτω ἄνω διὰ φιλανθρωπίαν». Ἄγγελοι τὴν θείαν Αὐτοῦ ἐν ὑμνωδίαις καταγγέλλουσιν ἐνανθρώπησιν, φωτὶ ἄλλῳ τὰ σύμπαντα καταναύζονται, ποιμένες προσκυνοῦσι καὶ ἡ φύσις ἀγάλλεται.

Συγχαρῶμεν ἀλλήλοις, περιπόθητοι ἐν Χριστῷ ἀδελφοί, ἐπὶ τῇ θεοπρεπεῖ ταύτῃ, πρὸς σωτηρίαν τοῦ ἁμαρτωλοῦ κόσμου προνοία καὶ οἰκονομία τοῦ καλοῦ Θεοῦ, καὶ αἴροντες χεῖρας ἰκέτιδας ἐκζητήσωμεν, ἵνα ὁ δι' ἡμᾶς σαρκωθεὶς Κύριος σκέπη καὶ περιφρουρῇ τὴν ἡν περιεποιήσατο Ἐκκλησίαν ἡμῶν, ὁδηγῶν Αὐτὴν τῇ ἰσχύϊ τῆς ἀκαταμαχῆτου Αὐτοῦ δεξιᾶς μετὰ τοῦ θεοφιλοῦς Αὐτῆς πληρώματος εἰς ὁδοὺς σωτηρίας.

Τῆς Ὑμετέρας Μακαριότητος ἀγαπητὸς καὶ πρόθυμος ἐν Χριστῷ ἀδελφός

† Ὁ Ἀθηνῶν ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ

Ὅμοια Γράμματα ἐστάλησαν καὶ πρὸς πάντας τοὺς λοιποὺς Ὁρθοδόξους Πατριάρχας καὶ τοὺς Προέδρους τῶν Ὁρθοδόξων Ἀποκεφάλων Ἐκκλησιῶν.

Β'

ΤΟΥ ΜΑΚ. ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΑΝΤΙΟΧΕΙΑΣ

Μακαριώτατε Ἀρχιεπίσκοπε Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ ἀγαπητὴ ἀδελφὴ καὶ συλλειτουργγὴ τῆς ἡμῶν Μετρούπολιτος κύριε ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΕ, τὴν Ὑμετέ-

ραν Μακαριότητα ἀδελφικῶς ἐν Κυρίῳ τῷ ἐν Βηθλεὲμ τεχθέντι κατασπαζόμενοι, ὑπερῆδιστα προσαγορεύομεν.

Ἐπὶ θύραις ἐστῶτες τοῦ Παγγρηστιανικοῦ ἑορτασμοῦ τοῦ ὑπερφνοῦς γεγονότος τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ χαίρομεν ὅτι ὀλίγας ἐβδομάδας μετὰ τὴν μετ' ἀλλήλων ἀδελφικὴν συνάντησιν ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῶν πανευτυχῶν Βασιλικῶν ἐν Ἀθήναις Γάμων, ἐπικοινωνοῦμεν νῦν πνευματικῶς μετὰ τῆς Ὑμετέρας Γερασμίας Μακαριότητος.

Πρὸς τὴν ἄφατον κένωσιν τοῦ Θεανθρώπου Ανθρωποῦ ἡμῶν στρέφομεν τὴν σκέψιν ἡμῶν τοῦτο φρονοῦντες ὅτι ὁ Κύριος Ἰησοῦς «ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων» «ἐκένωσεν ἑαυτὸν μορφὴν δούλου λαβὼν ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος», «ἐταπεινώσεν ἑαυτὸν» κατέλιπεν ἡμῖν ὑπογραμμόν, κατὰ τὸν Ἀπόστολον (Φιλ, Β', 3) ὅπως «τῇ ταπεινώσει ἀλλήλους ἡγούμενοι ὑπερέχοντας ἑαυτῶν, μὴ τὰ ἑαυτῶν ἕκαστος σκοποῦντες, ἀλλὰ καὶ τὰ ἑτέρων ἕκαστος», ἄξιοι μιμηταὶ Αὐτοῦ γενώμεθα.

Τοιαύταις Ἀγιογραφικαῖς σκέψεσι ἐμφορούμενοι, ἀπευθύνομεν πρὸς τὴν Ὑμετέραν Περισπούδαστον Μακαριότητα τὰς εὐχετηρίους ἡμῶν προσήσεις ὅπως Κύριος ὁ Θεὸς περιέπη τὴν Ὑμετέραν Ἀγάπην διὰ τῆς πλουσίας Αὐτοῦ Χάριτος καὶ τοῦ ἀπείρου Αὐτοῦ ἐλέους, πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς Αὐτῆς ἐνδυναμῶν καὶ στηρίζων τὴν ἐμπειρον πηδαιουσίαν τοῦ σκάφους τῆς ἀγαπητῆς Ἑλλαδικῆς Ἐκκλησίας, ἣν αἱ εἰδήμονες χεῖρες τῆς Ὑμετέρας Μακαριότητος ἀπὸ διετίας καὶ πλέον ἀνέλαβον.

Πρὸς τὰ Σεβάσματα μέλη τῆς Ἱεραῆς καθ' Ὑμᾶς Συνόδου καὶ τὸν λοιπὸν Ἱερόν κλήρον καὶ θεοσεβῆ λαόν, παρακαλοῦντες διαβιβᾶσαι τὰς ἐγκαρδίους εὐχὰς Ἡμῶν ὑπὲρ εὐημερίας καὶ προόδου ἐν παντί, ἀσπαζόμεθα καὶ αἰθῆς τὴν Ὑμετέραν Γερασμίαν Μακαριότητα καὶ διατελοῦμεν

ἀδελφός ἐν Κυρίῳ λίαν ἀγαπητός

† Ὁ Ἀντιοχείας ΘΕΟΔΟΣΙΟΣ

Ἐν Δαμασκῷ τῇ 15' Δεκεμβρίου Σωτηρίου Ἔτους α45δ'.

Γ'
ΤΟΥ ΜΑΚ. ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΣΕΡΒΙΑΣ

Μακαριώτατον
Ἀρχιεπίσκοπον Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος
Κύριον Χρυσόστομον
Ἀθήνας

Μακαριώτατε Ἀρχιεπίσκοπε Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος, περιπόθητε καὶ ἀγαπητὲ ἐν Χριστῷ ἀδελφὲ καὶ συλλειτουργῆ τῆς Μετριότητος ἡμῶν, Κύριε Χρυσόστομε, ἀδελφικῶς περιπτυσσόμενοι ἐν Κυρίῳ τὴν Ὑμετέραν Μακαριότητα λίαν ἐγκαρδίως προσαγορεύομεν.

«Τὰ πάντα σήμερον χαρᾶς πληροῦνται,
Ὁ Χριστὸς ἐτέχθη ἐκ τῆς Παρθένου».

Πεπληρωμένοι πνευματικῆς χαρᾶς ἐτοιμαζόμεθα καὶ ἐφέτος ὅπως μετὰ τῶν Ἀγίων Ἀρχιερέων, τοῦ καθ' ἡμᾶς Κλήρου καὶ τῶν πιστῶν ὑποδεχθῶμεν καὶ εορτάσωμεν τὰς πανηγυρικὰς ἡμέρας τῆς εορτῆς τῆς τοῦ Χριστοῦ Γεννήσεως. Ἐπιθυμοῦμεν ὅπως καὶ ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ συμμερισθῶμεν τὴν χαρὰν ταύτην μετὰ τῆς ἀγαπητῆς ἡμῖν ὑμετέρας Μακαριότητος, τῶν Ἀρχιερέων, τοῦ Κλήρου καὶ τῶν πιστῶν τῆς ἁγίας ἀδελφῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος καὶ ὅπως κατὰ τὰς ἡμέρας τοῦ εορτασμοῦ τῆς ἐνσαρκώσεως τοῦ Θεοῦ Λόγου συνενώσωμεν τὰς προσευχὰς μας, ἰκετεύοντες ὅπως ὁ ἐλεήμων Θεὸς χάριση εἰς τὴν ἀνθρωπότητα τὴν ἐπὶ γῆς εἰρήνην καὶ σταθεροποίησιν μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων τὸ πνεῦμα τῆς καλῆς θελήσεως.

Μὲ τὰς σκέψεις καὶ τὰς εὐχὰς αὐτὰς συγχαίρομεν μετὰ τῆς ὑμετέρας ἀγαπητῆς ἡμῖν Μακαριότητος ἐπὶ τῇ εορτῇ τῶν Χριστουγέννων. Ταυτοχρόνως χαιρετίζομεν Ὑμᾶς διὰ τοῦ ἀρχαίου χριστιανικοῦ χαιρετισμοῦ «ΧΡΙΣΤΟΣ ΕΤΕΧΘΗ» καὶ εὐχόμεθα Ὑμῖν ἐπὶ τῷ ἐπανατέλλοντι Νέῳ Ἔτει 1965 μακροζωΐαν καὶ καλὴν ὑγείαν πρὸς δόξαν τῆς ἀδελφῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος.

Συνιστῶντες ἑαυτοὺς εἰς τὰς ἁγίας ὑμῶν προσευχὰς, διατελοῦμεν ἀφωσιωμένοι Ὑμῖν ἐν τῷ ἅρτι τεχθέντι Σωτῆρι Χριστῷ ἀδελφός καὶ συλλειτουργός.

† Ὁ Σερβίας ΓΕΡΜΑΝΟΣ
Χριστούγεννα 1964, Βελιγράδιον.

Δ'
ΤΟΥ ΜΑΚ. ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑΣ

Μακαριώτατον
Ἀρχιεπίσκοπον Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος
Κύριον Χρυσόστομον
Ἀθήνας

Μακαριώτατε καὶ ἀγαπητὲ ἐν Χριστῷ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν ἀδελφὲ καὶ συλλειτουργῆ τῆς Μετριότητος ἡμῶν, ἐξ ὀνόματος ἡμῶν καὶ ἐξ ὀνόματος τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας τῆς Βουλγαρίας χαιρετίζομεν Ὑμᾶς μετ' ἀγάπης καὶ λίαν ἐγκαρδίως ἐπὶ τῇ λαμπρᾷ εορτῇ τῆς τοῦ Χριστοῦ Γεννήσεως καὶ τῷ Νέῳ Ἔτει.

Ἀγαλλιασθῶμεν μετὰ τῶν ἀπὸ ἀνατολῶν μάγων, χαρῶμεν χαρὰν μεγάλην σφόδρα (Ματθ. 2,10) ἐπὶ τῇ φωτεινῇ ἀναμνήσει τῆς ἐκπληρώσεως τῆς διὰ τῶν ἀρχαίων προφητῶν δοθείσης ἐπαγγελίας τοῦ Θεοῦ: Ἡ ἀγάπη τοῦ ἐπουρανίου Πατρὸς ἡμῶν ἐξεχύθη δαφιλῶς ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ἔσωσε τὸν ἄνθρωπον ἐκ τῶν ἁμαρτιῶν, ὠδήγησεν αὐτὸν εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ, εἰς τὴν θείαν ὑπακοήν, εἰς τὸ ἀγαθόν, εἰς τὴν χαρὰν καὶ τὴν εὐτυχίαν.

Ὁ χορὸς τῶν ἀγγέλων ἀνήγγειλε τὴν Γέννησιν τοῦ Χριστοῦ Κυρίου ἡμῶν ὡς τὸ σημαντικώτερον γεγονός τῆς ἱστορίας τῆς ἀνθρωπότητος. Εἰς νέος ἀστήρ ἔλαμψεν, ἵνα ἅπαντα τὰ μέρη τῆς γῆς ἐλκουσθῶν ἀπὸ τὴν λάμπριν του καὶ τὸ προμήνυμά του: τὴν ἀνατολὴν νέας ἡμέρας διὰ νέαν ζωὴν. Οἱ ἄγγελοι ἀνήγγειλον ὅτι ὁ Γεννηθεὶς ἐν ταπεινότητι θὰ δοξάσῃ τὸν οὐράνιον Πατέρα καὶ θὰ κηρύξῃ τὴν Εἰρήνην καὶ τὴν Εὐδοκίαν μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, ἀνταποκρινόμενος οὕτως εἰς τὰς μυχαιτάτας ἐλπίδας τῶν τέκνων τῆς γῆς. Ἀλλ' ὁ λάμπρας ἐν νυκτὶ ἀστήρ, πλήρης μυστηρίου, δὲν θὰ εξαφανισθῇ ποτὲ ἐκ τοῦ ὀρίζοντος καὶ οὗτος μέχρι τῶν ἡμερῶν μας φωτίζει τὰς καρδίας τῶν πιστῶν καὶ τὴν πνευματικὴν ἱστορίαν τῆς ἀνθρωπότητος. Ὁ ἀστήρ αὐτὸς εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς, ὁ γλυκὸς κηρυχὴς τῆς ἀγάπης, ὁ Ἀρχὸν τῆς Εἰρήνης (Ἥσ. 9,5). Αὐτὸς μᾶς ἔδειξε τὴν ὁδὸν νὰ καταστῶμεν τέκνα τοῦ φωτός (Ἰωάν. 12, 36) καὶ τὸ φῶς τοῦ κόσμου (Ματθ. 5,14).

Διὰ νὰ εἰσδύσωμεν ἐντὸς τῶν ἀληθειῶν

τῆς λαμπρᾶς ἐορτῆς τῶν Χριστουγέννων, πρέπει νὰ συνενώσωμεν τὴν φωνὴν μας μετὰ τὴν τοῦ ἀγγελικοῦ ὕμνου τῆς ἐπὶ γῆς εἰρήνης καὶ τῆς ἐν ἀνθρώποις εὐδοκίας. Ἄλλ' ἡ φωνὴ μας πρέπει τώρα ν' ἀντηχῆ ἰσχυρότερον τῆς τῶν μαθητῶν τοῦ Χριστοῦ ἐν τῷ παρελθόντι. Διότι σήμερον ἀπειλοῦνται ἐπικινδύνως ἡ εἰρήνη καὶ ἡ εὐδοκία καὶ διότι τὰ μέσα τῆς καταστροφῆς οὐδέποτε ὑπῆρξαν ἰσχυρότερα.

Ἰκετεύομεν θερμῶς τὸν Ζωοποιὸν Χριστὸν ὅπως μᾶς χαρίσῃ τὸ ἐπανατέλλον ἔτος εἰρηρικὸν καὶ εὐμενές, ἵνα πάντες οἱ ἐπὶ τῆς γῆς ἄνθρωποι ζῶσιν ἐν πίστει, ἐν ἀγάπῃ καὶ ποιούντες τὴν δικαιοσύνην (Α' Ἰωάν. 2, 29), ἐν τῇ δόξῃ τοῦ Θεοῦ, διὰ τὰ διατηρηθῆ ἡ εἰρήνη ἐπὶ τῆς γῆς, ἡ κατανόησις μεταξὺ τῶν λαῶν καὶ ἡ εὐδοκία μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων.

Χαιρετίζοντες καὶ περιπτυσσόμενοι Ὑμᾶς ἀδελφικῶς, δεόμεθα τοῦ ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου τεχθέντος Σωτῆρος, ὅπως ἐνισχύῃ τὰς ὑμετέρας δυνάμεις διὰ μίαν μακρὰν καὶ καρποφόρον διακονίαν ἐν τῷ ἀμπελῶνι τοῦ Κυρίου καὶ εὐλογῆ τὸν Κλῆρον καὶ τὴν εὐσεβῆ ποίμνην Ὑμῶν.

Συνιστώμενοι εἰς τὰς ἁγίας Ὑμῶν προσευχάς, διατελοῦμεν

Τῆς Ὑμετ. Μακαριότητος ἐν Χριστῷ ἀδελφός

† Ὁ Σόφιας ΚΥΡΙΛΛΟΣ

21 Δεκεμβρίου 1964

Σόφια.

Ε'

ΤΟΥ ΜΑΚ. ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΥΠΡΟΥ

Μακαριώτατε Ἀρχιεπίσκοπε Ἀθηναίων καὶ πάσης Ἑλλάδος, λίαν ἡμῖν ἀγαπητὴ καὶ περισπούδαστε ἀδελφὲ καὶ συλλειτουργέ, Κύριε Χρυσόστομε, τὴν Ὑμετέραν γερασμίαν Μακαριότητα ἀδελφικῶς ἐν Κυρίῳ κατασπαζόμενοι, ὑπερῆδιστα προσαγορεύομεν.

Ὁ πρὸ αἰώνων Θεὸς Λόγος ὡς παιδίον νέον ἐπὶ γῆς τίκτεται καὶ ἐν φάτνῃ ἀλόγων σπαργανοῦται, ἵνα τὸν κόσμον ἐκ τῆς δουλείας τῆς ἁμαρτίας λυτρώσῃ καὶ τὴν πρὶν πεσοῦσαν τοῦ ἀνθρώπου εἰκόνα ἀναστήσῃ.

Εὐχαριστοῦντες ἐκ βάθους ψυχῆς τῷ Κυ-

ρίῳ ἡμῶν καὶ Θεῷ, ὅτι, τῇ χάριτι Αὐτοῦ, ἀξιούμεθα αἰθίς, ἵνα ἐορτάσωμεν τὴν ἑνσαρκον Αὐτοῦ ἐπὶ γῆς Γέννησιν, περιχαρεῖς ἀναφωνοῦμεν μετὰ τοῦ Προφήτου: «Εὐλογητὸς Κύριος, ὁ Θεὸς τοῦ Ἰσραὴλ, ὅτι ἐπεσκέφατο καὶ ἐποίησε λύτρωσιν τῷ λαῷ Αὐτοῦ» (Λουκ. 1,68) καὶ εὐφροσύνως ψάλλομεν μετὰ τῶν Ἀγγέλων: «Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία» (Λουκ. 2,14).

Συγχαίροντες δὲ τῇ Ὑμετέρα γερασμία Μακαριότητι ἐπὶ τῇ παγκοσμίως χαρμοσύνῳ ταύτῃ ἐορτῇ, δεόμεθα τοῦ ἀφράστως δι' ἡμᾶς ἐνανθρωπήσαντος Θεοῦ Λόγου, ὅπως, περιέπων Αὐτὴν ἐν ἄκρῳ ἡγείᾳ καὶ ὄλβῳ παντὶ καὶ εὐλογῶν καὶ εὐδοῶν Αὐτῆς τὰς ἀγαθὰς ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ ποιμνίου βουλάς, ἀξιῶ Αὐτὴν ἐπὶ μῆκιστον φαιδρῶς καὶ γηθοσύνως πανηγυρίζειν τὴν ἱερωτάτην ἀνάμνησιν τῆς ὑπερφνοῦς Αὐτοῦ, ἐπὶ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπινου γένους, Ἐνανθρωπήσεως, δωρήσεται δ' Αὐτῇ τὸν ὑποφώσκοντα νέον ἐνιαυτὸν μεστὸν οὐρανίων εὐλογιῶν καὶ χαρίτων μεθ' ὅτ πλείστον μετ' αὐτόν.

Παρακαλοῦντες τὴν Ὑμετέραν περιπόθητον Μακαριότητα, ὅπως διαβιβάσῃ τὰς ἀδελφικὰς ἡμῶν ἐπὶ ταῖς ἐορταῖς καὶ τῷ νέῳ σωτηριῷ ἐνιαυτῷ προσρήσεις καὶ εὐχὰς τῇ περὶ Αὐτὴν σεβασίμῃ Ἱεραρχίᾳ καὶ, περιπτυσσόμενοι Αὐτὴν καὶ αἰθίς ἐν Χριστῷ Τεχθέντι, διατελοῦμεν

Τῆς Ὑμετέρας Γερασμίας Μακαριότητος ἀγαπητὸς ἐν Χριστῷ ἀδελφός

† Ὁ Κύπρου ΜΑΚΑΡΙΟΣ

Ἐν τῇ Ἱ. Αρχιεπισκοπῇ Κύπρου,
Χριστούγεννα, 1964.

ΣΤ'

ΤΟΥ ΜΑΚΑΡ. ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΠΡΑΓΑΣ

Μακαριώτατον

Ἀρχιεπίσκοπον Ἀθηναίων καὶ πάσης Ἑλλάδος
Κύριον Χρυσόστομον

Ἀθήνας

«Ἡ ζωὴ ἐφανερώθη, καὶ ἐωράκαμεν καὶ μαρτυροῦμεν καὶ ἀπαγγέλλομεν... τὴν ζωὴν

ΤΟ ΝΟΗΜΑ ΤΟΥ ΧΡΟΝΟΥ

«Τὸς ἐν δυνάμει Θεοῦ φρουρουμένους
διὰ πίστεως εἰς σωτηρίαν ἐτοιμῆν ἀ-
ποκαλυφθῆναι ἐν καιρῷ ἐσχάτῳ»

(Α' Πέτρο. α', 5-6).

Όλοι οἱ χριστιανοὶ ὑποδέχονται τὸν νέον χρόνον μὲ ἐπίκλησιν τῆς Θείας βοήθειας, ἀφ' οὗ ἐξαρτῶσι τὴν ζωὴν αὐτῶν καὶ τὰ πάντα ἐκ τῆς δυνάμεως καὶ τῆς Προνοίας τοῦ Θεοῦ. Μὲ προσευχὰς θὰ χαιρετίσωμεν ὅλοι μας, μικροὶ καὶ μεγάλοι, ἄνδρες καὶ γυναῖκες, τὸ νέον ἔτος. Εἰς τοὺς ἱεροὺς ναοὺς θὰ σπεύσωμεν τὴν πρωΐαν σήμερον, διὰ νὰ ἐπικαλεσθῶμεν τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ, τοῦ ὁποίου ἐχομεν ἀνάγκην.

Χθὲς ἀργά, περὶ τὸ μεσονύκτιον, ἀπεχαιρετίσαμεν τὸ ἔτος ποὺ ἔληξε, τώρα μὲ τὴν ἀνατολὴν τοῦ νέου ἔτους θ' ἀνταλλάξωμεν μεταξὺ μας εὐχὰς, οἱ γονεῖς πρὸς τὰ τέκνα καὶ τἀνάπαλιν, οἱ συγγενεῖς καὶ φίλοι, οἱ ἐργοδότες πρὸς τοὺς ἐργάτας, οἱ προϊστάμενοι πρὸς τοὺς ὑφισταμένους, οἱ κληρικοὶ πρὸς τὰ πνευματικὰ αὐτῶν τέκνα, οἱ ἄρχοντες πρὸς τοὺς ἀρχομένους, οἱ ἀξιωματικοὶ πρὸς τοὺς στρατιώτας, καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς.

Ὁ χρόνος εἶναι ἀφηρημένη ἔννοια. Δὲν συλλαμ-

βάνεται, οὐδὲ μετράται, ὅπως τὰ σώματα καὶ ἀντικείμενα τοῦ κόσμου τούτου. Ὁ ἄνθρωπος, μὲ τὴν παρατήρησιν τὴν ὁποῖαν ἔκαμε εἰς τὴν λειτουργίαν τῶν φυσικῶν φαινομένων καὶ τῶν νόμων, ἐφεῦρε τὸν χρόνον, καθορίσας τὰς ἐποχὰς τοῦ ἔτους, τὰς ὥρας, ἡμέρας, μῆνας, ἔτη καὶ τοὺς αἰῶνας. Ἐπὶ τῇ βάσει τούτων προσμετρεῖ τὴν ἡλικίαν του, τὰς μεγάλας χρονικὰς περιόδους τῆς ἱστορίας τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, τὰ γεγονότα τῆς παγκοσμίου ἱστορίας, τοὺς πολιτισμοὺς τῶν λαῶν καὶ τῶν ἐθνῶν, τὰς προόδους τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς τέχνης, ἐν γένει δὲ κάθε τι ποὺ σχετίζεται μὲ τὸν ἄνθρωπον καὶ τὸν κοινωνικὸν αὐτοῦ βίον.

Οὕτω διακρίνομεν τὸν χρόνον εἰς παρελθόντα, παρόντα καὶ μέλλοντα.

Ὁ παρελθὼν χρόνος περικλείει γεγονότα, ἱστορίαν, παράδοσιν. Χωρὶς αὐτὸν δὲν οἰκοδομοῦσεν. Ἀποτελεῖ οὗτος προϋπόθεσιν τοῦ παρόντος καὶ τοῦ μέλλοντος.

Πρὸ ὀλίγων ὥρῶν ἐκλείσεν εἰς ὀλόκληρος χρόνος. Ἦλλαξε κατὰ ἓνα ἀριθμὸν ἢ ἡλικία μας. Αὐτὸ μᾶς ὠθεῖ εἰς ἀπολογισμὸν τῶν πράξεών μας. Ὁ,τι εἶναι καλὸν καὶ ἀγαθὸν παραμένει, διὰ ν' ἀποτελέσῃ τὸ θεμέλιον τῆς νέας οἰκοδομῆς. Ὁ,τι εἶναι κακόν,

τὴν αἰώνιον, ἣτις ἦν πρὸς τὸν Πατέρα καὶ ἐφανερῶθη ἡμῖν» (Α' Ἰωάν. 1,2).

Ὁ ἅγ. Ἀπόστολος καὶ Ἐδᾶγγελιστὴς Ἰωάννης, ὁ ἀετὸς τῆς Θεολογίας, ὁ ἡγαπημένος μαθητὴς καὶ ἐπιστήθιος φίλος τοῦ Χριστοῦ δι' ἄνωθεν ἀποκαλύψεως ἀγγέλλει εἰς πᾶσαν τὴν γῆν (ψαλμ. 18,5) τὸ συντελεσθὲν σωτήριον γεγονός, ἐν ᾧ ἡ ἀνθρωπότης ἔλαβε τὴν πνευματικὴν ἀναγέννησιν καὶ τὴν εἴσοδον εἰς τὸν οἶκον τοῦ Ἐπουρανίου Πατρὸς. Ὅποιον βάθος θείας σοφίας, καὶ «τὸ ἀπ' αἰῶνων ἀποκεκρυμμένον καὶ τοῖς ἀγγέλοις ἄγνωστον μυστήριον» ἀποκαλύπτεται ἡμῖν ἐν τῇ ἐνσαρκώσει τοῦ Θεοῦ Λόγου.

Ὁ Κύριος ὄχι μόνον «ἐφανερῶθη ἐπὶ τῆς γῆς καὶ μετὰ τῶν ἀνθρώπων συνανεστράφη», ἀλλ' ἀπὸ τοῦ νῦν κατέστη ὁμοούσιος ἡμῖν τοῖς θνητοῖς ἀνθρώποις κατὰ τὸ ἀνθρώπινον, ἵνα θεώσῃ καὶ ἀγιάσῃ τὴν φύσιν ἡμῶν καὶ καταστήσῃ ἡμᾶς κοινωνοὺς τῆς αἰωνίου ζωῆς, διὰ τὴν ὁποῖαν ὁ Κύριος ἐχάρισεν ἡμῖν πρὸς προετοιμασίαν τὴν πρόσκαιρον ἐπίγειον ζωὴν. Ἀδ-

τὸ μᾶς παρακινῆ νὰ εἰσφέρωμεν τὸ δίλεπτον διὰ τὴν παγίωσιν τῆς εἰρήνης, ἵνα ὅλοι μας διάγωμεν «ἡρεμον καὶ ἡσύχιον βίον...ἐν πάσῃ εὐσεβείᾳ καὶ σεμνότητι» (Α' Τιμ. 2,2).

Συμμεριζόμενος τὴν χαρὰν τῆς παρουσίας πνευματικῆς πανηγύρεως μετὰ τῆς Ὑμετ. Μακαριότητος, ἐξ ὅλης ψυχῆς χαιρετίζω καὶ θερμῶς προσαγορεύω Ὑμᾶς, Μακαριώτατε, ἐπὶ τῇ μεγάλῃ καὶ σωτηριῶ ἑορτῇ τῆς τοῦ Χριστοῦ Γεννήσεως. Δέομαι τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Κυρίου, ὅπως χαρίζῃ εἰς τὴν Ὑμετέραν Μακαριότητα καλὴν ὑγείαν, ἐπισχῶν τὰς πνευματικὰς καὶ σωματικὰς Ἀδότης δυνάμεις ἐπὶ μήκιστα ἔτη. Τὸ ἐπερχόμενον δὲ Νέον Ἔτος εἶθε νὰ εἶναι διὰ τὴν Ὑμετέραν Μακαριότητα ἔτος Κυρίου χρηστοῦ, πλήρες δαφίλοῦς θείου ἐλέους, εἰρήνης καὶ εὐτοχίας!

Τῆς Ὑμετ. Μακαριότητος ταπεινὸς ἰκέτης καὶ ἀγαπῶν Ὑμᾶς ἐλάχιστος ἐν Ἰησοῦ Χριστῷ ἀδελφός

† Ὁ Πράγας ΔΩΡΟΘΕΟΣ

σαθρόν, έσφαλμένον, έγκαταλείπεται, ως άχρηστον.

Τό πνευματικόν μας συμφέρον επιβάλλει νά σκεφθώμεν τί έπράξαμεν κατά τόν διαρρέυσαντα χρόνον. Ό άπολογισμός τών πράξεών μας θα μάς διδάξη πώς ήμπορούμεν νά χρησιμοποιήσωμεν τόν χρόνον μας, τās ήμέρας, τὰ έτη του βίου μας.

Όλοι τὰ θέλομεν νά είναι πολλά, αλλά δέν σκεπτόμεθα πάντοτε καλώς εις τί θα πρέπη νά τὰ χρησιμοποιήσωμεν. Διά πολλούς ανθρώπους ό χρόνος κυλά χωρίς νόημα, σκοπόν, ιδανικά, πράξεις αγαθάς. Αυτοί δέν αισθάνονται διατί ζοϋν, ποιον προορισμόν έχουν, τί θέλουν και τί επιζητούν εις τόν παρόντα βίον. Είναι έντελώς άδιάφοροι πρós όλα, κινούνται με πολλήν πεζότητα, έπάνω εις κατώτερα ένστικτα, εις σκοπιμότητα άποβλέπουσαν εις τὰ άτομικά των συμφέροντα.

Άντιθέτως πρós αυτούς υπάρχουν άνθρωποι εις κάθε χρονικήν περίοδον, οι όποιοι αισθάνονται ανώτερα, υψηλότερα, πνευματικά, πέραν του άτομικού των συμφέροντος, διότι έννοούν τόν άληθη αυτών προορισμόν. Η ζωή δι' αυτούς έχει άξίαν, διότι τήν γεμίζουν κάθε ήμέραν με έργα αγαθά και σωτήρια. Έτσι γίνονται δημιουργικοί, πνευματικοί, έπωφελείς εις τούς άλλους. Δέν έχει σημασίαν πόσα έτη θα ζήσουν, όσον πόσα έργα άξίας ήμπορούν νά εκτελέσουν κατά τόν χρόνον του βίου των.

Τό παρελθόν διαδέχεται τό στιγμιαίον παρόν. Αυτό δέν προφθάνομεν νά τό παρακολουθήσωμεν, διότι φεύγει όλοταχώς. Και όμως «όσα φέρνει μιá στιγμή, δέν τὰ φέρνει ό χρόνος όλος», λέγει μιá λαϊκή παροιμία. Ημπορεί έπάνω εις τό στιγμιαίον παρόν, νά λάβωμεν σπουδαιάς και σοβαράς άποφάσεις κατόπιν μακράς σκέψεως, άρκει νά έπωφελούμεθα τών περιστάσεων, νά θέλωμεν άποφασιστικά νά ενεργήσωμεν, με σύνεσιν και ίσχυράν θέλησιν, όχι με έπιπολαιότητα και σπουδήν.

Μετά τό στιγμιαίον παρόν, ακολουθεί τό μέλλον, τό άμεσον και άπώτερον. Έπάνω σ' αυτό άποθέτομεν τās έλπίδας, τούς πόθους, τās ιδέας, σχέδια, όνειρά μας. Αίσιοδοξοϋμεν πάντοτε άδικρίτως εις οίανδήποτε ήλικίαν και αν εύρισκώμεθα. Έν ω ή ζωή κυλά τόν δρόμον της, όπως τό νερό τρέχει από τήν πηγήν, ήμεις χρωματίζομεν τὰ γεγονότα του βίου εις ευχάριστα και δυσάρεστα, άνάλογα με τόν φακόν που τὰ βλέπομεν και τήν έσωτερικήν μας διάθεσιν.

Τήν έσωτερικήν αυτήν διάθεσιν τακτοποιεί ό

άνθρωπος, ό όποιος θρησκεύει. Άκολουθών πιστώς τὰ διδάγματα του Σωτήρος Χριστου, γνωρίζει νά ζή, καθώς ακριβώς όρίζει ό Νόμος Του, πολιτεύεται, καθώς υπαγορεύουν οι Έντολάι Του και αντιμετωπίζει τὰ πάντα με τήν εξάρτησίν του από τόν Θεόν. Έν ω δέ με τήν πάροδον τών έτών βλέπει τήν παροδικότητα του χρόνου και τήν φθαρτότητα τών έγκοσμίων, αυτός ίσταται υπέρνω τής φθοράς και τής παρακμής, διότι φέρει μέσα του τήν άθάνατον ψυχήν. Με πίστιν εις τὰ πνευματικά, αντιπαρέρχεται τὰ δυσάρεστα του βίου, γνωρίζει του έγκειται ή πραγματική χαρά και ευτυχία και δέν παρασύρεται από τὰ έφήμερα και τὰ πρόσκαιρα τής παρουσίας ζωής. Ζών άληθώς χριστιανικόν βίον, χρησιμοποιεί τὰ παρόντα πρós έξυπηρέτησιν τών πνευματικών, τελειοποιείται εις τās άρετάς, εργάζεται πάντοτε τό αγαθόν και άποβλέπει εις τὰ αιώνια και άφθαρτα αγαθά τής Βασιλείας του Θεού.

Όθεν επιβάλλεται νά μελετήσωμεν καλύτερον, ως άληθεις χριστιανοί, κατ' έξοχήν σήμερον, τήν έννοιαν του χρόνου. Μάθωμεν νά τόν χρησιμοποιώμεν, καθώς όρίζει ό λόγος του Θεού, όχι με προλήψεις, δεισιδαιμονίας και ποδαρικά, διότι αυτά είναι ειδωλολατρικά έθιμα. «Ημέρας παρατηρήσθε και μήνας και καιρούς και ένιαυτούς. Φοβούμαι ύμάς μήπως εική κεκοπίακα εις ύμάς»¹. Ημείς, ως πιστοί, όφείλομεν νά προσευχηθώμεν σήμερον και νά ζητήσωμεν τό έλεός του Θεού υπέρ άφέσεως τών άμαρτιών, τās όποιάς διεπράξαμεν κατά τό παρελθόν έτος και νά μάς ενισχύση, ώστε εις τόν νέον χρόνον νά εργασθώμεν με νέας ψυχικάς δυνάμεις, συνεχίζοντες τόν δρόμον τών άρετών και τής κατά Θεόν ήμών οίκοδομής. Με τήν πιστήν και εύσυνειδητον εκτέλεσιν του καθήκοντός μας. Έκαστος όπου έτάχθη, ως συνεχίση τό έργον του, επικαλούμενος τήν βοήθειαν του Θεού. Πρωτίστως στρέφομεν τήν σκέψιν μας πρós τὰ πνευματικά και με εμπιστοσύνην εις τήν Πρόνοιαν του Θεού θ' άποκτήσωμεν και όλα τὰ άλλα, τών όποιών έχομεν ανάγκην. «Ο ίδε γάρ ό Πατήρ ύμών ό Ουράνιος, ότι χρήζετε τούτων άπάντων. Ζητείτε δέ πρῶτον τήν βασιλείαν του Θεού και τήν δικαιοσύνην Αυτου και ταύτα πάντα προστεθήσεται ύμιν»².

† Ό Παραμυθίας, Φιλιατών και Γηρομεριου ΤΙΤΟΣ

1. Γαλ. 4, 10-11.

2. Ματθ. 6, 32-33.

Η Γ' ΠΑΝΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΔΙΑΣΚΕΨΙΣ ΤΗΣ ΡΟΔΟΥ

Δ'.

4. Ὁ διάλογος μεταξύ τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς καὶ τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας¹.

Κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς 11 Νοεμβρίου ἡ Γ' Πανορθόδοξος Διάσκεψις ἠσχολήθη περὶ τὸ δεύτερον θέμα τῆς ἡμερησίας διατάξεως αὐτῆς, τ.ε. τὴν συνέχισιν τοῦ διαλόγου μεταξύ τῶν Ὁρθοδόξων καὶ τῶν Ἀγγλικανῶν, ἣν ἤτήσατο παρὰ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Καντερβουρίας Μιχαὴλ Ramsey κατὰ τὴν ἐν ἔτει 1962 ἐπίσκεψίν του εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ Ἀθήνας². Ἐντεῦθεν τῆ 14.6.1962 δι' ἐγκυκλίου Πατριαρχικοῦ Γράμματος ἐγνωστοποιήθη ἡ ἐπιθυμία τοῦ Προμάτου τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὰς Ὁρθοδόξους Ἐκκλησίας, αἵτινες ἀπαντήσασαι ἀπεδέχθησαν κατ' ἀρχὴν τὴν συνέχισιν τῶν δογματικῶν συζητήσεων τῆς μικτῆς Ἀγγλικανορθοδόξου Δογματικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ 1930

1. Ὡς γνωστόν, τὴν Ἀγγλικανικὴν Ἐκκλησίαν ἀποτελοῦσιν αἱ Ἐκκλησίαι τῆς Βρεταννίας, τῆς Ἰρλανδίας, τῆς Οὐαλλίας, τῆς Σκωτίας, τῆς Ἀμερικῆς, τοῦ Καναδά, τοῦ Πακιστάν, τῶν Ἰνδιῶν, τῆς Βούρμης, τῆς Κεϋλάνης, τῆς Αὐστραλίας, τῆς Νέας Ζηλανδίας, τῆς Ἰαπωνίας, τῆς Κίνας καὶ τῆς Ἀφρικῆς, ὡς καὶ διάφοροι ἄλλαι ἱεραποστολικαὶ ἐπαρχίαι.

2. Βλέπ. α' Ὁρθοδοξίαν» 37 (1962) 187-210 καὶ α' Ἐκκλησίαν» 39 (1962) 215-222. Οὕτως ἐν τῇ προσφωνήσει του πρὸς τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην Ἀθηνᾶγραν ὁ Ἀγγλικανὸς Ἀρχιεπίσκοπος εἶπε, μεταξύ ἄλλων, καὶ ταῦτα:

«Ἡ Ἀγγλικανικὴ ἡμῶν Ἐκκλησία ποθεῖ διακαῶς, ὅπως ὁ Ὑψιστος ὀδηγήσῃ τὸν χριστιανικὸν κόσμον εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἐνότητος, ἐν τῇ ἀψευδεῖ διδασκαλίᾳ. Ἡμεῖς οἱ Ἀγγλικανοὶ διατηροῦμεν τὸν θησαυρὸν τῶν ἁγίων Γραφῶν, τοὺς ἀρχαίους Πατέρας, τὰ οἰκουμενικὰ Σύμβολα, τὰ ἱερὰ Μυστήρια, καὶ δι' τῆς Ἱερωσύνης μετὰ τῶν τριῶν βαθμῶν αὐτῆς. Ὅθεν τρέφομεν τὴν ἐλπίδα καὶ διακαῶς εὐχόμεθα, ἵνα ἐπιτύχωμεν τὴν ἐνότητα μετὰ τῆς ἁγίας Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Μετ' εὐγνωμοσύνης ἀναμνησκόμεθα τοῦ ἐπιτελεσθέντος ἔργου ὑπὸ τῆς πρὸ τριακονταετίας καὶ ἐπέκεινα μικτῆς ἐξ' Ἀγγλικανῶν καὶ Ὁρθοδόξων δογματικῆς Ἐπιτροπῆς, τῆς ἐξουσιοδοτηθείσης ἀφ' ἐνὸς μὲν ὑπὸ τῆς Α.Θ. Παναγιότητος, τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὑπὸ τῆς Α. Χάριτος τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Καντερβουρίας, διακαῶς δὲ ποθοῦμεν, ὅπως νέα Ἐπιτροπὴ ἐκ θεολόγων ἀναλάβῃ ἐκ νέου τὴν προώθησιν τοῦ ἔργου ἐκείνου». (α' Ὁρθοδοξία, αὐτόθι, σ. 192). Ὁμοίως ἀπαντῶν εἰς προσφώνησιν τοῦ Σχολάρχου τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Χάλκης εἶπεν: «Ἐλπίζω, ὅτι θὰ καταρτισθῇ μία νέα Θεολογικὴ Ἐπιτροπὴ, ἐν τῇ ὁποίᾳ Ὁρθόδοξοι καὶ Ἀγγλικανοὶ θεολόγοι θὰ ἐπιδιώξωσι τὰ ζητήματα ταῦτα ἀπὸ κοινοῦ» (αὐτόθι, σ. 199). Καὶ ἐνώπιον τῆς Πατριαρχικῆς Ἐπιτροπῆς ἐπὶ τῶν παγχιριστιανικῶν ζητημάτων, ἀπαντῶν εἰς σχετικὴν προσφώνησιν τοῦ προέδρου αὐτῆς, εἶπεν: «Ἐκφράζω τὴν εὐχὴν, ὅπως τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ἀπαρτίσῃ τὴν συνεχιστικὴν αὐτοῦ Ἐπιτροπὴν κατὰ τὸν ἀντιπροσωπευτικώτερον δυνατὸν τρόπον... Εὐχομαι ὅπως αἱ συζητήσεις συνεχισθῶσιν. Ὑπάρχει ἀνάγκη, ὅπως προχωρήσωμεν σταθερῶς καὶ ἀμέσως, ὑπερπηδῶντες τὰς τυχόν ἐμφανισθησόμενας δυσκολίας ἐν τῷ ἔργῳ ἡμῶν» (αὐτόθι, σ. 204).

-1931, αἵτινες εἶχον διακοπῇ συνεπεῖα τοῦ δευτέρου παγκοσμίου πολέμου. Κατόπιν τοῦ ἐπισήμου τούτου ἀγγλικανικοῦ αἰτήματος καὶ τῆς συμφωνίας τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ἀνέγραψε τὸ θέμα τοῦτο ἐν τῇ ἡμερησίᾳ διατάξει τῆς Γ' Πανορθοδόξου Διασκέψεως, ἐνώπιον τῆς ὁποίας ἐποιήσατο σύντομον ἐπ' αὐτοῦ ἱστορικὴν εἰσήγησιν ὁ πρόεδρος αὐτῆς μητροπολίτης Ἡλιουπόλεως καὶ Θείρων Μελίτων, προτείνας ἐν τέλει τὸν σχηματισμὸν Διορθοδόξου Θεολογικῆς Ἐπιτροπῆς, ἵνα συνεχίσῃ μετ' ἀντιστοίχου Ἀγγλικανικῆς τοιαύτης τὰς διακοπείσας τὸ 1931 δογματικὰς συζητήσεις. Δυστυχῶς δὲν ἐγένετο διεξοδικὴ εἰσήγησις καὶ εἶτα συζητήσις θεολογικὴ ὑπὸ τῶν συνέδρων ἐπὶ τοῦ σπουδαίου τούτου θέματος, ὡς ἀναμφιβόλως ἐπεβάλλετο νὰ γίνῃ, ἀλλὰ μετὰ συνοπτικωτάτην συζήτησιν, διαδικαστικοῦ μᾶλλον χαρακτήρος, παρεπέμφθη τὸ θέμα εἰς εἰδικὴν Ἐπιτροπὴν τῆς Διασκέψεως ἐκ τῶν ἐπισκόπων: Σιλῆβεν Νικοδήμου (Πατριαρχεῖον Βουλγαρίας), Μπανιολούκας Ἀνδρέου (Πατριαρχεῖον Σερβίας) καὶ Τριμυθούτος Γεωργίου (Ἐκκλησία Κύπρου), τῶν πρεσβυτέρων Κοσμά Παπαδοπούλου (Πατριαρχεῖον Ἀντιοχείας) καὶ Ἀνδρέου Μιχαήλωφ (Ἐκκλησία Τσεχοσλοβακίας) καὶ τῶν καθηγητῶν Β. Ἀναγνωστοπούλου (Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον), Γ. Κονιδάρη (Πατριαρχεῖον Ἀλεξανδρείας), Π. Τρεμπέλα (Πατριαρχεῖον Ἱεροσολύμων), Ἀλεξίου Μπούφσκου (Πατριαρχεῖον Ρωσίας), Α. Ἀλιβιζάτου (Ἐκκλησία Ἑλλάδος) καὶ Χέικι Κίρκινεν (Ἐκκλησία Φιλανδίας). Ἡ Ἐπιτροπὴ αὕτη, συνεδρίασασα ἰδιαιτέρως τῆ 11 καὶ 12 Νοεμβρίου, συνέταξε καὶ ὑπέβαλεν εἰς τὴν Ὀλομέλειαν ἔκθεσιν, δι' ἧς ἐπρότεινεν:

«1. Ὅπως ἡ Γ' Πανορθόδοξος Διάσκεψις ἀποφασίσῃ τὴν ἄμεσον σύστασιν Διορθοδόξου Θεολογικῆς Ἐπιτροπῆς καὶ εἰσηγηθῇ ταῖς Ἐκκλησίαις τὸν διορισμὸν τῶν ἀντιπροσώπων αὐτῶν εἰς αὐτήν. Αὕτη θὰ ἀπαρτίσθῃ ἐξ εἰδικῶν θεολόγων, ἀνατιθεμένου αὐτοῖς τοῦ ἔργου τῆς συνεχίσεως τῶν θεολογικῶν συζητήσεων μετὰ τῶν Ἀγγλικανῶν. Ἡ Διορθόδοξος αὕτη Θεολογικὴ Ἐπιτροπὴ εὐκταῖον ἤθελεν εἶναι, ἵνα ἀπαρτίσθῃ ἐξ ἐκπροσώπων ὅλων τῶν κατὰ τόπους Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν. Ἐὰν ὅμως καθίσταται τοῦτο ἀδύνατον, οἱ ἀντιπρόσωποι ἄλλων ἀδελφῶν Ἐκκλησιῶν, ἐξουσιοδοτούμενοι πρὸς τοῦτο, δύνανται νὰ ἐκπροσωπῶσι καὶ τὰς Ἐκκλησίας, τὰς μὴ δυναμένας νὰ διορίσωσιν ἐκπρόσωπον ἐν αὐτῇ. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν μελῶν, ἄτινα θὰ ἀπαρτίξωσι τὴν Διορθόδοξον ταύτην Θεολογικὴν Ἐπιτροπὴν, ἀναγνωρίζεται, ὅτι, διὰ λόγους πρακτικῶν καὶ πρὸς διευκόλυνσιν τοῦ ἔργου αὐτῆς, δὲν πρέπει αὕτη νὰ εἶναι πολυπληθής. Οὐχ ἤττον ὅμως τὰ ὑπὸ συζήτησιν μετὰ τῶν Ἀγγλικανῶν θεολογικὰ θέματα, λόγῳ αὐτῆς ταύτης τῆς σοβαρότητος καὶ σπουδαιότητος, τὴν ὁποίαν παρουσιάζουσιν, ἀπαιτοῦσι τὴν ὑπαρξίν εἰδικῶν περὶ τὰ

τοιαῦτα θέματα θεολόγων. Δι' ὃ καὶ ἡ 'Επιτροπὴ ἡμῶν φρονεῖ, ὅπως ἐκάστη ἐπὶ μέρους 'Ορθόδοξος 'Εκκλησία ἐκπροσωπηθῇ δι' ἐνὸς ἕως τριῶν προσώπων.

2. Ὡς πρὸς τὸν κατάλογον τῶν θεμάτων, τῶν δυναμένων ν' ἀποτελέσωσιν ἀντικείμενον τῶν διμερῶν τούτων θεολογικῶν συζητήσεων, ὁ συναπτόμενος ὧδε κατάλογος θεμάτων, ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ μὲν Πατριαρχείου παρουσιασθεὶς, ἐξαγόμενος δὲ ἐκ τῶν ἄχρι τοῦδε γενομένων συζητήσεων μεταξύ τῶν δύο 'Εκκλησιῶν, δύναται, κατὰ τὴν γνώμην τῆς ἡμετέρας 'Επιτροπῆς, νὰ ἀποτελέσῃ βάσιν τῆς ἐνάρξεως τῶν ἐφεξῆς θεολογικῶν συζητήσεων μεταξύ τῶν δύο 'Εκκλησιῶν.

3. Ὡς πρὸς ἡ ὡς ἄνω προβλεπομένη Διορθόδοξος Θεολογικὴ 'Επιτροπὴ, συνεργομένη πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν θεολογικῶν μετὰ τῶν 'Αγγλικανῶν συζητήσεων, καὶ κατόπιν μελέτης καὶ κοινῆς διασκέψεως ἐπὶ τοῦ συνημμένου καταλόγου τῶν ὑπὸ συζητήσιν θεολογικῶν θεμάτων, διαχαράξῃ τὰ ἄρια καὶ τὰς γενικὰς γραμμάς, ἐντὸς τῶν ὁποίων δέον ἵνα κινηθῇ ἐν ταῖς συζητήσεσιν. Ἡ προκαταρκτικὴ αὕτη ἐργασία θὰ συντελέσῃ εἰς τὴν ἐμφάνισιν τῆς 'Ορθοδόξου 'Αντιπροσωπείας ὡς κεκτημένης ἐνιαίαν θεολογικὴν ἄποψιν ἐν τῇ παρουσίᾳ τῶν θεολογικῶν θεμάτων. Ὁ τόπος καὶ ὁ χρόνος τῆς τοιαύτης προπαρασκευαστικῆς κατ' ἰδίαν συγκεντρώσεως τῆς Διορθόδοξου Θεολογικῆς 'Επιτροπῆς ὀρισθῆσονται κατόπιν κοινῆς συνεννόησεως τῶν 'Εκκλησιῶν ἐκατέρωθεν.

4. Ὡς πρὸς ἡ ἐνάρξεις τῶν θεολογικῶν συζητήσεων γίνῃ εὐθὺς ὡς ἤθελε περατωθῇ τὸ προκαταρκτικὸν τοῦτο ἔργον τῆς Διορθόδοξου Θεολογικῆς 'Επιτροπῆς καὶ κατόπιν συνεννόησεως μετὰ τῆς 'Αγγλικανικῆς 'Εκκλησίας.

5. Ὡς πρὸς πάντα τὰ ὡς ἄνω, ὡς ἀποφάσεις τῆς παρούσης Γ' Πανορθόδοξου Διασκέψεως, γνωρισθῶσι τῇ 'Αγγλικανικῇ 'Εκκλησίᾳ, κατὰ τὰ παρ' ἡμῖν κρατούντα, ὑπὸ τῆς Α. Παναγιώτητος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου».

Ἡ ἀνωτέρω ἐκθεσις τῆς 'Επιτροπῆς τῆς Διασκέψεως ἤχθη ἐνώπιον τῆς Ὀλομελείας αὐτῆς κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς 13 Νοεμβρίου, καθ' ὅσον ἐματαιώθη ἡ συνεδρία τῆς 12 Νοεμβρίου, ἵνα ἐργασθῶσιν ἰδιαιτέρως αἱ ὀρισθεῖσαι τρεῖς 'Επιτροπαὶ τῆς Πανορθόδοξου Διασκέψεως καὶ καταρτίσωσι τὰς ἐκθέσεις αὐτῶν. Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς ἐκθέσεως ὁ γράφων ἐποιήσατο τὴν πρότασιν, γενομένην δεκτὴν ὑπὸ τῆς Ὀλομελείας, ὅπως ἦ ἐν § 3 τῆς ἐκθέσεως προβλεπομένη Διορθόδοξος Θεολογικὴ 'Επιτροπὴ, ὑποβάλλῃ ἐν καιρῷ τὰ πορίσματα τῶν μελετῶν αὐτῆς εἰς τὰς κατὰ τόπους 'Ορθοδόξους 'Εκκλησίας πρὸς ἐνημέρωσιν καὶ τυχὸν ἐπεξεργασίαν, ὡς καὶ μετέπειτα κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ διαλόγου μετὰ τῆς ἀντιστοίχου 'Αγγλικανικῆς 'Επιτροπῆς ἐνημερώνη ἐκάστοτε δι' ἐκθέσεων τὰς 'Ορθοδόξους 'Εκκλησίας περὶ τῆς πορείας τῶν συζητήσεων καὶ τῶν συμπερασμάτων αὐτῶν, δημοσιευομένων τούτων καὶ συζητουμένων ὑπὸ τῶν ὀρθόδοξων θεολόγων δημοσίᾳ, πρὸς ἐνημέρωσιν καὶ τοῦ

ὀρθόδοξου πληρώματος. Εἶτα ἡ Ὀλομελία υἱοθέτησε τὴν ἀνωτέρω ἐκθεσιν τῆς 'Επιτροπῆς ἀνευ περαιτέρω συζητήσεως, περιλαβοῦσα ἐν τῇ τελικῇ γενικῇ ἀποφάσει αὐτῆς τὴν ἐπομένην ὑπ' ἀριθ. 6 εἰδικὴν ἀπόφασιν:

«Ὡς πρὸς τὸ θέμα τῆς συνεχίσεως τῶν θεολογικῶν συζητήσεων μεταξύ τῆς ἡμετέρας 'Ορθοδόξου 'Εκκλησίας καὶ τῆς 'Αγγλικανικῆς 'Εκκλησίας ἡ Γ' Πανορθόδοξος Διάσκεψις ἀποφασίζει: α) τὴν ἄμεσον σύστασιν Διορθόδοξου Θεολογικῆς 'Επιτροπῆς ἐξ εἰδικῶν θεολόγων, ἐξ ἐνὸς μέχρι τριῶν, κατ' ἀνώτατον ὄριον, ἐξ ἐκάστης 'Ορθοδόξου 'Εκκλησίας, διοριζομένων ὑπὸ τῶν οἰκείων 'Εκκλησιῶν, β) τὴν κατ' ἀρχὴν ἀποδοχὴν ὡς καταλόγου συζητητέων θεμάτων, τοῦ ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ἐπὶ τῇ βᾶσει τῶν μέχρι τοῦδε γενομένων συζητήσεων, καταρτισθέντος τοιούτου, γ) τὴν ἐγκαίρως, πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν θεολογικῶν μετὰ τῶν 'Αγγλικανῶν συζητήσεων, προπαρασκευῆν τῆς Διορθόδοξου ταύτης 'Επιτροπῆς, ἐν τόπῳ καὶ χρόνῳ ὀρισθησομένῳ κατόπιν κοινῆς συνεννόησεως τῶν ἐπὶ μέρους 'Ορθοδόξων 'Εκκλησιῶν, καὶ δ) τὸν καθορισμὸν τῆς ἡμερομηνίας ἐνάρξεως τῶν διμερῶν τούτων θεολογικῶν συζητήσεων κατόπιν κοινῆς συνεννόησεως μεταξύ 'Ορθοδόξου 'Εκκλησίας καὶ 'Αγγλικανικῆς».

Ἐν τέλει ἐλήφθησαν αἱ ἐπόμεναι δύο ἀποφάσεις: πρῶτον, μετὰ πρότασιν τοῦ καθηγητοῦ Δ. Μωραΐτου, ἀπεφασίσθη, ὅπως ἐν τῇ μικτῇ 'Αγγλικανορθόδοξῳ Θεολογικῇ 'Επιτροπῇ αἱ δύο 'Εκκλησίαι ἀντιπροσωπεύονται δι' ἴσου ἀριθμοῦ μελῶν, τὸ αὐτὸ δὲ δέον νὰ ἰσχύσῃ καὶ ἐν ταῖς ὁμοίαις μικταῖς 'Επιτροπαῖς τοῦ διαλόγου μεταξύ τῶν 'Ορθοδόξων ἀφ' ἐνὸς καὶ ἀφ' ἑτέρου τῶν Ρωμαιοκαθολικῶν καὶ τῶν Παλαιοκαθολικῶν καὶ δεύτερον, ὅπως τὰ Πρακτικὰ τῆς παραύτης Διασκέψεως μετὰ τῶν ἐκθέσεων τῶν 'Επιτροπῶν αὐτῆς ὑποβληθῶσιν εἰς τὰς κατὰ τόπους 'Ορθοδόξους 'Εκκλησίας.

Συμπληροῦντες τὰ ἀνωτέρω ἐκτεθέντα, κρίνομεν ἀναγκαῖον ὅπως προσθέσωμεν, ὅτι ἐν τοῖς πρόσθεν ἐγένετο λόγος οὐχὶ περὶ ἐνάρξεως διαλόγου μεταξύ τῶν 'Ορθοδόξων καὶ τῶν 'Αγγλικανῶν, ὡς ἐγένετο προκειμένου περὶ τοῦ μετὰ τῶν Ρωμαιοκαθολικῶν διαλόγου, ἀλλὰ περὶ συνεχίσεως τῶν παλαιῶν, ἀπὸ τριῶν καὶ ἡμίσεος αἰῶνων χρονολογούμενων, θεολογικῶν μεταξύ αὐτῶν συζητήσεων καὶ σχέσεων³, καθ' ὅσον ἡ ἀρχὴ τούτων ἀνάγεται εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Κυρίλλου Λουκάρεως. Πράγματι αἱ πρῶται σχέσεις 'Ορθοδόξων καὶ 'Αγγλικανῶν δέον ν' ἀναγθῶσι κυρίως εἰς τὸν Κύριλλον Λούκαριν, ὅστις ἤδη τὸ 1611 ἐλθὼν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ τὸ 1612 ἐκλεγείας (ἐπιτηρητῆς) τοῦ χηρεύοντος Οἰκουμενικοῦ Θρόνου, συνῆψε φιλικὰς σχέσεις μετὰ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἄγγλου πρεσβευτοῦ Θωμᾶ Rowe καὶ τοῦ ἄγγλικανοῦ ἐφημερίου τῆς αὐτόθι ἄγγλικῆς πρεσβείας· διὰ μέσου δὲ αὐτῶν συνῆψε δι' ἀλληλογραφίας σχέσεις καὶ μετὰ τοῦ ἄρχιεπισκόπου Καντερβουρίας Γεωργίου Abbot καὶ δι'

3. Πλεῖον περὶ τούτων βλέπ. ἐν Ἰ. ω. Καρμύρη, Ὁρθοδοξία καὶ Προτεσταντισμός, Ἀθήναι 1937 σ. 310-378.

αυτοῦ ἐπεκρινώμενος μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Ἀγγλίας Ἰακώβου Α'. Πρὸς τοὺς ἐν Ἀγγλίᾳ φίλους του ἀπέστειλεν ὁ Λούκαρις πολυτίμητα ἀρχαῖα ἑλληνικὰ χειρόγραφα, πρὸ πάντων δὲ τὸ 1628 ἐδῶρθε τῷ βασιλεῖ τῆς Ἀγγλίας Καρόλω Α' τὸν περίφημον Ἀλεξάνδρινόν κώδικα τῆς ἁγίας Γραφῆς, εἰς δὲ τὸν διάδοχον τοῦ Abbot Ἀρχιεπίσκοπον Καντερβουρίας Γουλιέλμον Laud ἐπέμψε χειρόγραφον, περιέχον ἀραβικὴν μετάφρασιν τῆς Πεντατεύχου. Διὰ τῶν σχέσεων τούτων ὁ τὸ 1620 Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης ἐκλεγείν Κύριλλος Λούκαρις ἐπέδωκε κυρίως τὴν ἐνίσχυσιν καὶ συμμαχίαν τῶν Ἀγγλων πρὸς ἀπόκρουσιν τῶν καθ' ἑαυτοῦ καὶ τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας ἐπιβουλῶν τοῦ Παπισμοῦ, τοῦθ' ὅπερ καὶ μέχρι τινὸς ἐπέτυχεν. Ἐπειτα αἱ πρὸς τοὺς Ἀγγλικανοὺς καὶ γενικώτερον τοὺς Διαμαρτυρομένους σχέσεις τοῦ Κυρίλλου Λουκάρειος ἔδωκαν ἀφορμὴν εἰς Ἀγγλικανοὺς ἰδίως θεολόγους ν' ἀσχοληθῶσι περὶ τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν καὶ διὰ τῶν συγγραμμάτων αὐτῶν νὰ διαφωτισασί πὼς τοὺς Ἀγγλους περὶ τῆς διδασκαλίας καὶ ἰδία τῶν ἐκκλησιαστικῶν παραδόσεων καὶ ἐθίμων αὐτῆς. Τὸ τοιοῦτον ἔκτοτε ἀνελήφθη καὶ ὑπὸ Ὀρθοδόξων θεολόγων, εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι ζώντος ἤδη τοῦ Κυρίλλου Λουκάρειος σύλλογος τις Ἀγγλικανῶν θεολόγων ἔγραψεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ζητῶν νὰ μάθῃ τὸ φρόνημα τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας περὶ μετουσιώσεως, ἀπήντησε δ' αὐτοῖς ὁ Ὀρθόδοξος Γεώργιος Κορέσσιος, γράψας «Ἀπολογίαν πρὸς τὸν ἐν Ἀγγλίᾳ τῶν σοφῶν σύλλογον, ὡς ἐκ μέρους τῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως κληρικῶν»⁴. Πρὸς τούτους δὲ ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Καντερβουρίας Abbot ἔγραψε πρὸς τὸν Κύριλλον Λούκαριν, παρακαλῶν ὅπως πεμφθῶσιν εἰς Ἀγγλίαν «Ἕλληνες σπουδασταί, ἵνα δαπάναις τοῦ βασιλέως τῆς Ἀγγλίας Ἰακώβου Α' σπουδάσωσιν ἐν Ἀγγλικῷ πανεπιστημίῳ, ὁ δὲ Πατριάρχης ἀπέστειλε τὸ 1617 τὸν Μητροφάνην Κριτόπουλον⁵. Οὗτος, σπουδάσας μέχρι τοῦ 1622 ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Ὁξφόρδης, συνῆψε φιλικὰς σχέσεις μετὰ πολλῶν καὶ ἐπισήμων Ἀγγλων διανοουμένων καὶ κληρικῶν καὶ πολιτικῶν, μεθ' ὧν διετῆρει καὶ ἀλληλογραφίαν. Εἶτα τὸ 1623-1624 ἐπεσκέσθη διαφόρους Ἐκκλησίας τῆς Ἀγγλίας, πανταχοῦ διαδίδων τὴν περὶ Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας γνώσιν καὶ προπαγανδίζων τὴν ὀρθόδοξον διδασκαλίαν αὐτῆς. Τοῦτο ἐπέδωξεν ὁ Κριτόπουλος οὐ μόνον προφορικῶς, ἀλλὰ καὶ γραπτῶς, περιεσῶθησαν δὲ μέχρις ἡμῶν ἡ περίφημος Ὁμολογία του καὶ αἱ πρὸς τὸν Ἀγγλον θεολόγον Θωμᾶν Goad ἀπευθυνόμεναι Ἀποκρίσεις αὐτοῦ, ἐν αἷς ἐκτίθεται ἡ περὶ τῶν ὀρθοδόξων δογμάτων καὶ ἐκκλησιαστικῶν τελετῶν διδασκαλία τῆς Ὀρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας⁶.

4. Κ. Ροδονάκη, Δοκίμιον περὶ τοῦ βίου καὶ τῶν συγγραμμάτων Γεωργίου Κορέσσιου, Ἀθήναι 1872. Κ. Δυοβουνιώτου, Γεώργιος Κορέσσιος, ἐν «Ἱερῶ Συναξίῳ» 1914-1915, φύλ. 228-235.

5. Ἰω. Καρμίρη, Μητροφάνης ὁ Κριτόπουλος καὶ ἡ ἀνέκδοτος ἀλληλογραφία αὐτοῦ, Ἀθήναι 1937, σ. 72 ἔξ.

6. Ἰω. Καρμίρη, Ἡ Ὁμολογία μετὰ τῶν

Ὁμοίως καὶ ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Καντερβουρίας Laud ἀνεφέρετο μετὰ ζωηροτάτου ἐνδιαφέροντος εἰς τὴν σπουδαιότητα μιᾶς ἀρχαίας Ὀρθοδόξου, ἄνευ Πάπα, Ἐκκλησίας κατὰ τὰς ἐρίδας τῶν Ἀγγλικανῶν πρὸς τὴν Ρώμην. Ἐν τῇ μετὰ τοῦ Ἰησοῦτου Fischer συζητήσει ὁ Laud ὑπεστήριξε τὴν Ἑλληνικὴν Ἐκκλησίαν κατὰ τοῦ Βελλαρμίνου καὶ ἐδικαίωσεν αὐτὴν κατὰ τῶν Ἰησοῦτικῶν ἐπικρίσεων. Κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Laud, ἡ Ρώμη καὶ ὄχι ἡ Ἀνατολή ἀπεχωρίσθη τῆς ἀποστολικῆς παραδόσεως⁷.

Αἱ οὕτω συναφθεῖσαι σχέσεις μετὰ τῶν Ὀρθοδόξων καὶ τῶν Ἀγγλικανῶν, συνεχισθεῖσαι κατὰ τὰς ἐπομένους δεκαετηρίδας, ἐγένοντο τόσον στεναί, ὥστε οἱ Ἀγγλικανοί, ἐξ ἀφορμῆς τῶν μετὰ τὸν Καλβινιστῶν καὶ Ρωμαιοκαθολικῶν ἐρίδων, ἠρώτησαν ἀφ' ἐνὸς μὲν τὸν Πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως Διονύσιον Δ' περὶ τῆς θέσεως τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, ὅστις συγκαλέσας τὸ 1672 Σύνοδον, ἔδωκε τὴν κατὰ τοῦ Καλβινισμοῦ στρεφομένην «Ἀπόκρισιν συνοδικὴν τοῖς ἐν Βρεταννίᾳ φιλέλλησιν, ἐρωτήσασιν ὅπως φρονεῖ ἡ Ἀνατολικὴ τῶν Ὀρθοδόξων Ἐκκλησία»⁸, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὸν Πατριάρχην Μεθόδιον Γ', ἀπαντήσαντα τὸ 1670 τοῖς Ἀγγλικανοῖς διὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου ἐξ ὀνόματος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου⁹.

πρὸς Γῶδον Ἀποκρίσεων τοῦ Μητροφάνους Κριτόπουλου καὶ ἡ δογματικὴ διδασκαλία αὐτοῦ, Ἀθήναι 1948.

7. S. Simpson, Προσδοκία ἐνώσεως τῆς Ἀγγλικανικῆς καὶ τῶν Ἀνατολικῶν Ἐκκλησιῶν, ἐν «Κ. Διδαχῇ» 2(1920) 428.

8. Τὸ κείμενον αὐτῆς παρὰ Ἰω. Καρμίρη, Τὰ Δογματικὰ καὶ Συμβολικὰ Μνημεῖα τῆς Ὀρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας, Ἀθήναι 1953, τ. II, σ. 687-694. Οἱ Ἀγγλικανοί, μέσῳ τοῦ ἐφημερίου τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἀγγλικανικῆς Πρεσβείας John Covel, «προῦβάλλοντο ἐρωτήσεις ἐκκλησιαστικῶν ὑποθέσεων, ἀπόκρισιν αἰτοῦντες», καὶ δὴ ἐρωτῶντες περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν Μυστηρίων, θείας Εὐχαριστίας, Βαπτίσματος, ἐπισκοπικοῦ ἀξιώματος, ἀγαμίας τοῦ Κλήρου, ἀλαθῆτος καὶ ὄρατοῦ τῆς Ἐκκλησίας, ἐπικλήσεως τῶν Ἀγίων καὶ προσκυνήσεως τῶν εἰκόνων αὐτῶν, νηστείας καὶ τῶν ἀναγιγνωσκόμενων βιβλίων τῆς ἁγίας Γραφῆς. Εἰς ταῦτα ἀπήντησαν οἱ συγκροτοῦντες τότε τὴν Πατριαρχικὴν Σύνοδον «ἐν συνόψει καὶ μετ' εἰρηνικῆς ἀπλότητος, τὴν εὐσέβειαν ἡμῶν ὁμολογοῦντες, εἰς πληροφορίαν αὐτοῖς τοῦ ἐν ἡμῖν ὀρθοδόξου φρονήματος, ὅπως μὴ ἔχειν ἀμφισβητεῖν τοῦ λοιποῦ περὶ τῶν τοιούτων, μῆτε διασαλεύεσθαι πὼς ὑπὸ τῶν καθ' ἡμῶν ἀλλότρια ἐπιφημίσει βουλομένων».

9. Ἐξεδόθησαν ὑπὸ Κ. Δυοβουνιώτου, Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου λύσεις θεολογικῶν ζητημάτων, ἐν «Θεολογία» 13(1935) 47-62. Αὗται, ἐπιγραφόμεναι «Ζητημάτων θεολογικῶν λύσεις, ἐκτεθεῖσαι παρ' Ἀλεξάνδρου τοῦ μεγάλου ρήτορος τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως κατὰ τὸ ἀσχ' ἔτος τὸ κοσμοσωτήριον ἀπὸ Χριστοῦ γεννήσεως, πρὸς τοὺς λεγομένους Ἑγγλέζους, ἃς ἐκεῖνοι ἀπορήσαντες ἐζήτησαν παρὰ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας», πραγματεύονται περὶ τῆς διακρίσεως τῶν τριῶν ὑποστάσεων ἐν τῷ Θεῷ καὶ τῆς ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννήσεως τοῦ Υἱοῦ καὶ ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, περὶ τῆς διὰ μιᾶς προσκυνήσεως λατρείας τοῦ Χριστοῦ ἕνεκα τῆς ὑποστατικῆς ἐνώσεως τῶν δύο ἐν αὐτῷ φύσεων καὶ τῆς ὑπ' αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν

Ἄλλ' ἀναμφισβητήτως πάσας τὰς προγενεστέρας ἐπαφὰς ὑπερέβαλεν ἢ κατὰ τὰ ἔτη 1716-1725 γενομένη ἀπόπειρα τῶν Ἀγγλικανῶν Ἀνωμότων πρὸς ἔνωσιν μετὰ τῶν Ὀρθοδόξων καὶ ἡ μεταξὺ αὐτῶν διαμειφθεῖσα τότε ἀλληλογραφία. Κατ' αὐτὴν οἱ Ἀγγλικανοὶ Ἀνωμοτοὶ ἀπεδέχθησαν: α) τὴν ὀρθόδοξον περὶ Ἁγίου Πνεύματος διδασκαλίαν, ἐκβαλόντες ἐκ τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως τὴν τοῦ Filioque προσθήκην, ἣν ἠρμήνευον ὡς «ἀπὸ Πατρὸς αὐτὸ ἐκπορευεσθαι διὰ τοῦ Υἱοῦ»· β) πάντα τὰ Μυστήρια καὶ τὴν μερικὴν κρίσιν· γ) τὴν ἁγίαν Γραφὴν καὶ τὴν ἱεράν Παράδοσιν, εἰ καὶ τὴν δευτέραν οὐχὶ ἐν οἷα ἐκτάσει καὶ ἐννοίᾳ οἱ Ὀρθόδοξοι· δ) τὴν Ἐκκλησίαν ὡς ἀλάθητον, ἐν Οἰκουμενικαῖς Συνόδοις ὑπὸ τὴν ἐπιστασίαν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἀποφαινομένην, ὑπὸ κεφαλὴν μόνον τὸν Χριστόν, ἀνεξάρτητον δὲ τῆς Πολιτείας· καὶ ε) τὸ ὀρθόδοξον διοικητικὸν ἐκκλησιαστικὸν σύστημα, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι ἐζήτουν ἢ ἀναγνωρισθῆ ὡς κεφαλὴ πᾶσῶν τῶν Ἐκκλησιῶν ἢ Ἐκκλησία Ἱεροσολύμων, οἱ δὲ Πατριάρχαι Ἀλεξανδρείας καὶ Ἀντιοχείας νὰ διατηρήσωσι τὰ δίκαια καὶ τὰ πρεσβεῖα αὐτῶν, καὶ ὁ Κωνσταντινουπόλεως νὰ ἔχη «ἴσα πρεσβεῖα τῶν Ρωμαίων ἐπισκόπων». Περαιτέρω ἀπέριπτον μετὰ τῶν Ὀρθοδόξων τὰς λατινικὰς καινοτομίας περὶ καθαρτηρίου πυρός, στερήσεως τοῦ ποτηρίου ἀπὸ τῶν λαϊκῶν καὶ παπικοῦ πρωτείου, συνεπιδηλοῦντες «τὸ Εὐαγγέλιον παρὰ τῶν ἐξ Ἱεροσολύμων προσελθόντων λήψασθαι, πρὶν ἂν ἡ τῆ τῶν Ρωμαίων Ἐκκλησία ἢ τῶ αὐτῆς ἐπισκόπῳ ὅπωςδήποτε ὑποταγῆται». Ἐπιφυλακτικῶς δὲ καὶ διφορούμενως ἐξεφράσθησαν περὶ τῆς τιμῆς καὶ ἐπικλήσεως τῆς Θεοτόκου, τῶν Ἀγγέλων καὶ τῶν Ἁγίων καὶ τῆς προσκυνήσεως τῶν εἰκόνων αὐτῶν, περὶ μετουσιώσεως καὶ περὶ τοῦ κύρους τῶν κανόνων τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, οἷς «οὐ τὴν αὐτὴν καὶ τῆ ἁγία Γραφῆ ἀξιοπιστίαν τολμῶσιν ἀπονέμειν». Τέλος δὲ ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἐνότης θὰ ἐξεδηλοῦτο καὶ ἐξωτερικῶς ἐν τῇ θεῷ Λατρείᾳ διὰ τῆς χρήσεως κοινῆς Λειτουργίας, ἧς σχέδιον ἀπέστειλαν πρὸς τοὺς Ὀρθοδόξους, δι' ἀνταλλαγῆς ἐγκυκλίων καὶ κανονικῶν γραμμάτων, δι' ἀμοιβαίων δεήσεων καὶ εὐχῶν πρὸς τὸν Θεὸν ὑπὲρ ἀλλήλων, δι' ἀμοιβαίας ἀποδοχῆς τῶν συνοδικῶν αὐτῶν πράξεων, διὰ τῆς ὑπὸ τῶν Ἀγγλικανῶν μεταφράσεως εἰς τὴν ἀγγλικὴν γλῶσσαν συγγραμμάτων τῶν Ἑλλήνων Πατέρων καὶ ἰδίᾳ τοῦ Ἰωάννου Χρυσοστόμου, δι' ἐπαναφορᾶς παρ' αὐτοῖς τῆς παλαιᾶς ἐκκλησιαστικῆς εὐταξίας καὶ ἀνεγέρσεως ἐν Λονδίῳ ναοῦ τῆς «ὁμονοίας» κλπ. Οἱ Ὀρθόδοξοι Πατριάρχαι τῆς Ἀνατολῆς ἀπήντησαν πρὸς τοὺς Ἀγγλικανούς Ἀνωμότους, ὀρίσαντες ὡς μόνην δυνατὴν βᾶσιν τῆς ἐνώσεως τῶν

ἀνθρώπων ἐντεύξεως, ὡς οὐκ ἐλαττώσεως ἀλλὰ συγκαταβάσεως καὶ ἀγάπης δηλωτικῆς, περὶ τῆς μεταδόσεως τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος εἰς πάντας καὶ δὴ τὴν Θεοτόκον, πλὴν τοῦ Χριστοῦ μόνον, περὶ τοῦ διὰ τῆς ἐπικλήσεως καὶ οὐχὶ τῶν ἰδρυτικῶν λόγων ἁγιασμοῦ τῶν τιμίων δώρων ἐν τῇ θεῷ Εὐχαριστίᾳ, περὶ τῆς μετὰ θάνατον τύχης τῶν ψυχῶν καὶ τῆς σημασίας τῶν μερίδων τῶν Ἁγίων καὶ τῶν εὐσεβῶν ἐν τῇ τελέσει τῆς ἱερᾶς μυσταγωγίας.

δύο Ἐκκλησιῶν τὴν ὑπὸ τῶν Ἀγγλικανῶν ἀπόλυτον παραδοχὴν τῆς ὀρθοδόξου διδασκαλίας, συγκατατιθέμενοι μόνον ἵνα διατηρήσωσιν ἐκεῖνοι ἐπουσιώδεις τινὰς καὶ μὴ σχετιζομένας πρὸς τὰ δόγματα λειτουργικὰς καὶ ἄλλας συνηθείας αὐτῶν. Οὕτως ἀσμένως ἀπεδέχθησαν τὰς προτάσεις, αἱ ὁποῖαι συμβιβάζονται πρὸς τὴν ὀρθόδοξον διδασκαλίαν καὶ παράδοσιν, ἀπέρριψαν δ' ὅμως τὰς μὴ συμφωνούσας, καὶ δὴ τὰς περὶ τῆς Θεοτόκου, τῶν Ἁγίων καὶ τῶν εἰκόνων, τῆς μετουσιώσεως, τοῦ κύρους τῶν κανόνων τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων καὶ περὶ τῆς τάξεως τῶν Πατριαρχῶν. Ἐν δὲ τῇ τελευταίᾳ πατριαρχικῇ ἀποκρίσει «τοῖς ἐν τῇ μεγάλῃ Βρεταννίᾳ αἰδεσιμωτάτοις καθολικοῖς ἀρχιεπισκόποις τε καὶ ἐπισκόποις καὶ τῶν περὶ αὐτοὺς εὐλαβεστάτῳ κλήρῳ» ἐπισυνῆψαν καὶ τὴν Ὀμολογίαν τοῦ Δοσιθέου, γράψαντες ὅτι «ἐκθεσίς ἐστὶ καὶ ἀπόκρισις τῶν ὑπ' ἐκείνων προβαλλομένων, καὶ ἐκτὸς ταύτης οὐδὲν ἕτερον ἔχομεν εἰπεῖν καὶ ἀποκριθῆναι». Ἡξίωσαν δὲ πλήρη ὁμοφωνίαν ἐν τοῖς δόγμασι, διὰ τῆς πλήρους παραδοχῆς τῆς πεμφθείσης αὐτοῖς Ὀρθοδόξου Ὀμολογίας, ἀνεχθέντες μόνον διαφορὰν τινὰ ἐπὶ ἐνίῳν ἐθίμων. Ἐπὶ δὲ τῶν ἄλλων ζητημάτων, ἐν οἷς ἐπῆλθε διαφωνία, οἱ Πατριάρχαι ἐθεώρησαν ἀλυσιτελῆ τὴν περαιτέρω συζήτησιν, δηλώσαντες ὅτι τὰ δόγματα τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ἐξητάσθησαν καὶ ὀρίσθησαν ὀρθῶς ὑπὸ τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων καὶ «μῆτε προσθεῖναι τούτοις ἕτερόν τι ἕξεστιν, οὔτε τι ὅλως ἀφαιρῆσαι ἐκ τούτων. Ἐν γὰρ τοῖς θεοῖς δόγμασιν οὐδαμοῦ γῶραν ἔχει ποτὲ ἡ οἰκονομία ἢ συγκατάβασις ταῦτα γὰρ ἀσάλευτα εἰσι καὶ ὑπὸ πάντων τῶν Ὀρθοδόξων ὡς ἀπαραβάτα ἐν πάσῃ εὐλαβείᾳ διαφυλάττονται καὶ ὁ μικρόν τι τούτων παραβαίνων ὡς σχισματικὸς καὶ αἰρετικὸς κατακρίνεται καὶ ἀναθεματίζεται καὶ ἀκωνώτητος παρὰ πᾶσι λογίζεται». Ἐπομένως οἱ ἐπιθυμοῦντες νὰ ἐνωθῶσι μετὰ τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας ὑπόκεινται εἰς πλήρη καὶ ἀνεπιφύλακτον ἀποδοχὴν τῶν ὀρθοδόξων δογμάτων¹⁰.

Ἐκτοτε αἱ μεταξὺ τῶν Ὀρθοδόξων καὶ τῶν Ἀγγλικανῶν σχέσεις ἐξηκολούθησαν ἔτι στενότεραι καὶ πυκνότεραι, ὡς π.χ. ἐπὶ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Καντερβούριας Γουλιέλμου, γράψαντος τὸ 1840 «πᾶσι τοῖς ἐν Χριστῷ τιμίσι καὶ ἀγαπητοῖς ἀδελφοῖς, τοῖς τῆς ἁγίας Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ἐπισκόποις καὶ προεστῶσι», διὰ τοῦ ἐπισκόπου G. Tomlison, ἐπὶ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Howley, δόντος τὸ 1841 εἰς τὸν πρῶτον ἐπίσκοπον τῆς προτεσταντικῆς ἐπισκοπῆς Ἱεροσολύμων Μιχαὴλ Σολομῶντα Ἀλέξανδρον ἀπαγορευτικὴν τοῦ προσηλυτισμοῦ τῶν Ὀρθοδόξων ἐντολήν, ἐπὶ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Archibald Kampbell, γράψαντος τὸ 1869 πρὸς τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην Γρηγόριον ΣΤ' καὶ αἰτήσαντος τὴν ἄδειαν ταφῆς τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἀποθνησκόντων Ἀγγλικανῶν ἐν τοῖς Ὀρθοδόξοις νεκροταφείοις καὶ ὑπὸ ὀρθοδόξων ἱερέων, τοῦθ' ὅπερ καὶ ἐγένετο δεκτόν¹¹, ὡς καὶ διὰ τῶν παναγ-

10. Πλεῖον βλέπ. ἐν Ἰ ω. Κ α ρ μ ῖ ρ η, Ὀρθοδοξία καὶ Προτεσταντισμός, σ. 318-328.—Τὰ Δογματικὰ καὶ Συμβολικὰ Μνημεῖα... τ. II, σ. 783-820.

11. Βλέπ. Ἰ ω. Κ α ρ μ ῖ ρ η, Ὀρθοδοξία καὶ Προτεσταντισμός, σ. 329 ἐξ.

γλικανικῶν Συνεδρίων τοῦ Lambeth, ἀρχῆς γενομένης διὰ τοῦ πρώτου τούτων τοῦ 1867 κ.ο.κ. Μείζονος σημασίας εἶναι αἱ θεολογικαὶ συζητήσεις, αἱ διεξαχθεῖσαι τὸ 1870 ἐν Ἀγγλίᾳ μεταξὺ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Σύρου καὶ Τήνου καὶ καθηγητοῦ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν Ἀλεξάνδρου Λυκούργου καὶ Ἀγγλικανῶν θεολόγων, καθ' ἃς ἐξητάσθησαν αἱ χωρίζουσαι τὰς δύο Ἐκκλησίας διαφοραὶ, διακριθεῖσαι εἰς διορθωτέας (ὡς τὸ Filioque), συζητητέας (ὡς ὁ ἀριθμὸς καὶ ἡ μορφή τῶν Μυστηρίων, ἡ θεία Εὐχαριστία καὶ ἡ μετουσίωσις, ἡ Ἱερωσύνη, ὁ δεύτερος γάμος τῶν Κληρικῶν, ἡ ἐπίκλησις τῶν Ἁγίων, τὰ Μνημόσυνα, ἡ χρῆσις τῶν εἰκόνων καὶ ἡ ἀποδοχή τῆς Ζ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου) καὶ ἀνεκτάς¹², ὡς καὶ αἱ ἐν τοῖς Παλαιοκαθολικοῖς Συνεδρίοις τῆς Βόννης τὸ 1874-1875 διεξαχθεῖσαι μεταξὺ Ὀρθοδόξων, Ἀγγλικανῶν καὶ Παλαιοκαθολικῶν, καθ' ἃς οἱ Ἀγγλικανοὶ ἀπεδέχθησαν ὀρθοδόξους τινὰς διδασκαλίας¹³, ἔτι δὲ καὶ ἡ ἐπαφὴ ἐπὶ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Κωνσταντίνου Ε' τὸ 1897, ὅτε ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Καντερβουρίας Φρειδερίκος ἔγραψε πρὸς τὸν Πατριάρχην, προτείνας α) τὴν παῦσιν τοῦ ἐκατέρωθεν προσηλυτισμοῦ, β) τὴν ἀνταλλαγὴν ἐπισκέψεων κατὰ τὰς ἐπισήμους ἐφορτὰς ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ Λονδίῳ ὑπὸ τῶν ὀρθοδόξων καὶ ἀγγλικανῶν κληρικῶν, καὶ γ) τὴν ἀμοιβαίαν ἀναγγελίαν τῶν ἐκάστοτε σπουδαίων γεγονότων καὶ μεταβολῶν ἐπὶ τούτοις ἐξέφραζε τὴν ἐλπίδα στενοτέρας ἐπικοινωνίας καὶ συνεργασίας ἰδίᾳ ἐν τῇ διαδόσει τῶν ἁγίων Γραφῶν. Ὁ Πατριάρχης Κωνσταντίνος ἀπαντήσας ἀπεδέξατο τὰς προτάσεις ταύτας, συμφωνηθεῖσαι ἰδίᾳ τῆς παντελοῦς καταπαύσεως τοῦ προσηλυτισμοῦ καὶ τῆς συνεργασίας ἀφορτέρων τῶν Ἐκκλησιῶν πρὸς ἐκπαιδευτικούς σκοποὺς, καὶ μάλιστα ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν διάδοσιν τῶν ἁγίων Γραφῶν. Οὕτως ἀπὸ τοῦ 1899 ἐνεκαινιάσθη τακτικῆ μεταξὺ τῶν ἀρχηγῶν τῶν δύο Ἐκκλησιῶν («ἐπικοινωνία» δι' ἀμοιβαίας ἐπισήμου ἀλληλογραφίας, τηρουμένη ἐκτοτε σταθερῶς μέχρι σήμερον. Πρὸς τούτοις δὲ ὁ Κωνσταντίνος Ε' τὸ 1899 συνέστησεν εἰδικὴν μικτὴν ἐξ Ὀρθοδόξων καὶ τοῦ ἀγγλικανοῦ ἀρχιδιακόνου Dowling Ἐπιτροπὴν ἐν τοῖς Πατριαρχείοις, ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ ἀναζητῆσαι καὶ ἀνακρίναι τὰς μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν διαφορὰς. Ἡ Ἐπιτροπὴ, εἰς ἐπανειλημμένας συνεδριάσεις ἐξετάσασα τὸ ζήτημα, ἐζήτησε σαφῆ ἔκθεσιν τῆς διδασκαλίας τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας, ὑποβαλοῦσα τὰ ἐξῆς ἐρωτήματα: α) Ποία εἶναι ἡ ἐπίσημος ὁμολογία τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας, ποῦ ἐμπεριέχεται αὕτη καὶ ποῖον τὸ κῦρος αὐτῆς; β) Τί διδάσκει ἡ Ἀγγλικανικὴ Ἐκκλησία περὶ τοῦ ἀλαθῆτος τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων; γ) Τί διδάσκει ἡ Ἀγγλικανικὴ Ἐκκλησία περὶ πίστεως καὶ καλῶν ἔργων, ὅ ἐστι τί ἀπαιτεῖται

πρὸς σωτηρίαν καὶ δικαίωσιν; δ) Πόσα Μυστήρια παραδέχεται ἡ Ἀγγλικανικὴ Ἐκκλησία; Τί διδάσκει ἐν γένει περὶ Μυστηρίων καὶ ἰδίᾳ περὶ Βαπτίσματος καὶ Εὐχαριστίας καὶ Ἱερωσύνης; ε) Τί διδάσκει ἡ Ἀγγλικανικὴ Ἐκκλησία περὶ προορισμοῦ, περὶ ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ περὶ Παραδόσεως;». Οἱ Ἀγγλικανοὶ ὑπέβαλον τὴν αἰτηθεῖσαν ἔκθεσιν πρὸς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον¹⁴. Ὁμοίως τὸ 1902 ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Ἰωακείμ Γ' ἠρώτησεν ἐγκύκλιως τὰς Αὐτοκεφάλους Ὀρθοδόξους Ἐκκλησίας περὶ τῶν σχέσεων τῆς Ὀρθοδόξου πρὸς τὰς ἄλλας χριστιανικὰς Ἐκκλησίας, καὶ εἶναι λίαν χαρακτηριστικόν, ὅτι πᾶσαι ἐν ταῖς ἀπαντήσεσιν αὐτῶν ἰδιαίτερος ἐξέφρασαν τὸν πόθον φιλικῆς ἐπικοινωνίας καί, εἰ δυνατόν, ἐνώσεως μετὰ τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας, ἣν ὡς ἐγγύτερον πρὸς τὴν Ὀρθόδοξον ἐκ πασῶν τῶν ἄλλων Προτεσταντικῶν Ἐκκλησιῶν ἱσταμένην ἐθεώρουν¹⁵.

Ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου αἱ μεταξὺ τῶν Ὀρθοδόξων καὶ τῶν Ἀγγλικανῶν ἐπίσημοι σχέσεις ἐπανελήφθησαν ζωηρότεραι καὶ στενότεραι, συνεχισθεῖσαι μέχρι τῆς ἀρμονικῆς συνεργασίας αὐτῶν ἐν τοῖς συνεδρίοις καὶ ταῖς ἐπιτροπαῖς τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν κατὰ τοὺς χρόνους ἡμῶν, καὶ εἰς τοιοῦτον βαθμὸν ὥστε νὰ ἐλπίζηται ὑπὸ τινῶν αἰσιοδόξων, ὅτι ἡ ἡμέρα τῆς ὀριστικῆς ἐνώσεως αὐτῶν δὲν θὰ εἶναι ἴσως πολὺ μακράν. Ἐνῶ δὲ αἱ μέχρι τοῦδε φιλενωτικαὶ συζητήσεις ἔφερον θεωρητικὸν καὶ αἱ καθόλου μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν σχέσεις τυπικὸν μᾶλλον χαρακῆρα, ἀπὸ τοῦ νῦν προσλαμβάνουσιν αὐταὶ οὐσιαστικώτερον περιεχόμενον καὶ παρουσιάζουσι ραγδαίαν ἐξέλιξιν. Εἰς τοῦτο συνετέλεσε τὸ μὲν ἡ ὑπὸ τοῦ παγκοσμίου ἐκείνου πολέμου δημιουργηθεῖσα νέα πολιτικὴ κατάσταση καὶ τὸ ὑπὸ τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας, ὡς εἶπομεν, ἐπιδειχθῆν ἐιλικρινῆς ἐνδιαφέρον ὑπὲρ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ τῶν ἄλλων ἐπὶ μέρους Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, τὸ δὲ ἡ λεγομένη Οἰκουμενικὴ Ἐκκλησιαστικὴ Κίνησις καὶ τέλος αἱ συχναὶ ἐπισκέψεις εἰς Ἀγγλίαν καὶ Ἀμερικὴν Ἑλλήνων, Ρώσων, Ρουμάνων, Σέρβων καὶ Βουλγάρων κληρικῶν καὶ θεολόγων καὶ αἱ μετ' Ἀγγλικανῶν θεολόγων γνωριμίαι καὶ συζητήσεις αὐτῶν, καθόλου δὲ ἡ ἀμοιβαία πληρεστέρα γνωριμία τῶν δύο Ἐκκλησιῶν καὶ τῆς διδασκαλίας ἐκατέρας. Γενικῶς εἰπεῖν, ἀπὸ τοῦ ἔτους 1918 αἱ μεταξὺ τῶν Ὀρθοδόξων καὶ τῶν Ἀγγλικανῶν σχέσεις εἰσηλθον εἰς νέαν ὅλως φάσιν, καθ' ἣν τὸν σπουδαιότερον

14. Ἰω. Καρμίρη, μν. ἔ. σ. 341 ἐξ. «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια» 21 (1901) 252 ἐξ., 275 ἐξ., 296 ἐξ., 324 ἐξ., 398 ἐξ. J. Wordsworth, Teaching of the Church of England on some points of Religions set forth for the information of Orthodox Christians of the East, London 1901.

15. Ἡ περὶ τῶν σχέσεων τῶν Αὐτοκεφάλων Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν καὶ περὶ ἄλλων γενικῶν ζητημάτων πατριαρχικὴ καὶ συνοδικὴ ἐγκύκλιος τοῦ 1902, αἱ εἰς αὐτὴν ἀπαντήσεις τῶν ἁγίων Αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν καὶ ἡ ἀνταπάντησις τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, Κωνσταντινούπολις 1904, σ. 19 ἐξ., 30 ἐξ., 69 ἐξ., 77 ἐξ.

12. Ἰω. Καρμίρη, αὐτόθι, σ. 337 ἐξ. Δ. Μπαλάνου, Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Σύρου, Τήνου καὶ Μήλου Ἀλεξάνδρος Λυκούργος, ἐν «Θεολογία» 1 (1923) 180 ἐξ.

13. F. H. Reusch, Bericht über die vom 10 bis 16 August 1875 zu Bonn gehaltenen Unions-Konferenzen, Bonn 1875.

ρόλον διαδραματίζουν κυρίως Ἕλληνες κληρικοί καὶ θεολόγοι, πρωτοστατοῦντος ἰδίως τοῦ Μελετίου Μεταξάκη, ὅστις ὡς τε Μητροπολίτης Ἀθηνῶν (1918-1920), ὡς τε Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης (1922-1923) καὶ ὡς Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας (1926-1935) προώθησεν εἴπερ τις καὶ ἄλλος τὸ ζήτημα τοῦτο, ἀρχῆς γενομένης διὰ τῆς ἐπισκέψεως τῆς ὑπ' αὐτὸν Ἑλληνικῆς Ἐπιτροπῆς εἰς Ἀγγλίαν καὶ Ἀμερικὴν τὸ 1918 καὶ διεξαγωγῆς θεολογικῶν συζητήσεων μετ' Ἀγγλικανῶν θεολόγων¹⁶.

Ἐν συνεχείᾳ εἰς τὸ ΣΤ' Συνέδριον τοῦ Lambeth τὸ 1920 τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, κατόπιν προσκλήσεως τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Καντερβουρίας Randall Davidson, ἀπέστειλε διὰ πρώτην φοράν ὀρθόδοξον ἀντιπροσωπεῖαν ὑπὸ τὸν μητροπολίτην Διδυμοτείου Φιλάρετον Βαφειδῆν, ἥτις ὠμίλησεν ἐν τῷ Ἀγγλικανικῷ συνεδρίῳ. Ἡ ἀντιπροσωπεῖα ἔσχεν ἀλλεπαλλήλους συσκέψεις καὶ συζητήσεις μετὰ τῆς ἐπὶ τῶν σχέσεων μετὰ τῶν Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν Ἐπιτροπῆς τοῦ Συνεδρίου Lambeth, ὡς καὶ μετὰ τῆς ὑπὸ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Καντερβουρίας ὀρισθείσης Ἐπιτροπῆς τῶν Ἀνατολικῶν Ἐκκλησιῶν, καθ' ἃς συνεζητήθησαν δογματικὰ καὶ τινὰ πρακτικὰ ἐκκλησιαστικὰ ζητήματα, οἷον περὶ τοῦ Filioque, Μυστηρίων, Οἰκουμενικῶν Συνόδων, Συμβόλου πίστεως, ἀγίας Γραφῆς καὶ ἱερᾶς Παραδόσεως, Συμβολικῶν βιβλίων τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας, κεκοιμημένων κ.ἄ. Κατὰ τὰς συζητήσεις ταύτας οἱ Ὀρθόδοξοι ἀντιπρόσωποι ἀνεγνώρισαν τὸ ἔγκυρον τοῦ ἀγγλικανικοῦ βαπτίσματος καὶ χρίσματος, τόνισαντες ὅμως τὴν ταυτόχρονον τέλεσιν αὐτῶν, ἀναβαλλομένης μόνον τῆς κατηχήσεως. Οἱ δὲ Ἀγγλικανοὶ ἐδέχθησαν τὸν περ τὸν εἰκόνα ὄρον τῆς Ζ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, τὴν ἀντικανονικὴν προσθήκην τοῦ Filioque ἐν τῷ ἱερῷ Συμβόλῳ, ἐδήλωσαν δ' ὅτι τὰ 39 ἄρθρα δὲν ἀποτελοῦσι διὰ τοὺς Ἀγγλικανούς «ἄρθρα πίστεως», ἀλλ' «ἄρθρα θρησκείας», οὐδ' ἀντιπροσωπεύουσι τὴν πραγματικὴν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας αὐτῶν, ἥτις περιέγεται ἐν τῷ «Βιβλίῳ προσευχῶν», ἱστορικὴν μόνον κεκτημένα σημασίαν. Ἐκτὸς τούτων προσέγγισις ἐπῆλθε καὶ ἐν τῇ διδασκαλίᾳ περὶ τῆς θείας Εὐχαριστίας καὶ δὴ περὶ τοῦ χαρακτήρος αὐτῆς ὡς θυσίας, τῆς χρήσεως ἐνζύμου ἄρτου, τῆς ἐπικλήσεως καὶ τοῦ ὄρου «μεταβολή», «μεταποιήσις», ἀντὶ τοῦ σκανδαλίζοντος «μετουσίωσις». Ὡσαύτως ἀνεγνώρισθη ἀμοιβαίως ὁ γάμος, ὁ κατ' ἀνάγκην ἐν ἀπουσίᾳ ἀρμοδίων ἱερέων τελοῦμενος παρ' ἱερέων τῆς ἐτέρας Ἐκκλησίας. Τέλος οἱ Ἀγγλικανοὶ ἐδήλωσαν, ὅτι καὶ αὐτοὶ ἀναπέμπουσιν εὐχὰς ὑπὲρ τῶν κεκοιμημένων, παρέσχον δὲ ἱκανοποιητικὰς ἐξηγήσεις περὶ τοῦ μυστηρίου τῆς Ἱερωσύνης καὶ τῶν ἐαυτῶν χειροτονιῶν, διαπιστωθείσης μόνον διχογνωμίας ἐν τῇ ἐνοσίᾳ τῆς Ἐκκλησίας¹⁷.

Τέλος κατὰ τὰ ἔτη 1921-1956 ἔλαβον χώραν σπου-

δαίταται δογματικαὶ συζητήσεις μετὰ τῶν Ὀρθοδόξων καὶ τῶν Ἀγγλικανῶν, ἀρξάμεναι ἀπὸ τῆς ἐν ἔτει 1921 συντάξεως τῶν 13 «ἄρων μυστηριακῆς κοινωνίας» μετὰ τῆς Ὀρθοδόξου καὶ τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας ὑπὸ τῆς ὑπὸ τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Καντερβουρίας Ἐπιτροπῆς ἐπὶ τῶν Ἀνατολικῶν Ἐκκλησιῶν, οἵτινες ἀπετέλεσαν τὴν βάση τῶν δογματικῶν συζητήσεων κατὰ τὰ ἔτη 1930-1931 μετὰ τῶν Ὀρθοδόξων καὶ Ἀγγλικανῶν. Ἀλλὰ περὶ τούτων καὶ τῶν μετέπειτα συζητηθέντων ὑπ' αὐτῶν θεμάτων, ἰδίως μετὰ τῶν Ἀγγλικανῶν καὶ Ρουμάνων τὸ 1935 καὶ Ἀγγλικανῶν καὶ Ρώσων τὸ 1956, γίνεται σύντομος λόγος ἐν τῷ ὑπὸ τῆς εἰρημένης Ἐπιτροπῆς τῆς Γ' Πανορθοδόξου Διασκεψέως τῆς Ρόδου μνημονευόμενῳ ἐν τῇ § 2 τῆς ὡς ἀνω εἰσηγήσεως αὐτῆς καταλόγῳ «τῆς κατὰ θέματα προβληματολογίας ἐν ταῖς σχέσεσιν Ὀρθοδοξίας καὶ Ἀγγλικανισμοῦ», ὅστις ἔχει ὡς ἑξῆς:

«Ὡς πρὸς τὰ προκύψαντα θέματα ἐν ταῖς ἀπὸ ἐτῶν σχέσεσι ταύταις θεωροῦμεν, ὅτι ταῦτα θεωρητέα ὑπὸ τὴν ἐξῆς τετραπλῆν προοπτικὴν: α) τὰ ἤδη μέχρι τοῦδε τεθέντα καὶ συζητηθέντα θέματα, β) τὰ μέχρι τοῦδε ἀσυζήτητα, διὰ διαφόρους λόγους, παραμεινάντα θέματα μετὰ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν, γ) τὰ νέα ἐκαστοτε παρουσιασθέντα καὶ μὴπω ἐξετασθέντα ζητήματα, καὶ δ) τὰ κατὰ τὴν γνώμην ἡμῶν δυνάμενα νῦν ἵνα ἀποτελέσωσι τὴν οἰονεὶ ἡμερησίαν διάταξιν τῶν νέων δογματικῶν ἐπαφῶν μετὰ τῶν Ὀρθοδοξίας καὶ Ἀγγλικανισμοῦ, ἅτινα καὶ παρατεθῆσονται ἐν τῷ τέλει τοῦ παρόντος σημειώματος.

Ὡς πρὸς τὸ πρῶτον σημεῖον, ὡς γνωστόν, εὐρύτατος καὶ κεφαλαϊώδης κύκλος θεμάτων πρὸς συζήτησιν ὀρίσθη διὰ τῶν «ἄρων μυστηριακῆς κοινωνίας» τοῦ ἔτους 1921, οἵτινες ὅροι καὶ ἔκτοτε ἐθεωρήθησαν ὡς βάσις τῶν ἐκαστοτε νεωτέρων ἐπαφῶν. Οἱ ὅροι οὗτοι, 13 τὸν ἀριθμὸν, ἔχουσιν οὕτω: 1) περὶ χριστιανικῆς πίστεως, 2) περὶ τοῦ κανόνος τῆς ἀγίας Γραφῆς, 3) περὶ τῆς ἱκανότητος τῶν θείων Γραφῶν, 4) περὶ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως, 5) περὶ τῆς ἐκθέσεως τῆς πίστεως τῆς ἐν Χαλκηδόνι Συνόδου, 6) ὅτι οὐδενὶ ἕξεισιν ἄλλο τι Σύμβολον ἐκθεῖναι, 7) περὶ τοῦ δόγματος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, 8) περὶ τοῦ Filioque, 9) περὶ ποικίλων συνηθειῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, 10) περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν Μυστηρίων, 11) περὶ τῆς θείας Εὐχαριστίας, 12) περὶ τῆς Χειροτονίας καὶ ἱερᾶς ὑπηρεσίας, καὶ 13) περὶ τῶν ἱερῶν Εἰκόνων.

Ἡ μετὰ ταῦτα ἐρχομένη «Ἀήλωσις πίστεως» τῆς Ἐπιτροπῆς English Church Union, τοῦ ἔτους 1922, καίτοι ὄλως ἀνεπισήμου ιδιότητος καὶ μονομερῶς Ἀγγλικανῆς ὁμολογιακῆς ὑφῆς καὶ περιορισμένου χαρακτῆρος, περιέλαβεν ἐν τούτοις εἰς τὰ ἀνωτέρω, ὡς νεώτερα θέματα, καὶ τὰ ἐξῆς τέσσαρα, ἅτινα καὶ εἶναι τοῦτο μὲν ἐνδεικτικὰ τῆς καὶ ἀπὸ ἀγγλικανικῆς πλευρᾶς διευρυνομένης σὺν τῷ χρόνῳ προβληματολογίας, τοῦτο δὲ καὶ χαρακτηριστικὰ τοῦ γεγονότος, ὅτι ὁ κύκλος τῶν πρὸς συζήτησιν θεμάτων μετὰ τῶν Ὀρθοδόξων καὶ Ἀγγλικανισμοῦ δὲν δύναται νὰ μείνῃ ἐντὸς κλειστῶν πλαισίων, ἀλλὰ θὰ πλατύνηται καὶ πρὸς

16. Ἰ. ω. Καρμίρη, μν. ἔ. σ. 347 ἑξ. «Κ. Διαχρή.» 2 (1920) 40 ἑξ., 99 ἑξ., 416 ἑξ.

17. «Internationale Kirchliche Zeitschrift» 10 (1920) 248 ἑξ., 11 (1921) 227 ἑξ., 19 (1929) 136 ἑξ. «Νέα Σιών» 17 (1922) 45 ἑξ., 349 ἑξ.

έξωδογματικά θέματα, άτινα κέκτηνται ή δύνανται νά έχωσιν άμέσους ή έμμέσους έπιπτώσεις έπί τών σχέσεων τών δύο Έκκλησιών και έπί του βασιικωτέρου θέματος τής ένώσεως αυτών. Τά θέματα ταύτα είναι τά εξής: 1) περί του άυτοκεφάλου και άυτοδιοικήτου πάσης έπί μέρους Έκκλησίας, 2) περί Οικουμενικής Συνόδου, ως άνωτάτου κριτηρίου τής Έκκλησίας, 3) περί τής τιμής τής Θεοτόκου Ιδία, και 4) περί τών 39 άρθρων, ως κειμένου δευτερευούσης σημασίας διά τήν Άγγλικανικήν Έκκλησίαν.

Έκ τών έν Λάμπεθ τό 1930 γενομένων έπαφών και συζητήσεων προέκυψαν τά εξής νέα σημεία: Άπό Όρθόδοξου πλευράς ήρωτήθησαν: 1) ποίοι οί όροι κοινωνίας, κατά τό φρόνημα τής Άγγλικανικής Έκκλησίας; 2) άν άντομον φωραθή στρεφόμενον κατά τής διδασκαλίας τής έαυτου Έκκλησίας, τί δέον γενέσθαι; και 3) ποία ή αντίληψις τής Άγγλικανικής Έκκλησίας έπί τής μετουσιώσεως του άρτου και του οίνου;

Άπό Άγγλικανικής πλευράς ήρωτήθησαν: 1) Άνεξαρτήτως τής άναγνώρισεως ή μη τών Άγγλικανικών Μυστηρίων, τί γίνεται ή τί θεωρεΐται διά τά έν casus necessitatis παρεχόμενα Άγγλικανικά Μυστήρια; 2) τί γίνεται διά τό θέμα τής ένώσεως τών έν Άμερικη Όρθόδοξων καθόλου; και 3) τί σκέπτεται ή Όρθόδοξος Έκκλησία διά τους γνωστούς «όρους τής μυστηριακής κοινωνίας»;»¹⁸.

Πάντως εκτός τών ως άνω εκάτέρωθεν τεθέντων έρωτημάτων, άτινα και είναι ως τόσα νεώτερα διά τάς περαιτέρω δογματικές συζητήσεις θέματα, κοινή συμφωνία έτέθησαν κατά τό αυτό έτος και τά εξής ζητήματα: 1) ή μυστηριακή κοινωνία έν ταίς σχέσεσι τών δύο Έκκλησιών μέσον και σκοπός τής έαυτων ένώσεως, 2) ό έπίσκοπος και τό κύρος αυτου έν ζητήμασι πίστεως και πειθαρχίας έν τή Άγγλικανική Έκκλησία, 3) τά πνευματικά δικαστήρια έντός του Έκκλησιαστικού Κανονικού Δικαιου τής Όρθόδοξου Έκκλησίας, 4) τό «Βιβλίον τής κοινής προσευχής», κείμενον δογματικόν ύπερ τά 39 άρθρα τιθέμενον, 5) ή θεία Εύχαριστία και ή έννοια τής θυσίας, κατά τήν Άγγλικανικήν δογματικήν διδασκαλίαν, 6) ό άναβαπτισμός τών Άγγλικανών από όρθόδοξου πλευράς, 7) τό Βάπτισμα Όρθοδοξοπαίδων ύπό Άγγλικανου Ιερέως έν casus necessitatis, και 8) ή άναγνώρισις ή μη θείας Κοινωνίας, χορηγηθείσης ύπό Άγγλικανου Ιερέως έν casus necessitatis¹⁹.

18. Ός γνωστόν, ή άπάντησις από Όρθόδοξου πλευράς εις τό τελευταίον τουτο σημείον ήτο, ότι δέχεται ή Όρθόδοξος Έκκλησία τους Όρους τουτους ως βάσιν των περαιτέρω συζητήσεων.

19. Ός γνωστόν, έπί τών περισσοτέρων εκ των ως άνω θεμάτων έλήφθη κατ' άρχήν συγκατάθεσις και καταφατική άπάντησις άποδοχής, τουλάχιστον εις ότι άφορά εις τά Μυστήρια τά χορηγούμενα έν casus necessitatis, των συνελθουσών εκάτέρωθεν αντιπροσωπειών, άλλ' αι δύο Έκκλησίαι έπισήμως ούδέν εκ των σημείων τουτων εξήτασαν και έν ταίς έφεξής έπαφαίς ούδέν εκ των ως άνω σημείων συνεζητήθη έπισήμως και κανονικώς, και είναι έπομένως πάντα τά ως άνω θέματα εκ των τεθέντων μέν, και δη και φιλενωτικώς

Έν τή κατά τό έπόμενον έτος 1931 συγκληθείση μικτή Δογματική Έπιτροπή, έν ή εξεπροσωπούντο πάσαι αι Όρθόδοξοι Έκκλησίαι, πλην τής Ρωσικής, έμπεριστάτου τότε ούσης, άφ' ένός μέν δέν έθίγησαν τά θέματα περί θείας Εύχαριστίας, περί Χειροτονίας και Ιεράς ύπηρεσίας και περί Εικόνων και Ζ' Οικουμενικής Συνόδου, εξητάσθησαν δ' άφ' έτέρου τά ήδη και πρότερον συζητηθέντα θέματα: 1) περί χριστιανικής Άποκαλύψεως, 2) περί Γραφής και Παραδόσεως, 3) περί Συμβόλων εκκλησιαστικών, 4) περί Άγιου Πνεύματος, 5) περί ποιικιλίας ήθών και νομίμων, 6) περί Μυστηρίων και του αριθμου αυτων, έπί του όποιου, ως γνωστόν, προέκυψε πλήρης άσυμφωνία, και 7) περί μυστηριακής και αυθις κοινωνίας, ως έγένετο αυτη και προς τους Παλαιοκαθολικούς. Έκ τών ούτω παρουσιασθέντων θεμάτων και των γενομένων έπί μέρους συζητήσεων προκύπτει, ότι ως νεώτερον θέμα, έν ταίς δογματικαίς ταύταις έπαφαίς του έτους 1931, έτέθη μόνον τό τής μυστηριακής κοινωνίας, και δη έφ' όσον τούτο ένεφανίσθη όχι τόσον καθ' έαυτό, άλλ' έν προοπτική και παραλληλισμώ προς τήν έν ταίς σχέσεσι μετά του Παλαιοκαθολικισμου θέσιν του ζητήματος τουτου.

Όσον άφορά εις τάς έπί μέρους έπαφάς μεταξύ Ρουμανικής Όρθόδοξου Έκκλησίας και Άγγλικανικής άφ' ένός και Ρωσικής Όρθόδοξου Έκκλησίας και Άγγλικανικής άφ' έτέρου των έτών 1935 και 1956, εις μέν τάς πρώτας εξητάσθησαν, προς τους πρακτικωτέρους ζητήμασι τακτικής, ακολουθητέας έν ταίς συζητήσεσι διαδικασίας κ.λ.π., και τά εξής θέματα: 1) τά 39 άρθρα και ή θέσις τουτων έναντι του «Βιβλίου τής κοινής προσευχής», ως κειμένου μειζον κύρος κεκτημένου, 2) περί θείας Εύχαριστίας, ως θυσίας εκλαμβανομένης, 3) περί άγιας Γραφής και Ιεράς Παραδόσεως, 4) περί Μυστηρίων, έπί του αριθμου και τής ούσίας των όποιων και αυθις προέκυψεν άσυμφωνία, 5) περί Δικαιώσεως, και δη έν άναφορά προς τήν πίστιν και τά άγαθά έργα, και 6) περί του κύρους των Άγγλικανικών χειροτονιών, έπί των όποιων, μετά τάς γενομένας συζητήσεις, ή Ρουμανική Όρθόδοξος Έκκλησία προέβη εις τήν άναγνώρισιν αυτών. Εις τά άνωτέρω δέον όπως προστεθή και τουτο τό Ιδιάζον στοιχείον, ότι μετά τάς διμερείς ταύτας συζητήσεις έπήλθε και προκαταρκτική τις συμφωνία μεταξύ των δύο Έκκλησιών έπί του Χρίσματος, τής Μετανοίας, του Γάμου και του Εύχελαιου, χωρίς όμως τουτο νά σημαίνει, ότι τά θέματα ταύτα τής ευρυτέρας εκάτέρωθεν Μυστηριολογίας έτέθησαν ως δογματικά θέματα συζητήσεων ή και εισήχθησαν εις τών κατάλογον των προς εξέταση θεμάτων. Κατά ταύτα, ει γε και έδει νά είπωμέν τι συμπαρασπαστικώς έπί των εκ των διμερών τουτων έπαφών προκυψάντων θεμάτων, θα έλέγομεν, ότι μόνον και σημαντικώτερον, νεωτέρως δε τεθέν θέμα, είναι τό και καθ' έαυτό σπουδαιότατον θέμα περί τής Δικαιώσεως.

Εις τάς μεταξύ Ρωσικής Όρθόδοξου Έκκλησίας και Άγγλικανικής παρουσιασθέντων, πλην μήπω έπισήμως εξετασθέντων εκκλησιαστικώς εκάτέρωθεν.

καὶ Ἀγγλικανικῆς ἐπαφᾶς ἀνεγνώσθησαν, ὡς γνωστόν, ἐκατέρωθεν κείμενα, ὡς τὰ περὶ τῆς ἱστορίας τῶν σχέσεων τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς θέσεως τῶν λαϊκῶν, περὶ ἁγίας Γραφῆς καὶ ἱερᾶς Παραδόσεως, περὶ Δόγματος, θεολογουμένων καὶ προσωπικῶν γνωμῶν ἐν τῇ Θεολογίᾳ, περὶ Συμβόλων, Οἰκουμενικῶν Συνόδων καὶ Filioque, καὶ περὶ Μυστηρίων, ἐθίμων καὶ ἐκκλησιαστικῶν νομίμων, ἐθίγη δὲ διὰ μακρῶν καὶ τὸ ἐκκλησιαστικὸν θέμα ἀπὸ τῆς πρακτικωτέρας αὐτοῦ πλευρᾶς, ἥτοι ὡς πρὸς τὰ ἀπαιτούμενα σημεῖα πρὸς πλήρη ἐνότητα μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν. Κατὰ ταῦτα νεώτερα θέματα τεθέντα εἶναι τὸ τῆς οὐσίας τῆς Ἐκκλησίας, τὸ τῆς θέσεως τῶν λαϊκῶν καὶ τὸ περὶ Δόγματος, θεολογουμένων καὶ προσωπικῆς γνώμης ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ.

Εἰς πάντα τὰ ἀνωτέρω θὰ ἦτο δυνατόν νὰ προστεθῶσι καὶ τινὰ ἄλλα θέματα, προκύψαντα ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ, καὶ μάλιστα τὸ τῶν περαιτέρω ἐπιπλοκῶν ἐν τῷ θεματι τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας μετὰ τοῦ Ἀγγλικανισμοῦ, ἀφ' οὗτο ὁ τελευταῖος οὗτος προῆλθεν εἰς συνεννοήσεις καὶ μυστηριακὰς ἐνώσεις μετ' ἄλλων Ὁμολογιῶν, ὡς καὶ τὸ τοῦ κύρους τῶν Lambeth Conferences ἐν τῇ νεωτέρᾳ διαρθρώσει τῶν θεολογικῶν σχέσεων καὶ τῶν περὶ Κανονικοῦ Δικαίου ἀντιλήψεων ἐν τῇ Ἀγγλικανικῇ κοινωσίᾳ. Καὶ ταῦτα μὲν τὰ κατὰ καιροὺς νεωτέρως τεθέντα ἐν ταῖς ἐκατέρωθεν ἐπαφαῖς θεολογικὰ θέματα.

Συμφώνως πρὸς ταῦτα, ἐὰν θὰ εἶδει ἵνα ὑπογραμμισθῶσι τὰ σπουδαιότερα ἐκ τῶν συζητηθέντων ἢ καὶ ἀπλῶς τεθέντων, μήπω δὲ συζητηθέντων, καὶ ἐκ τῶν νεωτέρως νῦν προκύπτων τοιούτων, καὶ κατ' ἐπιλογὴν ἀπαρτισιμῶς καταλόγου τινὸς ζητημάτων, δίκην νεωτέρας ἡμερησίας διατάξεως τῶν ἐν ὄψει Ἀγγλικανορθοδόξων ἐπαφῶν, θὰ ἐλέγομεν τὰ ἀκόλουθα: Πάντα τὰ ἐν ἔτει 1921 ὀρισθέντα ὡς «Ὁροι μυστηριακῆς κοινωσίας» κέκτηνται οὐσιώδη προτεραιότητα, (καὶ δὴ καὶ προανειλημμένην, ἐν ἔτει 1930, σχετικὴν ὑποχρέωσιν διὰ τὰς Ἐκκλησίας Ὁρθόδοξον καὶ Ἀγγλικανικὴν ἐκατέρωθεν), ὅπως ἀποτελέσωσι τὴν διαρκῆ βάσιν πασῶν τῶν ἐκάστοτε νεωτέρων ἐπαφῶν. Πλὴν τινὰ ἐκ τούτων κέκτηνται ὅλως ἰδιόζουσαν σημασίαν καὶ σπουδαιότητα, εἶναι δὲ ταῦτα, κατὰ τὴν γνώμην ἡμῶν, τὰ ἐξῆς τρία: 1) περὶ χριστιανικῆς Πίστεως καὶ Ἀποκαλύψεως (ἁγία Γραφή καὶ Σύμβολα Οἰκουμενικῶν Συνόδων), 2) περὶ τοῦ κανόνος καὶ τῆς ἐπαρκείας τῆς ἁγίας Γραφῆς πρὸς σωτηρίαν, καὶ 3) περὶ τῆς ἐκθέσεως τῆς πίστεως τῆς ἐν Χαλκηδόνι Συνόδου, τοῦθ' ὅπερ θὰ εἰσήγεν ἐν καιρῷ εἰς τὸν μετὰ τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας διάλογον καὶ τὰς ἐλάσσονας Ἀνατολικὰς Ἐκκλησίας.

Εἰς ταῦτα δύνανται νὰ προστεθῶσι καὶ τὰ ἀκόλουθα θέματα, προκύπτοντα ἐκ τῆς σειρᾶς τῶν μέχρι τοῦδε τεθέντων, ἐξετασθέντων δὲ μερικῶς ἢ καὶ μήπω ἐξετασθέντων ἢ καὶ ἀπλῶς δημιουργηθέντων ἐν τῇ ζωῇ καὶ ταῖς σχέσεσι τῶν δύο Ἐκκλησιῶν ἐκατέρωθεν. Ταῦτα εἶναι: 4) περὶ Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ὡς ἀνωτάτου κριτηρίου ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, 5) περὶ τῶν ἐν casus necessitatis χορηγουμένων ἐκατέρωθεν Μυστη-

ρίων, 6) περὶ τοῦ «Βιβλίου τῆς κοινῆς προσευχῆς» καὶ τῆς ἐκ τούτου προεργουμένης διδασκαλίας περὶ τῶν μυστηρίων τοῦ Βαπτίσματος, τῆς Θείας Εὐχαριστίας ὡς μυστηρίου θυσίας καὶ μετουσιώσεως, καὶ τῆς Χειροτονίας ὡς μυστηρίου συνεχίσεως τῆς Ἀποστολικῆς διαδοχῆς, 7) περὶ Δικαιώσεως, 8) περὶ Δόγματος, θεολογουμένων καὶ προσωπικῶν γνωμῶν ἐν τῇ Θεολογίᾳ, 9) περὶ τῆς οὐσίας τῆς Ἐκκλησίας, 10) περὶ τῆς θέσεως τῶν λαϊκῶν ἐν αὐτῇ, 11) περὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶς ἀπαιτούμενων ὄρων πρὸς ἔνωσιν, καὶ 12) περὶ τῆς τιμῆς τῆς Θεοτόκου».

Προσθετόν ἐνταῦθα, ὅτι ἀποτέλεσμα τῶν ἐν ἔτει 1920 διεξαχθεισῶν θεολογικῶν συζητήσεων μεταξὺ τῶν ὑπὸ τὸν μητροπολίτην Διδυμοτείχου Φιλάρετον Βαφεῖδην Ὁρθοδόξου ἀντιπροσωπείας καὶ τῆς ὑπὸ τὸν ἀρχιεπίσκοπον Καντερβουρίας Randall Davidson Ἀγγλικανικῆς ἐπιτροπῆς, ὡς καὶ ἰδίου συγγράμματος τοῦ ἐκ τῶν μελῶν τῆς Ὁρθοδόξου ἀντιπροσωπείας Π. Κομνηνοῦ περὶ τῶν Ἀγγλικανικῶν χειροτονιῶν²⁰, ὑπῆρξεν ἢ μετὰ διετίαν ἀναγνώρισις αὐτῶν ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου. Εἰδικώτερον τὸ σπουδαιότερον τοῦτο ζήτημα τῆς ἀναγνώρισεως τοῦ κύρους τῶν Ἀγγλικανικῶν χειροτονιῶν ὑπὸ τινῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, ὅπερ ἀποτελεῖ τὸν σπουδαιότερον καὶ ἐπιφθονώτερον καρπὸν τῶν μακροχρονίων σχέσεων καὶ θεολογικῶν συζητήσεων μεταξὺ τῶν Ὁρθοδόξων καὶ τῶν Ἀγγλικανῶν, ἔσγεν ἱστορικὴν τινὰ ἐξέλιξιν, οἱ σημαντικώτεροι σταθμοὶ τῆς ὁποίας εἶναι οἱ ἐπόμενοι: Ὡς γνωστόν, ἤδη ἀπὸ τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἡ Ἀγγλικανικὴ Ἐκκλησία ὑπέβαλε πρὸς τὴν πρεσβυγενῆ Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν τὸ αἴτημα περὶ ἀναγνώρισεως τῶν ἐαυτῆς χειροτονιῶν. Τὸ αἴτημα τοῦτο κατέστη περισσώτερον ἐπιμονον μετὰ τὴν ἀπόρριψιν τοῦ κύρους αὐτῶν ὑπὸ τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας διὰ τῆς ἀπὸ 13.9.1896 βούλας τοῦ Πάπα Λέοντος ΙΓ' «Apostolicae curae»²¹, καὶ μάλιστα μετὰ τὸ τέλος τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου. Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ὅμως δὲν ἀνταπεκρίθη εἰς τὴν ἐπιθυμίαν καὶ αἴτησιν ταύτην τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ τὸνναντίον ἀνεγειροτόνησε τοὺς προσελθόντας αὐτῇ Ἀγγλικανοὺς κληρικοὺς Ἰάκωβον Chrystal καὶ Στέφανον Hathely (1869-70). Ἀλλ' ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως καὶ εἶτα Ἀλεξανδρείας Μελέτιος Μεταξάκης, λόγῳ τῆς μετὰ τὴν Μικρασιατικὴν καταστροφὴν δημιουργηθείσης ἐκκλησιαστικῆς καὶ πολιτικῆς κρίσεως, προὐκάλεσε μονομερῶς, καὶ ἄνευ προηγουμένης συμφώνου γνώμης ὄλων τῶν Αὐτοκεφάλων Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, διὰ γραμμάτων ἢ δι' ἀποφάσεως ἐν Συνόδῳ τῆς ὅλης Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας, τὴν ἀναγνώρισιν τῶν Ἀγγλικανικῶν χειροτονιῶν α) ὑπὸ τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως ἐν ἔτει 1922²², β)

20. Π. Κομνηνοῦ, Συμβολαὶ εἰς τὰς προσπαθείας πρὸς ἔνωσιν τῶν Ἐκκλησιῶν. Τεύχος Α'. Αἱ Ἀγγλικανικαὶ χειροτονίαι. Κωνσταντινουπόλις 1921.

21. Βλέπ. E. Messinger, The Reformation, the Mass and the Priesthood. Vol. II. London 1937, σ. 574 ἐξ.

22. «Ἐκκλ. Ἀλήθεια» 42 (1922) 327 ἐξ., 343 ἐξ.

ὑπὸ τοῦ Πατριαρχείου Ἱεροσολύμων ἐν ἔτει 1923²³, γ) ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου τῶ αὐτῶ ἔτει²⁴, δ) ὑπὸ τοῦ Πατριαρχείου Ἀλεξανδρείας ἐν ἔτει 1930²⁵. ε) Τὰ ἀνωτέρω παραδείγματα ἐμιμήθη καὶ ἡ Ρουμανικὴ Ἐκκλησία, ἡ Ἱερά Σύνοδος τῆς ὁποίας τῇ 20.3.1936 ἐξέδωκεν ἀπόφασιν, ἀναγνωρίζουσαν τὰς Ἀγγλικανικὰς χειροτονίας²⁶.

Ἀντιθέτως ἐπράξαν αἱ Ἐκκλησίαι Ἑλλάδος καὶ Ρωσίας. Οὕτως ἐν ἔτει 1938 ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Καντερβουρίας Cosmo Lang ὑπέβαλε τὸ αἴτημα τῆς ἀναγνωρίσεως τῶν Ἀγγλικανικῶν χειροτονιῶν πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος, ἥτις παρέπεμψε αὐτὸ πρὸς μελέτην καὶ ἀπόφασιν πρὸς τὴν Θεολογικὴν Σχολὴν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Αὕτη, ἐπὶ τῇ βάσει εἰσηγήσεων τῶν καθηγητῶν Α. Ἀλιβιζάτου, Δ. Μπαλάνου, Π. Μπρατσιώτου καὶ Π. Τρεμπέλα²⁷, διτύπωσε ἐν τῇ συνεδρίᾳ τῆς 30.6.1939 τὴν ἐπιστημονικὴν γνώμην αὐτῆς. Κατόπιν τούτου ἡ Ἱερά Σύνοδος ἐξέδωκε τῇ 21.9.1939 ἀπόφασιν, καθ' ἣν «τοιοῦτο σπουδαῖον ζήτημα, ὡς καὶ πᾶν ἄλλο παρεμφερές, εἶναι τῆς ἀρμοδιότητος τῆς ὅλης Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἄνευ τῆς ὁποίας δὲν δικαιούται μία ἐπὶ μέρους Ἐκκλησία νὰ ἀποφαίνεται περὶ αὐτοῦ, ἡ δὲ προκαταρκτικὴ αὐτοῦ μελέτη, καθ' ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος, ἀνήκει, συμφώνως πρὸς τὸν Καταστατικὸν χάρτην αὐτῆς, εἰς τὴν Ἱεράν Σύνοδον τῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, εἰς ἣν καὶ παρέπεμψε αὐτό. Ἡ Ἱερά Σύνοδος ἀπεφάσισεν, ὅπως ἐν τῷ μεταξὺ τούτω, εἰς ἐκάστην παρουσιαζομένην περίπτωσιν προσελεύσεως Ἀγγλικανοῦ κληρικοῦ εἰς τὴν Ὀρθοδοξίαν, ἀκολουθῆ τὴν ἐπ' αὐτοῦ τελευταίαν πράξιν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς περὶ τούτου ὁμόφωνον ἀπόφασιν τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, καθ' ἣν «κατ' ἀκριβεῖαν ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία ἀναγνωρίζει ὡς ἔγνωρα μόνον τὰ ὑπ' αὐτῆς τελούμενα Μυστήρια, εἰς εἰδικὰς ὁμῶς περιπτώσεις ἡ Ἐκκλησία, ἐφ' ὅσον ἤθελε θεωρήσει πρέπον καὶ σκόπιμον, μετ' ἐπισταμένην ἔρευναν τῶν εἰδικῶν συνθηκῶν, δύναται κατ' οἰκονομίαν νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν χειροτονίαν προσερχομένου εἰς τὴν Ὀρθοδοξίαν Ἀγγλικανοῦ»²⁸. Τέλος καὶ ἡ Ρωσικὴ Ἐκκλησία κατὰ μὲν

τὸ ἔτος 1904 ἐν εἰδικῷ οὐκαζίῳ ὥρισεν, ὅπως «οἱ κληρικοὶ τῆς Ἐπισκοπιανῆς Ἐκκλησίας, προσερχόμενοι εἰς τὴν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν, χειροτονῶνται ἄνευ οἰωνδῆποτε ἔρων»²⁹, κατὰ δὲ τὸ 1948 εἰσηγήθη εἰς τὸ Ὀρθόδοξον Συνέδριον τῆς Μόσχας τὴν λήψιν ἀρνητικῆς ἀποφάσεως, ἐν ἣ γράφεται:

«Ἡ περὶ πίστεως διδασκαλία, ἡ περιεχομένη εἰς τὰ 39 ἄρθρα τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας, διαφέρει ὀξέως ἀπὸ τὰ δόγματα, τὰς διδασκαλίας καὶ τὰς παραδόσεις τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας. Ἐν τούτοις ὁμῶς ἡ λύσις τοῦ ζητήματος τῆς ἀναγνωρίσεως τῶν Ἀγγλικανικῶν χειροτονιῶν πρέπει πρὸ πάντων νὰ στηριχθῆ ἐπὶ διδασκαλίᾳ περὶ τῶν ἱερῶν Μυστηρίων, συμφωνούσης πρὸς τὴν Ὀρθόδοξον διδασκαλίαν. Σύμφωνοι ιδιωτικαὶ ἀποφάνσεις Ἀγγλικανῶν ἱεραρχῶν περὶ μεταβολῆς τῆς περὶ Μυστηρίων διδασκαλίας τῶν ἄρθρων ἐκείνων πρὸς προσέγγισιν πρὸς τὴν Ὀρθόδοξον διδασκαλίαν δὲν δύναται νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς βάσις διὰ τὴν θετικὴν λύσιν τοῦ ζητήματος. Διὰ ταῦτα, ἀφοῦ ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία δὲν δύναται νὰ παραδεχθῆ τὴν ὁρθότητά τῆς Ἀγγλικανικῆς διδασκαλίας περὶ Μυστηρίων γενικῶς καὶ περὶ τοῦ μυστηρίου τῆς Ἱερωσύνης ἰδιαιτέρως, ἄρα δὲν δύναται νὰ ἀναγνωρίσῃ καὶ τῶν Ἀγγλικανικῶν χειροτονιῶν τὸ κύρος. Ἐὰν δὲ αἱ Ἐκκλησίαι Κωνσταντινουπόλεως, Ἱεροσολύμων, Κύπρου, Ρουμανίας, ὡς καὶ ἄλλαι Αὐτοκέφαλοι Ἐκκλησίαι ἀνεγνώρισαν κατ' ἀρχὴν τὸ κύρος τῶν Ἀγγλικανικῶν χειροτονιῶν, ἐν τούτοις ἔχομεν μαρτυρίας, ὅτι ἡ ἀναγνώρισις αὕτη ἐγένετο ὑπὸ ὄρους. Τὸ ζήτημα τῆς ἀναγνωρίσεως τοῦ κύρους τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἱεραρχίας δύναται νὰ ἐξετασθῆ μόνον ἐν συνδιασμῶ πρὸς τὸ ζήτημα τῆς ἐνότητος τῆς πίστεως καὶ ὁμολογίας αὐτῆς μετὰ τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἐκδιδομένης ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου μιᾶς αὐθεντικῆς πράξεως τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας, προσερχομένης ἀπὸ συνόδου τινὸς ἢ συνεδρίου τοῦ Κλήρου τῆς Ἀγγλικανικῆς Ὁμολογίας καὶ κυρουμένης εἴτα ὑπὸ τοῦ Ἀρχηγοῦ τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας. Ἀλλὰ τούτῃ πράξιν δὲν ἔχει εἰσέτι γίνεσι. Συναφῶς ἐκφράζομεν τὴν εὐχὴν, ὅπως ἡ Ἀγγλικανικὴ Ἐκκλησία τροποποιήσῃ τὴν ἑαυτῆς διδασκαλίαν ἀπὸ τε δογματικῆς καὶ κανονικῆς καὶ ἐκκλησιολογικῆς ἐπόψεως, καὶ ἰδιαιτέρως τὴν θεμελιώδη ἀντίληψιν αὐτῆς περὶ τῶν ἱερῶν Μυστηρίων καὶ εἰδικώτερον τοῦ μυστηρίου τῆς Ἱερωσύνης...»³⁰.

πρὸς τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Ἀθηνῶν Δαμασκηνὸν ἀπὸ 7.8.1946, ἐν ᾧ μεταξὺ ἄλλων ἔγραφεν: «What I am anxious to know from you is what is the present situation regarding the economic recognition of Anglican Orders by the Church in Greece. Could you tell me whether the question has been considered by the authorities of your Church and if so what conclusions have been reached?» (Ἐκ τοῦ Ἀρχείου τῆς Ἱεραρ. Συνόδου).

29. Χ ρ υ σ ο σ τ ὁ μ ο υ Π α π α δ ο π ο ὕ λ ο υ , μ ν . ἔ . σ . 45 .

30. Βλέπ. τὰ Πρακτικὰ τοῦ Συνεδρίου ρωσιστὶ ἐν ἰδιαιτέρῳ τεύχει τοῦ περιοδικοῦ τοῦ Πατριαρχείου Μόσχας τὸ 1948, μετὰ διέτιαν δὲ περίπου ἐν γαλλικῇ μεταφράσει ὑπὸ τὸν τίτλον: Actes de la Conference des chefs et des representants des Eglises Ortho-

23. «Ν. Σιῶν» 18 (1923), 127-128. «Ἐκκλ. Ἀλήθεια» 43 (1923) 96. Πρβλ. ἀντίθετον ἀπόκρισιν ἐν ἔτει 1907, παρὰ Χ ρ υ σ ο σ τ ὁ μ ο υ Π α π α δ ο π ο ὕ λ ο υ , Τὸ ζήτημα περὶ τοῦ κύρους τῶν Ἀγγλικανικῶν χειροτονιῶν, ἐν Ἱεροσολύμοις 1925, σ. 51. Πρβλ. καὶ «Ν. Σιῶν» 8 (1908) 102 ἐξ., 9 (1909) 145.

24. «Ἀπόστολος Βαρνάβας» 5 (1923) 261-262. Βλέπ. καὶ εἰσηγητικὴν ἐκθεσιν, αὐτόθι σ. 241-246.

25. Πατριαρχεῖον Ἀλεξανδρείας, Ἐπαφῆ Ἀγγλικανῶν καὶ Ὀρθοδόξων ἐν Λονδίῳ, Ἀλεξάνδρεια 1931, σ. 51-52.

26. «Ὀρθοδοξία» 11 (1936) 282-284. «Ἐκκλησία» 14 (1936) 188.

27. Ἐδημοσιεύθησαν ἐν τῇ «Ἐκκλησίᾳ» τοῦ αὐτοῦ ἔτους, ὅθεν ἀνετυπώθησαν εἰς ἴδιον τεύχος ὑπὸ τὸν τίτλον: «Τὸ κύρος τῶν Ἀγγλικανικῶν χειροτονιῶν», Ἀθῆναι 1939.

28. «Ἐκκλησία» 17 (1939) 315. Σημειωτέον ἐνταῦθα, ὅτι ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Καντερβουρίας ἐπανῆλθεν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ζητήματος καὶ διὰ γράμματός του

Η ΕΠΙΣΚΕΨΙΣ ΤΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΩΝ ΤΗΣ ΘΕΟΛΟΓΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΣΟΒΙΕΤΙΚΗΝ ΕΝΩΣΙΝ

Δ'

Ἡ πρώτη ἡμέρα τῆς παραμονῆς ἡμῶν ἐν Μόσχᾳ, ἦτοι ἡ 11η Ὀκτωβρίου (Κυριακή) ἔληξε μὲ τὴν παρακολούθησιν θεατρικῆς παραστάσεως εἰς τὸ παγκόσμιον φήμης θαυμάσιον θέατρον «Μπολσόυ». Οὕτως ἔσχομεν τὴν πρώτην ἐπαφὴν μὲ τὴν σημερινὴν ρωσικὴν τέχνην. Κατὰ πάσας τὰς ἡμέρας τῆς παραμονῆς ἡμῶν εἰς τὴν Σοβιετικὴν Ἐνωσιν ἐδόθη πολλάκις εἰς ἡμᾶς ἡ εὐκαιρία εἴτε ἐξ ἀμέσου ἀντιλήψεως εἴτε ἐξ ἰδιαίτερον συζητήσεων νὰ δλοκληρώσωμεν τὰς ἐντυπώσεις ἡμῶν περὶ τοῦ καθ' ὅλου ἐξωεκκλησιαστικοῦ πνευματικοῦ βίου τῆς Σοβιετικῆς Ἐνώσεως.

Ἡ Σοβιετικὴ Κυβέρνησις, — παρὰ τὸ γεγονός, ὅτι ἐξακολουθεῖ νὰ παρουσιάζῃ ἑαυτὴν ὡς ἐμμένουσαν εἰς τὴν ὕλιστικὴν κοσμοθεωρίαν τοῦ μαρξισμού —, ἔχει συντελέσει σημαντικῶς εἰς τὴν προβολὴν καὶ περαιτέρω ἀνάπτυξιν πολλῶν πτυχῶν τοῦ πνευματικοῦ βίου, ὁ ὁποῖος οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ ἡ ἐν τῇ κοινῶνίᾳ πραγματοποιήσις τῶν διαφορῶν ἀξιών καὶ ἡ ἱκανοποίησις τῶν βαθυτέρων ἀξιολογικῶν αἰτημάτων τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς. Βεβαίως κατὰ τὴν μαρξιστικὴν θεωρίαν αἱ διαφοροὶ πτυχεὶ τοῦ πνευματικοῦ βίου (θρησκευτικὸς βίος, ἠθικὴ ζωὴ, τέχνη, ἐπιστήμη, κοινωνικὸς βίος κ.τ.τ.) ὑψοῦνται τρόπον τινὰ ὡς ἐποικοδόμημα ἐπὶ τῶν οἰκονομικοκοινωνικῶν παραγόντων καὶ ἐπομένως μεταβάλλονται μετὰ τῶν ἐκάστοτε ἐπικρα-

τουσῶν παραγωγικῶν σχέσεων καὶ τῆς οἰκονομικῆς διαρθρώσεως τῆς κοινωνίας. Ἄλλ' ἢ ἐν πολλοῖς σημείοις μὴ δικαιουμένη ἐκ τῶν δεδομένων τῆς ἱστορίας τοῦ πνευματικοῦ βίου θεωρητικὴ αὕτη ἀπόψις τοῦ σοβιετικοῦ κράτους οὐδόλως ἐμποδίζει τὸ νὰ παρουσιάζονται τόσον οἱ ἀρμόδιοι παράγοντες αὐτοῦ ὅσον καὶ τὰ εὐρέα στρώματα τοῦ σοβιετικοῦ λαοῦ ὡς ἰδεολόγοι, οἱ ὁποῖοι δὲν ἐπαναπαύονται εἰς τὸ νὰ ἀναμένουν τὴν αὐτόματον ἀνθῆσιν τῆς πνευματικῆς ζωῆς ἐκ τοῦ νέου οἰκονομικοῦ καθεστῶτος τῆς ΕΣΣΔ, ἀλλὰ καταβάλλουν συστηματικὰς προσπάθειάς διὰ τὴν ἀνάπτυξιν καὶ καταξίωσιν πολλῶν πτυχῶν τοῦ πνευματικοῦ βίου, οἷονεὶ υἰοθετοῦντες ἐν τῇ πράξει τὴν ἀπόψιν, ὅτι ἡ πνευματικὴ ζωὴ δὲν εἶναι ἀπλοῦν ἐποικοδόμημα ἐπὶ τῶν οἰκονομικοκοινωνικῶν σχέσεων, ἀλλ' εἶναι τὸ θεμέλιον, ἡ γενεσιουργὸς αἰτία καὶ ἡ κινητήριος δύναμις τοῦ ὅλου πολιτισμοῦ. Ἡ διαπίστωσις αὕτη γεννᾷ ἀκριβῶς τὴν ἐλπίδα, ὅτι ταχέως εἰς τὴν Σοβιετικὴν Ἐνωσιν θὰ ἀνατείλουν ἡμέραι ἀνθήσεως τῆς θρησκείας, διότι ὁ θαλερὸς πνευματικὸς βίος δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ συμβιβάζεται ἐπὶ πολλὸν χρόνον μὲ τὰ δεσμὰ τοῦ θεωρητικοῦ ὕλισμοῦ καὶ μὲ τὴν θεωρητικὴν περιφρόνησιν τῆς θρησκείας, ἡ ὁποία εἶναι ἡ ζωτικὴ ἐντελέχεια καὶ ἡ ἀρίστη μορφοποιὸς δύναμις τῆς καθ' ὅλου πνευματικῆς ζωῆς.

Ὁ ἐπισκεπτόμενος σήμερον τὴν Σοβιετικὴν Ἐνω-

Τοσαῦτα περὶ τῶν τελευταίων φιλενωτικῶν προσπαθειῶν μεταξὺ Ὁρθοδοξίας καὶ Ἀγγλικανισμοῦ καὶ τῶν ἀποτελεσμάτων αὐτῶν³¹. Περαινοῦντες τὴν συντομον ταύτην ἐπισκόπησιν, παρατηροῦμεν, ὅτι ὁ χαρακτηριστὴρ καὶ ἡ ἔννοια τῶν ἄχρι τοῦδε δογματικῶν συζητήσεων τῶν Ὁρθοδόξων μετὰ τῶν Ἀγγλικανῶν εἶναι καὶ θὰ εἶναι ἡ ἐξακρίβωσις τοῦ βαθμοῦ τῆς ὀρθοδοξίας τῶν Ἀγγλικανῶν καὶ τῆς παρ' αὐτῶν παραδοχῆς τῆς ὀρθοδόξου διδασκαλίας, οὐγὶ δὲ καὶ τἀνάπαλιν. Τοῦτο σαφῶς ἐδήλωσαν οἱ Ὁρθόδοξοι Πατριάρχαι τῆς Ἀνατολῆς πρὸς τοὺς Ἀγγλικανούς Ἀνωμότους, ὡς εἶδομεν

doxes autocephales, reunis à Moscou à l' occasion de la celebration solennelle des fetes du 500ème anniversaire de l' autocephalie de l' Eglise Orthodoxe Russe, 8-18 Juillet 1948, en deux volumes (éditions du Patriarcat de Moscou), ἐν γερμανικῇ ἐν: Dokumente der Orthodoxen Kirche zur ökumenischen Frage, Heft 1, Die Moskauer Orthodoxe Konferenz vom Juli 1948, herausgegeben vom Kirchlichen Aussenamt der Evangelischen Kirche in Deutschland καὶ ἐν ἑλληνικῇ ὑπὸ Ἰ.ω. Καρμίρη, Παπῆς καὶ Ἀγγλικανικαὶ χειροτονίαι, δύο ἀποφάσεις τοῦ Ὁρθοδόξου Συνεδρίου Μόσχας 1948, Ἱερουσαλήμ 1952.

31. Πλείω βλέπ. ἐν Β. Σταυρίδου, Ὁρθοδοξία καὶ Ἀγγλικανισμός, (ἀνάτυπον ἐκ τῆς «Θεολογίας»), Ἀθήναι 1963.

ἀνωτέρω, ἐτι δὲ καὶ ὁ ἀρχηγὸς τῆς Ὁρθοδόξου ἀντιπροσωπείας εἰς τὸ Ζ' Συνέδριον τοῦ Lambeth τὸ 1930 Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας Μελέτιος εἰπών, ὅτι «ἡ διδασκαλία τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας εἶναι διατετατωμένη εἰς ὅρους Συνόδων Οἰκουμενικῶν, ἀφ' ὧν οὐδεμίαν δυνάμεθα νὰ κάμωμεν παρέκκλισιν. Θὰ συζητήσωμεν κυρίως οὐγὶ ἐπὶ τῶν δογμάτων ἡμῶν, ἀλλὰ ἐπὶ τοῦ κατὰ πόσον ἡ Ἀγγλικανικὴ Ἐκκλησία εἶναι ἢ δύναται νὰ γίνῃ σύμφωνος πρὸς τὴν Ὁρθόδοξον. Ἐὰν συνέβαινε, ἕπερ δὲν νομίζω πιθανόν, νὰ ζητήσῃ παρ' ἡμῶν τροποποιήσιν τῆς δογματικῆς ἡμῶν διδασκαλίας, ἡ συζήτησις κατέρχεται εὐθὺς εἰς τὸ ἀπροχώρητον, καὶ θὰ ἐκλείε διὰ τῶν αὐτῶν ἐκφοράσεων Ἱερεμίου τοῦ Β' πρὸς τοὺς θεολόγους τῆς Τυβίγγης»³².

(Συνεχίζεται)

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΡΜΙΡΗΣ

Καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

32. Παρὰ Α. Ροσμάρη, Σχέσεις Ὁρθοδόξου καὶ Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας καὶ τὸ ἐν Λάμπεθ Συνέδριον τοῦ 1930, Ἀλεξάνδρεια 1933, σ. 119. Ὁ Πατριάρχης Μελέτιος ἀναφέρεται ἐνταῦθα εἰς τὸ τέλος τῆς τρίτης καὶ τελευταίας Ἀποχρίσεως τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Ἱερεμίου Β' ἀπὸ 6.6.1581 πρὸς τοὺς Λουθηρανούς καθηγητὰς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Τυβίγγης, παρὰ Ἰ.ω. Καρμίρη, Τὰ Δογματικά καὶ Συμβολικά Μνημεῖα... τ. Π, σ. 489.

σιν εἰς πᾶν βῆμα αὐτοῦ διαπιστώνει ἓνα πνευματικὸν ὄργανον. Αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν ὄργανον διεπιστάσαμεν ἤδη μετὰ τὴν ἐπίσκεψίν μας εἰς τὸ πολυτελέστατον καὶ ὠραιότατον θέατρον «Μπολσόυ», ἐν τῷ ὁποίῳ τὰ πλήθη τῶν θεατῶν, οἱ ὅποιοι κατὰ τὸ πλεῖστον ἦσαν νέοι, μετὰ ὅλως σεμνὰς καὶ οὐδὲν ἐπιδεικτικὰς ἀμφιέσεις, παρηκολούθουν μετὰ ἀληθῆ ἐκστασιν τὴν μουσικὴν καὶ τὴν δραματικὴν πλοκὴν τοῦ ἔργου τοῦ Βέρντι «Ριγολέττο». Γενικῶς ἡ 18ήμερος παραμονὴ ἡμῶν εἰς Ῥωσίαν μᾶς ἐπέσειν, ὅτι τοῦλάχιστον εἰς τὰς μεγάλας πόλεις, τὰς ὁποίας ἐγνωρίσαμεν, εἶναι λίαν ἀξιόλογος ἡ αἰσθητικὴ μόρφωσις τοῦ λαοῦ καὶ ἡ ἐν γένει καλλιτεχνικὴ ζωὴ. Βεβαίως καὶ εἰς τὸν τομέα τοῦτον, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰ μετεπαναστατικὰ καὶ τὰ σημερινὰ καλλιτεχνικὰ δημιουργήματα, εἶναι ἐκδηλὸς ἡ περιορίζουσα τὴν ἐλευθερίαν ἢ καὶ τὴν ἀσυδοσίαν τῶν καλλιτεχνῶν καὶ κατευθύνουσα τὴν καλλιτεχνικὴν παραγωγὴν πρὸς τὸ κομμουνιστικὸν κόμματος. Τοιοῦτοτρόπως ἡ σοβιετικὴ καλλιτεχνικὴ παραγωγὴ ἐξ ἐπόψεως μὲν μορφολογικῆς ἢ εἰδολογικῆς περιορίζετο μέχρι τοῦδε εἰς ὀρισμένας μόνον τεχντροπίας καὶ ἀπέφευγεν ἄλλας χαρακτηριζομένας ὡς «καπιταλιστικάς», ἐξ ἐπόψεως δὲ ὕλης ἢ περιεχομένου εἶχε συχνάκις ἔντονον πολιτικὸν χρωματισμὸν καὶ προπαγανδιστικὸν χαρακτήρα. Παρὰ ταῦτα ἡ καλλιτεχνικὴ ζωὴ ἐν τῇ Σοβιετικῇ Ἐνώσει εἶναι ση-

μαντικῶς ἀνεπτυγμένη. Δὲν πρόκειται μόνον διὰ τὰς περιπτώσεις λογοτεχνικῶν ἔργων, τὰ ὁποῖα ἀγωνίζονται διὰ τὴν πνευματικὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ ἐξέρχονται ἐν πολλοῖς τοῦ προπαγανδιστικοῦ κλοιοῦ τοῦ περιβάλλοντος (λ.χ. «Τὰ χιόνια λυώνουν» τοῦ Ἑρεμπουργκ, «Οὐκ ἐπ' ἄρτων μόνον ζήσεται ἄνθρωπος» τοῦ Ντουντινιτσεφ, «Δόκτωρ Ζιβάγκο» τοῦ Πάστερνακ, πολλαὶ σελίδες τοῦ Γιεφτουσένκο κ.λ.π.), ἀλλὰ καὶ διὰ πολλὰ ἄλλα ἐπιτεύγματα εἰς ὅλους τοὺς τομείους τῆς τέχνης. Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ λ.χ., ἡ ὁποία σημαντικῶς συνετέλεσεν εἰς τὴν ἀναμόρφωσιν τῆς Μόσχας (πολυκατοικίαι, οὐρανοξύσται, ὑπερπολυτελεῖς ὑπόγειοι σιδηροδρομικοὶ σταθμοὶ κ.λ.π.) καὶ εἰς τὴν μετὰ τὸν πόλεμον ἀνοικοδόμησιν τῶν πόλεων (Λενινγκράντ, Πσκὸφ κ.λ.π.), συνδυάζει τὸ μεγαλεῖον καὶ τὸ ἐπιβλητικὸν μετὰ τῆς παραδόσεως. Ἡ γλυπτικὴ τίθεται πρὸ πάντων εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς προβολῆς τῶν τιμωμένων ὑπὸ τοῦ καθεστώτος προσωπικοτήτων καὶ τῶν νέων σοβιετικῶν ιδεωδῶν. Ἡ ζωγραφικὴ συνεχίζει ἐν πολλοῖς τὴν παράδοσιν τῶν μεγάλων Ῥώσων ζωγράφων καὶ ἐνσαρκώνει εἰς διαφόρους πίνακας τὰς θελκτικὰς μορφὰς τῶν ἀνθρώπων τοῦ λαοῦ. Ἐπίσης ἡ ζωγραφικὴ ὑποβοηθεῖ τὸ ἔργον τοῦ θεάτρου, τῆς ὀπερας κ.λ.π., συντελοῦσα εἰς τὴν κατασκευὴν θαυμασίων σκηνικῶν μετὰ τελειοτάτην προοπτικὴν, τὰ ὁποῖα δημιουργοῦν τὴν ἐντύπωσιν τῆς φυσικῆς

Ἡ χορωδία τῆς Θεολογικῆς Ἀκαδημίας τοῦ Λενινγκράντ. Τὰ μέλη της, αὐριανοὶ κληρικοὶ, θέτουν τὸ νεανικὸν των σφρῆγος εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Ἐκκλησίας.

πραγματικότητα. Βροχαί, χιονοθύελλαι, ιπτάμενα πτηνά, καταιγίδες, άστραπαί, λίμναι, χιονισμένα δένδρα κ.τ.τ. παρουσιάζονται επί τής σκηνής κατά τρόπον καταπληκτικόν. Γνωστή εις όλόκληρον τόν κόσμον είναι και ή αξιόλογος σοβιετική κινηματογραφική παραγωγή, ή όποία είναι άπληλαγμένη του αισθησιασμού, τόν όποιον παρουσιάζουν αί πλείσται ταινίαι του Χόλυγουντ.

Η μέχρι τουδε επικρατούσα εις τήν σοβιετικήν καλλιτεχνικήν παραγωγήν τεχνοτροπία ήτο ό διαφημιζόμενος «σοσιαλιστικός ρεαλισμός», ό όποιος συμφώνως προς σχετικώς πρόσφατα δημοσιεύματα του Ίνστιτούτου διεθνών σχέσεων τής Άκαδημίας Έπιστημών τής ΕΣΣΔ είναι «ή ικανότης να παρουσιάζωμεν τόν άνθρωπον όρθώς, δηλαδή ως ούτος είναι εις τήν πραγματικότητα και συγχρόνως ως ούτος πρέπει να γίνη». «Όστε ό «σοσιαλιστικός ρεαλισμός» δέν κατώρθωσε να χειραφετηθί τών τάσεων του «φουτουρισμού», ως αύται λ.χ. κατοπτρίζονται εις τήν ποιητικήν δημιουργίαν του άλλοτε περιφρονηθέντος και σήμερα τόσον τιμωμένου εν Ρωσία ποιητού Μαγιακόβσκη, του όποιου ό άνδριάς δεσπόζει εις κεντρικήν πλατείαν τής Μόσχας. Τα αύτα δημοσιεύματα τής Άκαδημίας των Έπιστημών τής ΕΣΣΔ προπαγανδίζουν χαρακτηριστικώς τήν σοβιετικήν τέχνην, τονίζοντα, ότι «ενώ ή σύγχρονος άστική τέχνη ή άπομακρύνεται εκ τής ζωής εις τήν περιοχήν τής καθαράς άφαιρέσεως ή άμέσως και έμμέσως δηλητηριάζει τήν συνείδησιν του ανθρώπου με έρωτισμόν, με παθολογικάς διαστροφάς, με τήν ψυχανάλυσιν, με σκληρότητα κ.λ.π., ή τέχνη του σοσιαλιστικού ρεαλισμού αντίθετως έξυψώνει και έξευγενίζει τόν άνθρωπον. Με τας άληθείς και τας ώραίαις καλλιτεχνικάς εικόνας καλλιεργεί εις τούς ανθρώπους τήν άφοσίωσιν εις τήν σοσιαλιστικήν πατρίδα». Ούκοθεν νοεΐται, ότι ό μέχρι τουδε κατευθυνόμενος χαρακτήρ τής σοβιετικής τέχνης ώδήγει και εις τήν κατά παραγγελίαν δημιουργίαν έργων, τά όποία προκαλοϋν τας ειρωνείαις και αυτών των ρώσων, ως δύναται τις να διαπιστώσῃ εις τά σατυρικά ή χιουμοριστικά έργα των σοβιετικών θεατρικών επίθεωρήσεων. Αυται άποδεικνύουν σήμερα, ότι ή περίοδος τής άποσταλινοποιήσεως ώδήγησεν εις άρκετήν εν τή πράξει καλλιτεχνικήν έλευθερίαν, ήτις τας τελευταίας έβδομάδας γίνεται έμφανεστέρα διά τής οργανώσεως εκθέσεων άφηρημένης τέχνης, τουθ' όπερ άποδεικνύει, ότι δέν ύπάρχει πλέον άποκλειστική προσήλωσις εις τά ιδεώδη τής τεχνοτροπίας του «σοσιαλιστικού ρεαλισμού». Μάλιστα έσχάτως, μετά τήν πτώσιν του Κρούστσεφ, ήρχισε να γίνεται λόγος εν Ρωσία περι τής ανάγκης παροχής πλήρους έλευθερίας εις τούς καλλιτέχνας.

Πάσαι αί ζυμώσεις αυται, αΐτινες είναι τό φυσικόν άποτέλεσμα τής άντιτιθεμένης εις τήν μαρξιστικήν θεωρίαν νομοτελείας τής πνευματικής ζωής, έξηγούνται και εκ τής επιδράσεως των κλασικών καλλιτεχνών. Έάν ή επί του ρωσικού λαού επίδρασις τής σημερινής σοβιετικής τέχνης είναι τεραστία, ως δεικνύει λ.χ. τό γεγονός, ότι τά έργα του Γιεφτου-

σένκο γίνονται άνάρπαστα και δέν είναι δυνατόν να εύρη τις εν άντίτυπον αυτών εις τά βιβλιοπωλεία, άσυγκρίτως μεγαλυτέρα είναι ή επί των πολιτών επίδρασις ού μόνον των ξένων, αλλά και των ρώσων εκπροσώπων τής κλασικής τέχνης. Τα έργα λ.χ. των Ποΰσκιν, Ντοστογιέφσκη κ.λ.π. συγκινοϋν και σήμερα τας μάζας του ρωσικού λαού. Μόλις πρό όλίγων ημερών ή νεαρά στάρ του ρωσικού κινηματογράφου Νατάλια Φατέγεβα έδήλωσεν εις τό Λονδίνον, ότι αγαπά να μελετᾷ τόν Ντοστογιέφσκη. Και ήμεεις εις τόν τάφον του μεγάλου τούτου λογοτέχνου εν Λενινγκράντ είδομεν νωπά άνθη, τά όποία είχαν άποθέσει οι θαυμασταί του.

Τί να είπη τις έπειτα διά τας θαυμασίας ρωσικάς πινακοθήκας, τας όποιαις έπεσκέψθμεν κατά τήν διάρκεια τής παραμονής μας εις τήν Σοβιετικήν Ένωσιν; Τα έργα των πινακοθηκών (λ.χ. «Τριετικάωφ» εις Μόσχαν, του «Έρμιτάζ» και του «Ρωσικού Μουσείου»

Ο Σεβ. Μητροπολίτης Λενινγκράντ κ. Νικόδημος εν μέσω πολυπληθούς εκκλησιαστικού κατά τήν ώραν έσπερινής ακολουθίας εν τῷ μητροπολιτικῷ ναῷ του Λενινγκράντ εις καθημερινήν εργάσιμον ήμέραν.

εις Λενινγκράντ κ.λ.π.) παρουσιάζουν πρό πάντων εκθέματα ούχι τής νέας σοβιετικής τέχνης, αλλά τής παλαιότερας τέχνης, ή όποία ύσταται ύπεράνω τής ροής και τής μεταβολής των εκάστοτε παραγωγικών σχέσεων και οικονομικών συνθηκών και δονεί τας χορδάς πάσης ανθρωπίνης ψυχής, ακριβώς διότι εκπηγάει εκ των αιώνιων άξιολογικών προδιαθέσεων του ανθρώπου και έχει ύπερυλικόν και ύπεροικονομικόν νόημα. Ο σοβιετικός λαός κατά πυκνάς μάζας προσέρχεται εις τας πινακοθήκας και τά μουσεΐα ταύτα και μορφοϋται εκ τής επαφής του μετά των εκθεμάτων παρά τό γεγονός, ότι ταύτα δέν είναι σοσιαλιστικής προελεύσεως. Χαρακτηριστικόν είναι ότι, ως πληροφορεΐ ήμας τό εν Μόσχά εκδιδόμενον περιοδικόν «Η σοβιετική γυνή», κατά τό παρελθόν έτος εις τό μουσεΐον του «Έρμιτάζ» έγιναν είκοσι δύο χιλιάδες ξεναγήσεων και ύπερ τας χιλιάς διαλέξεις. Άλλη πηγή τής αισθητικής μορφώσεως του ρωσικού λαού είναι τά παλαιά κλασικά έργα του θεάτρου, τής μουσικής κ.λ.π., τά όποία, παρά τό γεγονός ότι προέρχονται

Άγγελος. Λεπτομέρεια εικόνας του Άνδ. έου Ροϋμπλεϋ, εδρισκαυμένης εις την Πινκαυθήκην Τρετιάκωφ τής Μόσχας.

έκ καπιταλιστικων έποχων ή χωρων, συγκινουν τον σοβιετικόν λαόν. Αυτήν άκριβώς την συγκίνησην ειδομεν και εις τά πλήθη των θεατών του θεάτρου «Μπολσού», όταν ταυτα παρηκολούθουν τó άνωτέρω μνημονευθέν έργον του Βέρντι, παρά τó γεγονός, ότι τούτο δέν είναι έκ των άρίστων.

Η αισθητική μόρφωση των πολιτών συμπληροϋται τόσο κατ' οίκον με τους λίαν εύθηνους δίσκους ρωσικής και ευρωπαϊκής μουσικής, με τά προγράμματα του ραδιοφώνου και τής τηλεοράσεως, όσον και εις τās διαφόρους λέσχας των κολλέζ και των συνδικάτων, εις τās όποιās οργανοϋνται έκθέσεις ζωγραφικής, άπαγγελίαι ποιημάτων, συναυλίαι και κοντέρτα, κινηματογραφικαι και θεατρικαι παραστάσεις κ.τ.λ.

Νομίζω, ότι πάντα ταυτα είναι μία έκ των έξωτερικων αιτιών, άτινες συντελοϋν εις τó να παρουσιάζηται διαρκώς άναζωπυρουμένη και άνανεουμένη ή έμφυτος εύσέβεια του ρωσικού λαού παρά την συστηματικήν άθείστικην προσπάθειαν ήμίσεος αιώνος. Η μεγάλη έπαφή του ρωσικού λαού προς τά

έργα τής κλασσιικής τέχνης δια τής μελέτης των άριστουρημάτων τής λογοτεχνίας, δια τής επισκέψεως των πινακοθηκών, δια τής άκροάσεως τής κλασσιικής μουσικής, δια τής παρακολούθήσεως των παλαιων άριστουρημάτων του θεάτρου και τής όπερας κ.τ.λ. παρέχει μυρίας άφορμάς, δια να συνηχοϋν συγγάκις εις τās ψυχάς των σημερινων πολιτών τής ΕΣΣΔ χορδαι άντίστοιχοι προς εκείνας, αι όποιαι επάλλοντο και έδονοϋντο εις τās ψυχάς των ήρώων ή των δημιουργων των μεγάλων αυτών έργων τής τέχνης, πολλά των όποιων είναι πλήρη άνωτέρας πνευματικής πνοής ή ζωής θρησκευτικότητας. Η άνάγνωσις λ.χ. των έργων του Ποϋσκιν ή του Γκόγκολ άφπνίζει άνωτέρα πνευματικά ένδιαφέροντα. Η μελέτη των έργων του Ντοστογιέφσκη μεταδίδει και εις τους σημερινους ρώσους τó μήνυμα, ότι «ή άστραφτερή μορφή του όρθοδόξου, του άληθινού Χριστού είναι γραφτό να σώσει όλο τον δυτικο-ευρωπαϊκό κόσμο» και ότι «ή άνάγκη τής λατρείας είναι άναφαίρετη ιδιότης τής ανθρώπινης φύσης... Ούτε ένας λαός δέν μπόρεσε να στηριχθή

Νωπά άνθη εις τον τάφον του Ντοστογιέφσκη έν Λενινγκράντ.

ΠΑΥΛΕΙΟΙ ΥΠΟΘΗΚΑΙ

ΤΗΝ ΔΙΑΚΟΝΙΑΝ ΣΟΥ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΟΝ*

Ἡ Ἁγία μας Ἐκκλησία, κατὰ κοινήν πλέον ὁμολογίαν, «οὐκ εἰς κενὸν ἔδραμεν» ἰδρύσασα τὸ πνευματικὸν τοῦτο Κέντρον τοῦ Φροντιστηρίου Πεντέλης. Ἄλλ' οὔτε καὶ ὑμεῖς—εἴμαι βέβαιος—ἐματαιοποιήσατε ἐλθόντες ἐνταῦθα καὶ ἐπὶ ἓνα καὶ ἥμισυν μῆνα διατρίψαντες εἰς αὐτό. Καὶ ἐκείνη μὲν ἔπραξε τὸ καθήκον τῆς. Σὰς προσέφερε τὰ ἐφόδια. Εἰς σὰς τώρα ἀπόκειται ἡ ἀξιοποίησις των. Ἐξετάσεις βεβαίως δὲν θὰ κληθῆτε νὰ δώσετε. Πλήν, στήτε καλῶς, πρὶν ἀνασύρετε τὴν ἄγκυραν, διὰ νὰ ἀναχθῆτε καὶ πάλιν εἰς τὸ πολύβοον πέλαγος τῆς κοινωνίας. Μίαν παραγγελίαν πολῦτιμον τοῦ θεοῦ Παύλου

* Τὸ δημοσιευόμενον κείμενον ἀποτελεῖ τὸ Β' μέρος ὁμιλίας τοῦ πανοσ. Διευθυντοῦ τοῦ ἐν Πεντέλῃ «Πνευματικοῦ Φροντιστηρίου Κληρικῶν Ἑλλάδος», γενομένης κατὰ τὴν τελετὴν ἐπὶ τῇ λήξει τῶν μαθημάτων τῆς 10ῆς Περιόδου λειτουργίας αὐτοῦ (4.12.1964), ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ Μακαρ. Ἀρχιεπισκόπου κ. Χρυσόστομου, διανείμαντος τὰ πτυχία ὡς καὶ κατάλληλα βιβλία πρὸς τοὺς ἀποφοιτησαντοσ σπουδαστάς.

πάνω στὶς ἀρχές τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς λογικῆς». Πῶς λοιπὸν νὰ μὴ ἐπιδράσῃ ἡ ὀρθόδοξος χριστιανικότης τοῦ Ντοστογιέφκη εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ρώσων, ἀφοῦ αὐτὴ ἡ Ἀκαδημία τῶν Ἐπιστημῶν τῆς ΕΣΣΔ ἀναγνωρίζει εἰς ἐδικὰς κριτικὰς «τὴ μαεστρία τῆς ψυχολογικῆς του ἀνάλυσης» καὶ ὅτι οὔτος παρουσιάζεται «πραγματικὰ μεγαλοφυῆς, ἀπεικονίζοντας τὰ πολυσύνθετα καὶ ἀντιφατικὰ μεταξὺ τοὺς κίνητρα, πού καθορίζουν τὴ στάση καὶ καθοδηγοῦν τὴ συμπεριφορά»;

Ἐπειτα εἰς τὸ θαυμάσιον ἔργον «Ἰβάν Σουσάνιν» τοῦ Γκλήνκα, τὸ ὁποῖον παρηκολούθησαμεν εἰς τὸ κρατικὸν θέατρον ὄπερας «Κύρωφ» ἐν Λενινγκράντ, ὑπάρχουν πλείστα θρησκευτικὰ στοιχεῖα. Τὰ πλήθη τῶν θεατῶν παρηκολούθουν ἀπνευστὶ τὰς θαυμασίας σκηνὰς τοῦ ἔργου μὲ τὰς ἀγίας εἰκόνας, τὰς κανδήλας, τὰς εὐλαβεῖς προσευχὰς καὶ τὰς λιτανείας. Δύναται τις νὰ φαντασθῇ ὁποῖα θρησκευτικὴ ἔξαρσις θὰ δημιουργῆται, ὅταν παίζωνται τὸ ἔργον «Μπόρις Γκόντουνάφ» τοῦ Μουσόργσκυ ἢ τὰ ἔργα τοῦ Ρίμσκυ Κορσακώφ. Ἐπειτα τί νὰ εἴπη τις διὰ τοὺς ἀναριθμήτους ναοὺς μὲ τοὺς βολβοειδεῖς χρυσοῦς τρούλλους των ἢ διὰ τὰς ἐδικὰς εἰδούσας τῶν πινακοθηκῶν μὲ ἀριστουργήματα τῆς εἰκονογραφίας ἢ διὰ τὰ θαυμάσια ἔργα τῶν κλασσικῶν ζωγράφων μὲ τὰς θρησκευτικὰς παραστάσεις καὶ τὰ ἐκκλησιαστικὰ θέματα; Χαρακτηριστικὸν εἶναι, ὅτι εἰς τὰ καταστήματα, ἅτινα πωλοῦν δίσκους μουσικῆς, δύναται τις νὰ ἀγοράσῃ δίσκους σοβιετικῆς κατασκευῆς, οἵτινες ἀποδίδουν κατὰ θαυμάσιον τρόπον λειτουργίας τοῦ Μπετόβεν ἢ ἄλλα ἔργα τῆς κλασσικῆς θρησκευτικῆς μουσικῆς!

Ὅθεν μεγάλα πνευματικὰ ζυμώσεις καὶ ἐπιδοφόροι διαλεκτικαὶ ἀντιθέσεις παρατηροῦνται σή-

πρὸς τὸν μαθητὴν τοῦ Τιμόθεον ἀπευθύνει ἐπικαίρως καὶ τὸ Φροντιστήριόν μας πρὸς τοὺς σπουδαστάς του. Πρέπει, νομίζω, νὰ ἤχη ἔναυλος εἰς τὰ ὦτα τῆς ψυχῆς παντὸς Κληρικοῦ ὁ λόγος ἐκείνου (τοῦ Παύλου), πού ὑπήρξε «στόμα Χριστοῦ»: «Τὴν διακονίαν σου πληροφόρησον» (Β' Τιμ. 4, 5). Πλήρως φέρε εἰς πέρας, ὀλοκλήρωσον τὴν ἀνατεθεισάν εἰς σὲ ἀποστολήν. Εἶναι ἡ Πατερικὴ ἐρμηνεία τῆς Παυλείου ρήσεως. Πόσον θὰ ἦτο εὐτυχῆς ὁ ὁμιλῶν, ἐὰν αἱ εὐσεβεῖς σκέψεις, πού προκαλεῖ ἡ θεόπνευστος παραγγελία, ἐτύγχανον τῆς δεούσης προσοχῆς ἐκ μέρους τῶν ἀπερχομένων συμπρεσβυτέρων!

Ἀδελφοὶ καὶ Πατέρες, Θεὸν διακονοῦμεν! Αἱ χεῖρές μας τὸν Θεὸν ψαύουν. Ὑπηρετοῦμεν τὴν Ἀλήθειαν τοῦ Θεοῦ διὰ τὸ καλὸν τοῦ ἀνθρώπου. Συνεργοὶ Θεοῦ ἡμεῖς, μετερχόμεθα τὴν «τέχνην τεχνῶν καὶ ἐπιστήμην ἐπιστημῶν». Πόσον μέγα τὸ ἔργον μας καὶ πόσον μικροὶ ἡμεῖς! Ἡ σύντομος καὶ ἀσή-

μερον εἰς τὴν Σοβιετικὴν Ἐνωσιν. Τὸ Κράτος ἐνθαρρύνει ἐξ ἑνὸς τὴν προσπάθειαν πρὸς διάδοσιν καὶ ἐπιβολὴν τῆς ἀθεΐας, ἀλλὰ καὶ καλλιιεργεῖ ἐξ ἄλλου τόσον πολὺ τὸ ἔργον τῆς αἰσθητικῆς καὶ καλλιτεχνικῆς μορφώσεως τοῦ σοβιετικοῦ λαοῦ διὰ τῶν ἔργων μάλιστα τῆς παλαιᾶς θρησκευτικῆς τέχνης, ὥστε χωρὶς νὰ θέλῃ ὀδηγεῖ εἰς τὴν Θρησκείαν. Οὕτως ἡ ἀπ' εὐθείας μυστικὴ ἐνέργεια τοῦ Ἁγίου Πνεύματος εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ρώσων πρὸς ἀναζωπύρησιν τῆς μακραίωνος εὐσεβείας των εὐρίσκει σπουδαῖον ἐξωτερικὸν σύμμαχον εἰς τὸ θρησκευτικὸν προσκλήτηριον, ὅπερ ἀπευθύνει ποικιλοτρόπως εἰς αὐτοὺς τὸ βασιλείον τῶν δαψιλῶς βιουμένων ὑπ' αὐτῶν αἰσθητικῶν ἀξιῶν. Πάντοτε τὰ ἔργα τῆς Τέχνης, ὡς καὶ αἱ καλλοναὶ τῆς φύσεως, ἀνάγουν τὸν νοῦν εἰς τὸ ἀπόλυτον καὶ πανυπερτέλειον Κάλλος, «ἐκ τοῦ κάλλους τῶν ὄρωμένων εἰς τὸν Ὑπέροκαλλον» παραπέμποντα, ὡς θὰ ἔλεγεν ὁ Μέγας Βασίλειος. Ὡς ἐτόνιζεν ὁ εἰς Ρωσίαν μετεκπαιδευθεὶς ἀείμνηστος Καθηγητῆς, Ἀκαδημαϊκὸς καὶ Διευθυντῆς τοῦ περιοδικοῦ «Ἐκκλησία» Γρηγόριος Παπαμιχαήλ, «τὸ θρησκευτικὸν καὶ τὸ καλλιτεχνικὸν συναίσθημα εἶναι «ὁμόρριζα» καὶ «χειροκρατοῦνται ἀλληλοβοηθούμενα». Ἐνῶ δὲ τὸ πρῶτον «καθίσταται παλυχεύμων εἰς καλλιτεχνικὰς ἐμπνεύσεις πηγῆ, τὸ ἐκ τούτων ἀρυόμενον τὴν ὕλην αὐτοῦ καὶ δι' αὐτῆς δημιουργοῦν συναίσθημα τοῦ καλοῦ ἀνασυντελεῖ εἰς τὴν ἐνίσχυσιν τοῦ θρησκευτικοῦ συναισθήματος» («Ἡ τριάς τῶν ὑψίστων ἀξιῶν τοῦ ἀληθοῦς, τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ ἀγαθοῦ ἀπὸ τῆς χριστιανικῆς σκοπιᾶς», Ἀθῆναι 1946, σελ. 23).

(Συνεχίζεται)

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΘΕΟΔΩΡΟΥ

Καθηγ. τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

μαντος μέσα εις τὸ σύμπαν ζωὴ μας τίθεται εις τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Αἰωνίου· ἀρκεῖ αὐτὰς τὰς φευγαλέας στιγμὰς τοῦ προσκαιροῦ βίου μας νὰ γεμίσωμεν μὲ κάτι τὸ ὑψηλόν, τὸ αἰώνιον. Ἐὰν κάθε Χριστιανός, ὡς μέλος τῆς Ἐκκλησίας — δηλ. τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ—συνεχίζῃ ἐπὶ γῆς τὴν ζωὴν τοῦ Κυρίου, ὁ ἱερεὺς συνεχίζει καὶ τὸ ἔργον του, τὰ τρία ἔτη τῆς δημοσίας ζωῆς καὶ σωτηρίου δράσεώς Του· «Μὴ ἀμέλει τοῦ ἐν σοὶ χαρίσματος» παραγγέλλει ἀκόμη ὁ θεὸς Ἀπόστολος, τοῦ ὁποῦ ὁ λόγος, ἀλλὰ κυρίως τὸ φωτεινὸν παράδειγμα ἀποτελοῦν ἔλεγχον ἀσίγητον παντὸς ὀκνηροῦ πνευματικοῦ ἐργάτου (Α΄ Τιμ. 4, 14). Μία ἱερά ἀνησυχία συνείχε καὶ αὐτὸν τὸν ἴδιον· «Ἑλλησι καὶ βαρβάροις, σοφοῖς τε καὶ ἀνοήτοις ὀφειλέτης εἰμί», προσθέτει (Ρωμ. 1, 14). Ὁ δὲ προφήτης βοᾷ: «Ἐπικατάρατος ὁ ποιῶν τὰ ἔργα τοῦ Κυρίου ἀμελῶς» (Ἱερεμ. 3, 10). Ἀπαιτεῖται, κατὰ ταῦτα, σύντονος, ἀδιάκοπος καὶ δὴ καὶ ἰσόβιος προσπάθεια πρὸς ἀτομικὸν πρωτίστως καταρτισμὸν καὶ, κατόπιν, πρὸς ἐπιτέλειον τοῦ ὑψηλοῦ ἔργου μας. Ἀλλοίμονον εἰς τὸν κληρικόν, ὁ ὁποῖος αὐταπατῶμενος, θὰ ἐπαναπαυθῆ εἰς μερικὰς δάφνας ἐφημέρων ἐπιτυχιῶν, ὅποτε θὰ παραμελήσῃ τὴν βαθυτέραν ψυχικὴν του καλλιέργειαν καὶ τὴν στερεὰν θεμελίωσιν τοῦ ἔργου του, μὲ ἀφευκτον ἀποτέλεσμα νὰ συντριβῇ ἐπὶ τῶν ὑφάλων τῆς ἀποτυχίας. Ἀλλοίμονον εἰς τὸν κληρικό, ὅστις δὲν θὰ ἐργασθῇ, μὲ τὸ ὄμμα ἀγρυπνον, διὰ νὰ ἀναδειχθῇ καὶ ἐκλεκτός. Ἐκοιμήθημεν, ἀδελφοί, θησαυρίζοντες θάνατον...

Συνεχῆς ἀγωνία καὶ ἀγὼν εὐλογημένος ἀπαιτεῖται διὰ τὴν κατάκτησιν ψυχῶν, τὴν κατάκτησιν τοῦ οὐρανοῦ. «Ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν βιάζεται, καὶ βιασται ἀρπάξουσιν αὐτήν» (Ματθ. 11, 12). Δὲν εἶναι σπάνια αἱ περιπτώσεις ἐργατῶν τοῦ ἀμπελώνου τοῦ Κυρίου, οἱ ὁποῖοι ἐκάμφθησαν καὶ παρεσύρθησαν ἀπὸ τὸ ρεῦμα τοῦ κόσμου, ὥστε νὰ ἐγκαταλείψουν τὸ ἔργον των, καὶ ἠστόχησαν λοιπὸν ἐκπεσόντες. Ὁ θλιβερός Δημᾶς (Β΄ Τιμ. 4, 10) δὲν ἀποτελεῖ μοναδικὸν φαινόμενον εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἐκκλησίας, (εἶναι δὲ ἄξιον παρατηρήσεως τὸ ὅτι ἡ μνεία τοῦ Δημᾶ ὅστις, ὡς λέγει μὲ θλιβερόν τόνον ὁ θ. Ἀπόστολος, «ἐγκατέλιπέ με ἀγαπήσας τὸν νῦν αἰῶνα», ἀπαντᾷ εἰς τὸ αὐτὸ κεφάλαιον καὶ δὴ τέσσαρας μόλις στίχους μετὰ τὴν παραγγελίαν «τὴν διακονίαν σου πληροφόρησον»), ἀλλ' οὔτε καὶ «Θεόδωρος ὁ ἐκπεσών», πρὸς τὸν ὁποῖον ἐπέστειλεν ὁ ἱ. Χρυσόστομος μὲ ὀδύνην καὶ καρδίαν αἰμάσσουσαν. Ἐθέσατε τὴν χεῖρα ἐπ' ἄροτρον. Μὴ βλέπετε δεξιά καὶ ἀριστερά. Εἰς στήλην ἄλατος μεταβάλλεται ὁ πρὸς τὰ ὀπίσω στρέφων, δηλ. ἀμελῶν καὶ ἐρωτοτροπῶν πρὸς τὸν κόσμον καὶ τὰ ἀπατηλά. Εἶναι δυνατὸν, ἀδελφοί μου, νὰ διοχετεύωμεν χάριν Θεοῦ εἰς τοὺς ἄλλους, καὶ ἡμεῖς νὰ εἴμεθα ἐστερημένοι χάριτος, καὶ νὰ κατακριθῶμεν. Δὲν θὰ ὑπάρξουν λέξεις κατάλληλοι διὰ νὰ παραστήσῃ κανεὶς τὴν τραγικότητα τῆς πτώσεως μιᾶς ἱερατικῆς ψυχῆς, οὔτε δάκρυα ἀρκετὰ διὰ νὰ θρηνησῇ τὴν ἀπώλειάν της!

Αἱ ἐκ τοῦ τραχήλου μας ἄλλως τε κρεμάμεναι ψυχαί, κατὰ τὸν γνωστὸν συμβολισμόν τοῦ ἱ. Ἐπιτραχηλίου, θὰ βοοῦν εἰς τὰ ὦτα Κυρίου Σαβαώθ. Ὅταν, εἰς τὸ δειλινὸν τῆς ζωῆς μας, ρίψωμεν πρὸς τὸ παρελθὸν βλέμμα ἀπολογιστικόν, θὰ αἰσθανθῶμεν πικρὰν μεταμέλειαν διὰ τὸ ὅτι δὲν εἰργάσθημεν, ὅσον καὶ ὅπως ἔπρεπε, τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ, δὲν «ἐπληροφορήσαμεν τὴν διακονίαν μας». Πόσοι ἄρᾳ γε, ἀπὸ ἡμᾶς θὰ ἠδυνάμεθα νὰ ἐπαναλάβωμεν τότε τὸ κυριακόν: «τὸ ἔργον ἐτελείωσα ὁ δέδωκάς μοι ἵνα ποιήσω» (Ἰωάν. 17, 4), ὥστε νὰ σφραγίσωμεν τὰ χεῖλη μας ἐν θριαμβικόν «Τετέλεσται»; Ὅταν δὲ ἐπιστῇ ἡ μεγάλη Ἡμέρα τοῦ Κριτοῦ, ὅτε καὶ θὰ ἀναγνωσθῇ ἡ ἔκθεσις τῶν πεπραγμένων, τῆς διαχειρίσεως δηλ. τῶν ταλάντων, ὅποτε «ἐκάστου τὸ ἔργον φανερόν γενήσεται», διότι «τὸ πῦρ δοκιμάσει» (Α΄ Κορ. 3, 13), θὰ ἀκουσθῇ τότε διὰ πολλοὺς—ἀλλοίμονον!—ὁ φοβερός λόγος τῆς ἀποδοκίμασίας «οὐκ οἶδα ὑμᾶς» (Λουκ. 13, 27). Ἐνῶ οἱ ὀλοκληρώσαντες—οἱ «πληροφόρησαντες τὴν διακονίαν των»—θὰ ἀντικρύσουν ἰλαρὸν βλέμμα ἐπιδοκίμασίας, συνοδευόμενον ἀπὸ τὴν πρόσκλησιν: «εὐ δούλε ἀγαθὲ καὶ πιστέ...εἴσελθε εἰς τὴν χαρὰν τοῦ Κυρίου σου» (Ματθ. 25, 21).

Τίποτε, λοιπὸν, ἄς μὴ ἰσχύσῃ νὰ κάμψῃ τὸν ζῆλον καὶ ἀνακόψῃ τοῦ ἔργου μας τὴν πρόοδον. Τίποτε ἄς μὴ μᾶς ἀποθαρρύνῃ. Θὰ ὑπάρξουν ἀσφαλῶς καὶ ἀτυχία, ἀντιξοότητες καὶ ἐμπόδια, ἡ δὲ πείρα μᾶς διδάσκει, ὅτι ὅσον δυναμικωτέρα εἶναι μία ἠθικὴ προσωπικότης, τόσο ἰσχυρότερον θὰ τὴν προσβάλλουν ὁ ἀντίδικος διάβολος καὶ οἱ σατανοκίνητοι ἄνθρωποι. Ἀλλὰ καὶ ἂν ἀκόμη ἡ ἀπογοήτευσίς πρὸς στιγμὴν ρίψῃ τὴν σκιάν της εἰς τὴν ἱερατικὴν μας καρδίαν—πρᾶγμα ἀνθρωπίνον—ὅμως ὁ ἄξιος τῆς ἀποστολῆς του πνευματικὸς ἐργάτης γνωρίζει ὄχι μόνον νὰ ὑπομένῃ καρτερικὰ καὶ νὰ ἀγωνίζεται, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ αὐτὰς ἀκόμη τὰς ἀντιξοότητας νὰ ἀντλή νέας δυνάμεις! Ἡ δοκιμασία τὸν μετεκπαιδεύει, τὸν καταρτίζει, προλαμβάνουσα λ.χ. τὸν κίνδυνον τῆς ὑψηλοφροσύνης, ἡ ὁποία μόνον ἐρείπια σωρεύει... Δὲν θὰ ἀποσπάσετε τὸ βλέμμα ἀπὸ τὸν «Ἀρχηγὸν τῆς πίστεως καὶ τελειωτὴν Ἰησοῦν». Ἰδικόν Του εἶναι τὸ ἔργον. Δὲν θὰ μᾶς ἀφίση ἐπομένως ἀβοηθήτους. Ἡ ἀψευδὴς ἱστορία πάλιν μαρτυρεῖ, ὅτι ὁ Χριστὸς δὲν ἐξηπάτησε τὸν ἄνθρωπον. Κάποτε, ἀργὰ ἢ γρήγορα, θὰ φανοῦν οἱ καρποί. Μολονότι ὁ πνευματικὸς ἐργάτης δὲν κρίνεται τόσο κατὰ τὸ μέγεθος τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς ἐργασίας του, ὅσον κατὰ τὸ μέτρον τῆς ἀφοσιώσεως εἰς τὸν Κύριον καὶ τῆς ἀφιερώσεως εἰς τὸ ἔργον του. Ἡ καρποφορία εἶναι ἔργον τοῦ «αὐξάνοντος Θεοῦ» (Α΄ Κορ. 3, 7).

Διὰ τοῦτο «τῇ σπουδῇ μὴ ὀκνηροί», ἀλλὰ «τῷ πνεύματι ζέοντες, τῷ Κυρίῳ δουλεύοντες» (Ρωμ. 12, 11), ἄς προσέχωμεν «μήποτε βαρυνθῶσιν ἡμῶν αἱ καρδίαι ἐν...μερίμναις βιοτικαῖς» (Λουκ. 21, 34), μήπως «μωμηθῇ ἡ διακονία» ἢ «ἐγκοπῇ τινὰ δώμεν τῷ Εὐαγγελίῳ τοῦ Χριστοῦ» (Β΄ Κορ. 6, 3 καὶ Α΄ Κορ. 9, 12). Ἡ κάθε ἡμέρα ποῦ ἀνατέλλει ἄς ἀποτελῇ καὶ ἓνα νέον σταθμὸν πρὸς ἀνανέωσιν. Οἱ ἄγιοι

ΜΑΡΙΟΛΟΓΙΑ

Γ'

7. 'Ο τηλαυγής Φάρος.

Μετά την πτώσιν τοῦ Βυζαντίου, τὸ Φανάριον ἐξηκολούθει νὰ παραμένῃ ἀσάλευτον, ὡς ἐκλάμπων δὲ Φάρος τῆς 'Ορθοδοξίας ἐξακολουθεῖ νὰ ἐκπέμπῃ τὸ φῶς τοῦ πρὸς πᾶσαν ἔκτασιν πνευματικῆς ἀνάγκης πίστεως. Τοιοῦτοτρόπως, διετήρησεν ἄσβεστον, καὶ δι' αὐτῶν τῶν σκοτεινῶν αἰώνων τῆς δουλείας, τὴν φλόγα τὴν ὅποιαν ἤγαψαν καὶ μετέδωκαν εἰς αὐτὰ αἱ ἑπτὰ οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι.

Μετά τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως πρῶτος Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης ἐξελέγη ὁ Σχολάριος, ὁ βαθὺς ἐρευνητὴς τῶν Γραφῶν καὶ διαπρεπὴς διδάσκαλος τῆς φιλοσοφίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Βυζαντίου. Ὡς ἀνώτατος αὐλικὸς ἄρχων εἶχεν ἀκολουθήσει, καθὼς εἶδομεν, τὸν αὐτοκράτορα 'Ιωάννην Παλαιολόγον εἰς τὴν Σύνοδον τῆς Φλωρεντίας. Κεκηρυγμένος ἀνθενωτικὸς καὶ στενὸς συνεργάτης τοῦ 'Εφέσου Μάρκου, μόλις ἐπανελθὼν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀπεσύρθη εἰς τὴν Μονὴν τοῦ Παντοκράτορος, ἐκάρη Μοναχὸς ἐν αὐτῇ καὶ ἔλαβε τὸ ὄνομα Γεννάδιος.

'Ο πορθητὴς Μωάμεθ ἐγνώριζε τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμὸν, τὸ δὲ πρῶτον νόμισμα, τὸ ὅποιον ἔκοψεν, ἔφερεν ἑλληνικὴν ἐπι-

γραφήν: «Μεχμέτης 'Αμηρᾶς Τουρκορωμαίων», μετεχειρίζετο δὲ τὴν ἑλληνικὴν εἰς τὰς ἐπίσημους συμβάσεις μετὰ ξένων. Πληροφορηθεὶς λοιπὸν μετὰ τὴν ἄλωσιν τὰ κατὰ τὸν Σχολάριον, ὡς ἄνδρα σοφίας καὶ συνέσεως, ἐζήτησε νὰ τὸν γνωρίσῃ προσωπικῶς. 'Ἐξετίμησε τὰ προσόντα αὐτοῦ καὶ ἐξεδήλωσε τὴν χαρὰν τοῦ πληροφορηθεὶς ὅτι ἐξελέγη Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης, ὑπὸ τὸ ὄνομα Γεννάδιος Β' (6 'Ιανουαρίου 1454). Κατὰ τὰς τελετὰς τῆς ἐνθρονίσεως ὁ Μωάμεθ ἀπέδωκεν ἡγεμονικὰς τιμὰς πρὸς τὸν Γεννάδιον. Παραδίδων δὲ εἰς αὐτὸν «ἰδίαις χερσίν ῥάβδον (ποιμαντορικὴν) ἀργυρᾶν περιεχρυσωμένην, ὄραλαν, καὶ ἵππον ἀγαθόν, εἶπε: Πατριάρχευε ἐπ' εὐτυχία καὶ ἔχε τὴν φιλιαν ἡμῶν ἐν οἷς ἂν θέλῃς, ἔχων πάντα τὰ Σά προνόμια, ὡς καὶ οἱ πρὸ Σοῦ Πατριάρχαι εἶχον»²⁰.

'Επισκεφθεὶς κατόπιν ὁ Μωάμεθ τὸν Γεννάδιον εἰς τὰ Πατριαρχεῖα, παρεκάλεσεν αὐτὸν ὅπως τὸν πληροφορήσῃ ἐν λεπτομερεῖα περὶ τῆς χριστιανικῆς θρησκείας, διὰ νὰ ἐντάξῃ αὐτὴν νομίμως εἰς τὸ θεοκρατικὸν μουσουλμανικὸν κράτος. Τοιοῦτοτρόπως ὁ Σχολάριος συνέγραψε τὴν ἐξ 20 κεφαλαίων πρῶτην μετὰ τὴν ἄλωσιν ἔκθεσιν τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, γνωστὴν ὡς «Ὁμολογία τοῦ Γενναδίου». Σημειωτέον, ὅτι ὁ Σχολάριος παρακολουθῶν τὴν Λατινικὴν Θεο-

20. Φραντζῆ, Μέγα Χρονικόν, Migne, E.Π. 156 στ. 894. Παπαδοπούλου Χρυσ. μν. ἔ. σ. 137.

ἐγίναν ἅγιοι, ἀκριβῶς διότι εἶχαν τὴν δύναμιν νὰ ξαναρχίζουσαν κάθε ἡμέραν ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τὴν προσπάθειάν των.

Γνωρίζω, ὅτι κατὰ τὴν παραμονὴν σας ἐδῶ, εἰς τὸν τόπον τοῦτον τῆς περισυλλογῆς, ἀνενεώσατε, μὲ τὴν χάριν τοῦ «τὰ ἀσθενῆ θεραπεύοντος καὶ τὰ ἐλλείποντα ἀναπληροῦντος», ὅλας τὰς ὠραίας ἀποφάσεις καὶ τοὺς ὅρκους σας, «ὡς λόγον ἀποδώσοντες» καὶ εἰς τοὺς ἀνθρώπους βεβαίως, πρωτίτως ὁμῶς εἰς τὸν Θεόν. (Εἰς 'Εκεῖνον θὰ δώσετε τὰς «ἐξ ἐτ ἄ σ ε ι σ» σας, περὶ τῶν ὁποίων ὠμίλησα ἐν ἀρχῇ). Οἱ ἄνθρωποι, ἐπὶ τέλους, ἐξαπατῶνται ἐνίοτε, βλέπουν τὴν ἐπιφάνειαν. 'Ἄλλ' ὁ Θεὸς βλέπει εἰς τὸ βάθος, μέσα εἰς τὴν καρδίαν. 'Απὸ αὔριον θὰ θέσετε εἰς ἐφαρμογὴν τοὺς ὠραίους ὄραματισμούς σας. 'Ἐὰν φροντίσωμεν ἡμεῖς ὅλοι, ὥστε τὰ ἐναπομένοντα ἔτη τῆς προσκαίρου ζωῆς μας νὰ εἶναι ἔτη ἐντατικῆς προσπαθείας διὰ τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν σωτηρίαν ψυχῶν, ὑπὲρ ὧν Χριστὸς ἐπέθανε—καὶ μεταξὺ αὐτῶν τῶν ψυχῶν περιλαμβάνεται καὶ ἡ ἰδική μας—τότε θὰ δύναται νὰ λεχθῆ, ὅτι καὶ ἡμεῖς «ἐπληροφρήσαμεν τὴν διακονίαν μας». Μὴ λησμονήσετε ποτὲ τὴν διδακτικωτάτην ἐπιγραφὴν μερικῶν ἰ. σκευοφυλακίων: «Ὡς νὰ ἦ το ἡ π ρ ὠ τ ῆ (λ ε ι τ ο υ ρ γ ῖ α τ ῆ ς ζ ω ῆ ς σ ο υ), ὡ ς ν ἂ ἦ τ ο ἡ τ ε λ ε υ τ α ῖ α...»!

Εἰς ἐποχὴν, τέλος, ἐντόνου δραστηριότητος τοῦ ἀνθρώπου εἰς ὅλους τοὺς τομεῖς τῆς ζωῆς, εἶναι ἀνάγκη νὰ συλλάβωμεν συγκλονιστικώτερον τὸ νόημα τῆς ἀποστολῆς μας καὶ κινηθῶμεν δραστηρίως πρὸς ἐκπλήρωσίν της. Μόνον τότε ἡ καρδία μας θὰ γεμίσῃ ἀπὸ φῶς, τὸ φῶς τῆς αἰωνιότητος, τὸ δὲ βαρόμετρον τῆς πνευματικῆς μας ζωῆς καὶ δραστηριότητος θὰ σημειώσῃ συνεχῶς ἄνοδον. Εἰς ὕψος μὲν ὁ ἱερὸς καὶ δημιουργικὸς ἐνθουσιασμός, εἰς βάθος δὲ ἡ πνευματικότης μας, ὁπότε θὰ ἀνταποκριθῶμεν καὶ εἰς τὸ αἴτημα τῶν κρισίμων καιρῶν, βοηθοῦντες ἀποτελεσματικῶς τὸν ἄνθρωπον τῆς ἐποχῆς μας νὰ ἀνορθώσῃ τὰ ἐρείπια ποῦ τὸν κυκλῶνουν. Διότι τότε θὰ φθάσῃ εἰς τὴν καρδίαν μας ὁ πόνος καὶ ἡ κραυγὴ τῆς ἀγωνίας ἐνὸς κόσμου «κοπιῶντος καὶ πεφορτισμένου», ψυχικῶς πεινασμένου, ταλαιπωρημένου καὶ πληγωμένου, ποῦ ἔχει ἀνάγκη τοῦ μυστικοῦ καὶ σωστικοῦ μηνύματος τοῦ Χριστοῦ, τοῦ ὁποίου φορεῖς εἴμεθα ἡμεῖς, διὰ νὰ ἐπουλώσωμεν τὰς πληγὰς του.

'Ἐπάρατε, Μακαριώτατε Δέσποτα, χεῖρας ἰκέτιδας καὶ δεηθῆτε, ὥστε ὁ Κύριος νὰ μᾶς χαριτώσῃ ὅλους καὶ ἰκανώσῃ, ὥστε «νὰ πληροφορηθῶμεν τὴν διακονίαν μας» καὶ νὰ τὴν «δοξάσωμεν» (Ρωμ. 11, 13), πρὸς δόξαν τοῦ Εὐλογητοῦ 'Ονόματός Του.

Πρωτοσ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ ΓΙΑΛΟΥΡΗΣ

λογίαν, μετέφρασεν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἰκανὰ συγγραμματα, ἰδίως τοῦ Θωμᾶ Ἀκυνάτου²¹.

Τοιοιουτρόπως, μὲ τὴν πτώσιν τοῦ Βυζαντίου ἐκλείσει καὶ ἡ ἐποχὴ τοῦ Μεσαίωνα (476—1500) καὶ ἤρχισεν ἡ ἐποχὴ τῆς Ἀναγεννήσεως ἐν Εὐρώπῃ. Πρόδρομοι καὶ σκαπανεῖς αὐτῆς ὑπῆρξαν ἀπὸ τοῦ 14ου αἰῶνος Ἕλληνες λόγιοι, μὲ κέντρον τῆς δράσεώς των τὴν Ἰταλίαν. Ἡ ἑλληνικὴ σοφία καὶ ἡ ἑλληνικὴ τέχνη διήνοιξαν τὸν δρόμον τῆς Ἀναγεννήσεως. Ὅταν δὲ μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Βυζαντίου κατέφυγον εἰς αὐτὴν οἱ πρυτάνεις τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος, τότε αἱ ἑλληνικαὶ σπουδαὶ διηπλώθησαν εἰς ὀλόκληρον τὴν Εὐρώπῃν. Ὁ Πλάτων καὶ ὁ Ἀριστοτέλης ἀπέβησαν τὸ ἐξαίρετον ἐντύφημα τῶν μελετητῶν τῆς πλουσίας εἰς ἀρχὰς πολιτισμοῦ ἑλληνικῆς σκέψεως. Τὸ Βατικανὸν ἀφώριζε κατ' ἀρχάς, ὡς ἀντιθέως, τοὺς σπουδαστὰς τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους. Πρὸ τῆς ὁρμῆς ὅμως τοῦ ὀγκουμένου ὁσημέραι ρεύματος τῆς ἀναγεννήσεως, τὴν ὁποίαν ἀπειργάζοντο οἱ σοφοὶ τοῦ Βυζαντίου, ἠναγκάσθη ὄχι μόνον νὰ εὐλογῆσῃ τὰς ἑλληνικὰς σπουδὰς, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐπιβάλῃ ὡς κύριον προσὸν διὰ τοὺς ὑποψηφίους πρὸς ἱερωσύνην, τὴν γνῶσιν τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας.

8. Ὁ Προτεσταντισμὸς καὶ ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς 16ης ἑκατονταετηρίδος ἤρχισεν, ὡς ἐπανάστασις κατὰ τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας, ἡ θρησκευτικὴ Μεταρρύθμισις τοῦ Λουθήρου ἐν Γερμανίᾳ, ἐπεξετάθη ἐκείθεν εἰς Ἑλβετίαν ὑπὸ τοῦ ριζοσπαστικοῦ Σβιγγλίου καὶ ἐπεκράτησε τέλος ἐν τῇ Δύσει μὲ τὰς παραλλαγὰς τοῦ εὐρυμαθεστάτου Καλβίνου, δρώντος καὶ τούτου ἐν Ἑλβετίᾳ.

Ὁ Προτεσταντισμὸς ἀπορρίψας τὴν Παράδοσιν καὶ ὅλα τὰ μυστήρια, πλὴν τοῦ Βαπτίσματος καὶ τῆς Εὐχαριστίας, μὲ παρηλλαγμένην καὶ τούτων τὴν ἁγιαστικὴν ἔννοιαν, ἐτήρησε μόνον τὴν Ἁγίαν Γραφήν, ὡς πηγὴν τῆς πίστεως, μέσον δὲ διαδόσεως αὐτῆς τὸ κήρυγμα τοῦ θεοῦ λόγου. Ἡ ἐρμηνεία τῆς Ἁγίας Γραφῆς ἀπετέλεσε τοιοιουτρόπως ὑπόθεσιν ὀρθολογισμοῦ καὶ ἐλευθεροφροσύνης τῶν πειρωμένων ὅπως ἀναπτύξουν κατ' ἰδίαν κρίσιν τὴν διδασκαλίαν αὐτῆς. Ἡ ἔννοια τῆς Ἐκκλησίας παρεφθάρη καὶ αὐτή, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀπέραντος ἔννοια τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης περριωρίσθη εἰς τὰ στενὰ ὄρια τῆς κοινωνικῆς προνοίας ἀσκουμένης ἐν ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ. Ὡς ἦτο ἐπόμενον, πολυάνυμοι καὶ πολύμορφοι αἵρέσεις καὶ ὁμολογίαι ἤρχισαν ὡς ἐκ τούτου νὰ κατατεμαχίζουν τὸ νεοπαγῆς σῶμα τοῦ Προτεσταντισμοῦ, καθὼς τὸ ἐμφανίζουν σήμερον αἱ εἰς 135 καὶ πλέον ἀριθμούμεναι προτεσταντικαὶ ὑποφυάδες.

Ἦτο ἐπόμενον νὰ ἐπικρατήσῃ ἡ σύγχυσις καὶ μεταξὺ τῶν μεγάλων πνευμάτων τοῦ Προτεσταντισμοῦ. Διὰ τὸν λόγον τούτον, οἱ καθηγηταὶ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Τυβίγγης, Μητροπόλεως τοῦ Προ-

τεσταντισμοῦ ἐν Γερμανίᾳ, λίαν ἐνωρὶς ἐστράφησαν πρὸς τὴν Ὀρθόδοξον Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν, διὰ νὰ πληροφορηθοῦν τὰ ὀρθὰ δόγματα τῆς πίστεως, καθὼς καὶ τὴν Παράδοσιν αὐτῆς. Προεκλήθη τοιοιουτρόπως ἡ περίφημος ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς χριστιανικῆς Ἐκκλησίας ἀλληλογραφία μετὰ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Ἰερεμίου Β' (1536—1594). Σκοπὸς των, καθὼς ἔγραφον, ἦτο ἡ ἔνωσις τῆς Γερμανικῆς Προτεσταντικῆς Ἐκκλησίας μετὰ τῆς Ὀρθοδόξου. Ἔθεσαν δὲ πρὸς τοῦτο πολλὰ ἐρωτήματα πρὸς τὸν Ἰερεμίαν.

Τῷ 1572 ἀπαντῶν οὗτος εἰς τοὺς καθηγητὰς τῆς Τυβίγγης εὐχεται κατὰ πρῶτον πρὸς αὐτούς, ὅπως, ὡς σοφώτατοι καὶ νουεχεῖς, πραγματοποιήσουν τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ἐνώσεώς των μετὰ τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ τοιοιουτρόπως αἱ δύο Ἐκκλησίαι συναποτελέσουν μίαν.

Αἱ ἀπαντήσεις τοῦ Ἀρχηγοῦ τῆς ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῆς δουλείας διατελούσης Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, τὴν ὁποίαν μὲ τόσην, ἐξ ἀγνοίας, ἀφέλειαν μέμφονται ἐπὶ πνευματικῇ στασιμότητι, ὡς ἀνεφέραμεν, ρωμαιοκαθολικοὶ τινες θεολόγοι, ἀπευθυνόμενοι ἀμέσως μὲν πρὸς τοὺς ἐρωτῶντας Προτεστάντας, ἐμμέσως δὲ καὶ πρὸς τὴν Ρωμαϊκὴν Ἐκκλησίαν, ἀποτελοῦν περίλαμπρον κειμήλιον αὐθεντικῆς ἐκθέσεως τῆς ὀρθοδόξου Ὁμολογίας.

Παρομοίας ἀξίας ὀρθοδόξου θεολογικῆς πληρότητος εἶναι καὶ τόσαι ἄλλαι γραφαὶ Ὁμολογίαι τῆς περιόδου ταύτης, τὰς ὁποίας εὐφύμως ἀναφέρουν οὐκ ὀλίγοι καὶ ἐκ τῶν ἐπιφανῶν συγχρόνων ρωμαιοκαθολικῶν θεολόγων τῆς Συμβολικῆς, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἀναπτύσσονται αἱ μετὰ τῶν Ἐκκλησιῶν δογματικαὶ διαφοραὶ. Αὗται εἶναι: ἡ τοῦ Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας Μητροφάνους Κριτοπούλου (1598—1641), τοῦ Μητροπολίτου Κιέβου Πέτρου Μογίλα (1597—1649) καὶ τοῦ Πατριάρχου Ἱεροσολύμων Δοσιθέου (1641—1707). Πρὸς τοῦτοις, τὸ πνεῦμα τῆς δογματικῆς Ὀρθοδοξίας διαλάμπει καὶ εἰς τὰ Πρακτικὰ τῶν τοπικῶν Συνόδων Κωνσταντινουπόλεως (1638 καὶ 1642), Ἰασίου (1641—1642) καὶ Ἱεροσολύμων (1672)²².

Αἱ Ὁμολογίαι αὗται, αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦν τὸ ἀπαύγασμα τῆς διὰ τῶν αἰῶνων διαφυλαττομένης ἀπαρράλακτου Ὀρθοδοξίας, καλύπτουν ἐμφανῶς τὴν ἱστορικὴν τῆς Ἐκκλησίας περίοδον ἀπὸ τοῦ 15ου μέχρι τοῦ 17ου αἰῶνος. Ἀποδεικνύεται τοιοιουτρόπως ὅτι οὐδέποτε ἔλειψεν ἀπὸ τὴν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν «ἡ ἀλάθητος γνωμοδότησις καὶ ἡ δογματικὴ αὐθεντία» καὶ οὐδέποτε «ἡ θεολογικὴ ἀνάπτυξις ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ὀρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ ἐσημείωσε στασιμότητα», καθὼς ἀνιστορητῶς διατείνονται ρωμαιοκαθολικοὶ τινες θεολόγοι. Ἀλλ' ὄχι τοῦτο μόνον. Αἱ Ὁμολογίαι αὗται ἀποτελοῦν ἀδιάφυστον διαπίστωσιν, ὅτι κατὰ τοὺς ἀναφερομένους ὑπὸ ρωμαιοκαθολικῶν θεολόγων, ὡς

21. Παπαδοπούλου Χρυσ. μν. ξ. σ. 134.

22. Algermissen K. μν. ξ. σ. 611-620.

πνευματικῆς στασιμότητος τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας αἰῶνας, ανεπτυχθῆ καταπληκτικῶς τὸ ἀγωνιστικὸν πνεῦμα τῆς Ὀρθοδοξίας. Τοῦτο ἐπέβαλεν ἡ ἀνάγκη ὅπως ἀναπτύξῃ σθεναρὰν ἀμυναν τοῦτο μὲν πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν ἐπαπειλούντων αὐτὴν κινδύνων ἐκ τῆς ὑπὸ τῶν Ἰησουϊτῶν ἰδρυθείσης πολυωνύμου θρησκευτικῆς προπαγάνδας, ἀπροκαλύπτως δρώσης ἐν αὐτῷ τούτῳ τῷ οἴκῳ τῆς Ὀρθοδοξίας, τοῦτο δὲ πρὸς ἔλεγχον κακοδοξιῶν καὶ καινοτομιῶν περὶ τὴν ὀρθὴν πίστιν τῶν πατέρων.

Κατὰ τοὺς ἀναφερομένους χρόνους, ἐν τῇ Δύσει διεδίδετο εὐρύτατα, μεταφερομένη καὶ εἰς τὴν Ἀνατολὴν διὰ συγγραφῶν καὶ κηρυγμάτων, μεταξὺ ἄλλων καινοτομιῶν, καὶ διδασκαλία τις περὶ τῶν ἐξαιρέτων «προνομιῶν τῆς Παρθένου Μαρίας». Δι' αὐτῆς ἀπεδίδοντο εἰς τὴν Θεομήτορα ἀπαράδεκτοι διὰ τοὺς Ὀρθοδόξους θεϊκαὶ ιδιότητες, αἱ ὁποῖαι, τέλος, ἀνεκλήθησαν εἰς θεομητορικὰ δόγματα πίστεως ὑπὸ τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας. Τὰ δόγματα ταῦτα εἶναι, καθὼς εἶπομεν, τὸ περὶ «ἀσπίλου συλλήψεως» τῆς Παρθένου Μαρίας (1854), καὶ τὸ περὶ τῆς μετὰ θάνατον «ἐνσώμου ἀναλήψεως» αὐτῆς εἰς τὸν οὐρανόν (1950). Τὰ δύο δὲ ταῦτα δόγματα ἀποτελοῦν καὶ τὸ κύριον θέμα τῆς παρούσης μελέτης.

Β'.

ΤΑ ΘΕΟΜΗΤΟΡΙΚΑ ΔΟΓΜΑΤΑ

Τὰ θεομητορικὰ δόγματα εἶναι δύο: α) τὸ τῆς ἀσπίλου συλλήψεως καὶ β) τὸ τῆς ἐνσώμου ἀναλήψεως τῆς Παρθένου Μαρίας. Καθὼς προλογιζόμενοι ἀνεφέραμεν, εἰς τὴν ἐν τῷ Βατικανῷ συνεδριάζουσαν Β' μεγάλην Σύνοδον τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας, ἐτέθη πρὸς συζήτησιν καὶ τὸ θέμα τῆς ἡμερησίας διατάξεως, περὶ Ἐκκλησίας. Καθ' ἃ δὲ ἀναγράφει ἔγκριτος ἐφημερὶς τῶν Καθολικῶν, «τὸ πρῶτ' τῆς 29ης Ὀκτωβρίου 1963, ἦτοι κατὰ τὴν 57ην συνεδρίαν τῆς Συνόδου, οἱ πατέρες ἠρωτήθησαν ἐὰν συγκατατίθενται ὅπως τὸ «περὶ τῆς ὑπεραγίας παρθένου Μαρίας, μητρὸς τῆς Ἐκκλησίας», σχέδιον ἀποτελέσῃ τὸ στ' κεφάλαιον τοῦ γενικοῦ περὶ Ἐκκλησίας σχεδίου. Ἡ πρότασις ἐγένετο μὲν ἀποδεκτή, ἀλλὰ δι' ἐλαχίστης πλειοψηφίας τῶν 40 ψήφων, διότι τὴν ὑπεστήριξαν 1114 πατέρες καὶ τὴν κατεψήφισαν 1074».

«Ἡ ἰσομοιρία αὕτη ἀποδεικνύει, λέγει ἡ ἐφημερὶς, ὅτι σχεδὸν τὸ ἥμισυ τῶν συνοδικῶν ἐπιθυμοῦν ὅπως συζητήσουν τὰς προνομίας τῆς Θεοτόκου ἐν ἐκτάσει καὶ κατὰ τρόπον ἀνεξάρτητον, ἐνῶ οἱ ὑπόλοιποι θέλουσιν νὰ θεωρήσουν αὐτὰς ἐντὸς τοῦ πλαισίου τῆς Ἐκκλησίας. Ἐν τούτοις, διηκρινίσθη ὅτι αἱ δύο παρατάξεις συμφωνοῦν ἀπολύτως πρὸς ἀλλήλας ἐπὶ τῆς διδασκαλίας τῆς ἀφορώσης εἰς τὴν Θεοτόκον, ὡς καὶ ἐπὶ τῆς πρὸς αὐτὴν εὐλαβείας, ἥτις προέρχεται ἐκ τῆς διδασκαλίας ταύτης, προσετέθη δὲ ὅτι ἡ Σύνοδος δὲν προτίθεται νὰ καθορίσῃ νέον δόγμα».

Καὶ συμπεραίνει ἡ ἐφημερὶς λέγουσα: «Ὅθεν ἡ

προκύψασα διχογνωμία ἀναφέρεται οὐχὶ εἰς τὴν οὐσίαν τοῦ πράγματος, ἀλλ' εἰς τὴν μέθοδον συζητήσεως. Τὴν ὑποστηρικθεῖσαν δὲ μέθοδον ἀπαιτεῖ ὁ σκοπὸς διὰ τὸν ὁποῖον συνεκλήθη ἡ Β' ἐν Βατικανῷ οἰκουμενικὴ Σύνοδος. Διότι αὕτη προτίθεται νὰ πραγματευθῇ περὶ ὁλοκλήρου τοῦ Χριστοῦ, δηλαδὴ περὶ ὅλων τῶν ἀπόψεων τῆς Ἐκκλησίας, κατ' ἀκολουθίαν ὀφείλει νὰ πραγματευθῇ περὶ τῆς Θεοτόκου, ἐν σχέσει πρὸς τὸν Χριστὸν καὶ τὴν Ἐκκλησίαν, ὅπερ δὲν μειώνει ποσῶς τὴν ὑπόστασιν τῆς Θεοτόκου οὐδὲ τὴν περὶ αὐτῆς διδασκαλίαν»²³. Δέον νὰ προστεθῇ εἰς ταῦτα, ὅτι ὁ Πάπας Ἰωάννης ΚΙ' εἶχε δηλώσει ἀναφορικῶς πρὸς τὴν περὶ προνομιῶν τῆς Θεοτόκου διδασκαλίαν, ὅτι ἡ παρούσα Σύνοδος δὲν πρόκειται νὰ ἐκδώσῃ οὔτε νέαν δογματικὴν διατύπωσιν οὔτε καταδικὴν τῆς προγενεστέρως.

9. Ἀσπίλος συλλήψις.

Αἱ «προνομίαι τῆς Θεοτόκου» προῆλθον ἀπὸ τὴν περὶ τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος διδασκαλίαν τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας. Κατ' αὐτὴν, ἡ Παρθένος Μαρία, κατ' ἐξαιρετον εὐνοίαν (χάριν) τοῦ Θεοῦ, ἐγεννήθη ἄσπιλος, ἀπηλλαγμένη δηλαδὴ ἀπὸ τὴν πανανθρώπινον κληρονομίαν τοῦ ψυχικοῦ μίσματος τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος. Τοῦτο, λέγουσιν, διότι ἦτο πρὸ πάντων τῶν αἰώνων προωρισμένη νὰ γεννήσῃ τὸν Θεόν, ἔνεκα δὲ τούτου ἡ Μαρία ἦτο ἐκ γενετῆς «κεχαριτωμένη», πλήρης δηλαδὴ χάριτος τὴν ψυχὴν. Ἐπομένως ἡ Μαρία, ἐφ' ὅσον δὲν ἐγεννήθη κἄν μὲ τὴν ἔμφυτον ἐν τῷ ἀνθρώπῳ κλίσιν πρὸς τὴν ἁμαρτίαν, παρέμεινε ἀναμάρτητος κατ' ὅλον τὸν βίον τῆς.

Κατὰ τὸν ἱερὸν Αὐγουστίνον (354—430), τὸν πρῶτον τῶν πατέρων τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας, ἐν τούτοις, οὐδεὶς ἐξαιρεῖται ἀπὸ τὸ κληρονομικὸν βῆρος τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος. «Ὅταν οὗτος λέγῃ ὅτι «σὺμπας ὁ κόσμος εἶναι ἐν σύνολον ἁμαρτίας» (massa peccati), δὲν κάμνει ἐξαιρέσιν τῆς Παρθένου Μαρίας. (Opus imperfectum), I, 47). Κατὰ ταῦτα, οὐδεὶς ἐξαιρεῖται ἀπὸ τὸν σπῖλον τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος εἰ μὴ ὁ μόνος ὁ Χριστός, διότι ἐγεννήθη ὑπερφυῶς ἐκ Πνεύματος Ἁγίου, τὸ ὁποῖον κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ἐπελεύσεώς του καθηγίασε τὴν Παρθένον Μαρίαν καὶ κατέστησεν αὐτὴν Σκήνωμα ἁγίου τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ.

Ἐξ ἄλλου, ἡ δοξασία τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας, περὶ τῆς φυσικῆς, ἐκ γενετῆς, ἀναμαρτησίας τῆς Παρθένου Μαρίας, ἐκμηδενίζει τὴν προσωπικὴν τῆς ἠθικὴν τελειότητα, διὰ τὴν ὁποῖαν καὶ μόνον τὴν κατέστησεν ὁ Θεὸς «σκευὸς ἐκλογῆς». Τὴν ὑπεράτην ἠθικὴν ἀξίαν τῆς Παρθένου Μαρίας περιγράφουν ὁ Μ. Βασίλειος, λέγει: «Ὁμότιμον τῆς καθαρότητος τῆς Μαρίας δὲν εἶχεν ἡ γενεὰ τῆς ἐποχῆς τῆς, διὰ νὰ δεχθῇ τὴν ἐνέργειαν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος».

Εἰς τὴν Ὀρθόδοξον λοιπὸν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν δὲν ὑφίσταται τοιοῦτο ζήτημα «προνομιῶν τῆς

23. Ἐφημ. «Καθολική», Ἀθῆναι, Νοέμβρ. 13, 1963, σ. 4.

Θεοτόκου». Ἡ Γ' οἰκουμενικὴ Σύνοδος (431), εἰς τὴν ὁποῖαν εἶχον λάβει μέρος καὶ τρεῖς ἑξαρχοὶ τοῦ Πάπα Κελεστίνου Α', ὠνόμασε τὴν Παρθένον Μαρίαν «Θεοτόκον», διότι δὲν ἐγέννησεν ἄνθρωπον Χριστόν, καθὼς ἐδίδασκεν ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Νεστόριος ὀνομάζων αὐτὴν «Χριστοτόκον», ἀλλὰ συλλαβοῦσα ἐκ Πνεύματος Ἁγίου ἐγέννησεν αὐτὸν τὸν Υἱὸν καὶ Λόγον τοῦ Θεοῦ. Εἰς αὐτὸν ἡ Παρθένος Μαρία ἔδωκε σάρκα ἐκ τῆς σαρκὸς τῆς καὶ αἷμα ἐκ τοῦ αἵματός τῆς, ἐγέννησεν ἐπομένως Θεὸν ἐνανθρωπήσαντα καὶ ὄχι ἄνθρωπον Χριστόν, μετὰ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν τοῦ ὁποίου ἠνώθη, μετὰ ταῦτα, ὡς δευτέρα χωριστὴ, ἡ θεϊκὴ φύσις. Τὸ δόγμα τοῦτο περὶ τῆς Θεανδρικῆς φύσεως τοῦ Χριστοῦ, προσεπεκύρωσαν καὶ διέλαβον εἰς τοὺς δογματικούς ἄρθρους τῶν, καὶ αἱ οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι, ἡ Δ' ἐν Χαλκηδόνι (451) καὶ ἡ ΣΤ' ἐν Κωνσταντινουπόλει (681). Ἐν τούτῳ, ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία ἀκολουθεῖ ἀπαράλλακτον τὸ δόγμα τῆς Θεανδρικῆς ὑποστάσεως τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς ἀνακηρύξεως τῆς Παρθένου Μαρίας εἰς ὄντως Θεοτόκον. Τὴν διδασκαλίαν αὐτὴν διετύπωσεν ὁ Πάπας Κελεστίνος Α' εἰς τοὺς ἄρθρους πίστεως²⁴.

Ἀνθρώπος λοιπὸν ἐξ ἀνθρώπων γεννηθεῖσα ἡ Θεοτόκος Μαρία, κατέστη «τιμιωτέρα τῶν Χερουβιμ καὶ ἐνδοξότερα ἀσυγκρίτως τῶν Σεραφεῖμ». Εἰς τὸ ὕψος τοῦτο τῆς ὑπὲρ νοῦν καὶ ἐνοῖαν παρθενικῆς μητρότητος ἀνήγαγεν αὐτὴν ἡ προσωπικὴ τῆς ἀγνότητος, ἡ πλήρης δηλαδὴ ἀμαρτησία αὐτῆς, ὀφειλομένη εἰς τὸ ἀμεμπτον ἦθος τῆς καὶ τὸν εὐσεβῆ χαρακτήρα τῆς. Εἰς τοῦτο βεβαίως τὴν ἐπεσκίαζεν ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ μέχρι τῆς στιγμῆς, καθ' ἣν καὶ καθηγιασθῆ ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ὅταν ὁ ἄγγελος εἶπε πρὸς αὐτὴν: «Πνεῦμα Ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ καὶ δύναμις Ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι». Εἶναι λοιπὸν ἀστήρικτος ἡ δοξασία τῶν Λατίνων θεολόγων ἐκείνων, οἱ ὅποιοι παραδέχονται ὅτι ὁ χαιρετισμὸς τοῦ ἀγγέλου «χαῖρε, κεχαριτωμένη» ὑποδηλώνει ὅτι ἡ Μαρία ἦτο ἐκ γενετῆς κεχαριτωμένη (gratia plena)²⁵.

Τοιαύτη εἶναι ἡ ἀγία προσωπικότης τῆς Παρθένου Μαρίας, εὐλόγως δὲ γράφει περὶ αὐτῆς ὁ ἱερός Δαμασκηνός ἐπιγραμματικῶς: «Τοῦτο γὰρ τὸ ὄνομα ἅπαν τὸ μυστήριον τῆς οἰκονομίας συνίστησιν»²⁶.

10. Ὁρθόδοξος ἔποψις.

Εἰς τὴν Ὁμολογίαν τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, ὁ Κριτόπουλος ἔχων ὑπ' ὄψιν τὰς ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του διαδιδόμενας καινοτομίας, ὅτι ἡ Παρθένος Μαρία ἐγεννήθη ἄσπιλος, πληροφορεῖ τοὺς διαποροῦντας Προτεστάντας, ἐμμέσως δὲ καὶ τοὺς διηρημένους ἐπὶ τοῦ ζητήματος Ρωμαιοκαθολικοὺς γράφων: «Φησὶ τοίνυν ἡ Ἐκκλησία, ἔνοχον καὶ ταύτην (τὴν Μαρίαν) ὑπάρξαι τῆς ἀρχεγόνοῦ προπατορικῆς ἀμαρτίας, ὡς

καὶ πάντας ἀνθρώπους, μόνον δὲ τὸν ταύτης υἱόν, ἄτε δὴ οὐ ψιλὸν ἄνθρωπον ὄντα, ἀλλὰ τὸ συναμφοτέρον, Θεὸν καὶ ἄνθρωπον, ἀναμάρτητον καὶ πάσης ἐνοχῆς ἀνώτερον οἶδαμεν». Καταλήγει δὲ ἡ ὀρθόδοξος Ὁμολογία εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι καὶ ἡ Παρθένος Μαρία συνελήφθη καὶ ἐτέχθη κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον, καθ' ὃν γενῶνται ὅλοι οἱ ἄνθρωποι. Τοῦ γεγονότος δὲ τούτου προσάγονται αἱ ἐξῆς ἀποδείξεις:

Α') Ὅταν μετὰ τὸν εὐαγγελισμὸν ἡ Παρθένος Μαρία ἐπεσκέφθη τὴν ἐξαδέλφην τῆς Ἐλισσάβητ, εἰς τὸ ὄρεινόν χωρίον ὅπου αὐτὴ διέμενε²⁷, ἤκουσεν αὐτὴν νὰ τὴν προσφωνῇ «μητέρα τοῦ Κυρίου». Ἡ Μαρία, ἀπαντῶσα εἰς τὸν χαιρετισμὸν τῆς Ἐλισσάβητ, ὁ ὁποῖος ἀνταπεκρίνεται εἰς τὸ ὑπὸ τοῦ ἀγγέλου ἀποκαλυφθὲν πρὸς αὐτὴν μυστήριον, εἶπε: «Μεγαλύνει ἡ ψυχὴ μου τὸν Κύριον καὶ ἠγαλλίασε τὸ πνεῦμά μου ἐπὶ τῷ Θεῷ τῷ σωτήρι μου». Ἐρμηνεύονται δὲ ὡς ἐξῆς οἱ λόγοι οὗτοι τῆς Μαρίας: «Ἄνυμνεῖ καὶ δοξάζει ἡ ψυχὴ μου τὸ μεγαλεῖον τοῦ Κυρίου καὶ ἐχάρη κατὰ βάθος ἡ καρδία μου, διὰ τὸν Θεὸν ποῦ ἔσωσε καὶ ἐμὲ μαζί με ὅλον τὸ ἀνθρώπινον γένος. Σωτὴρ βεβαίως ὀνομάζεται ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος σώζει ἀπὸ μεγάλου τινὰ κίνδυνου. Μεγαλύτερος δὲ κίνδυνος προερχόμενος ἀπὸ τὸ προπατορικὸν ἀμάρτημα, ἀπὸ τὸν ὁποῖον πάντες οἱ ἐκλεκτοὶ τοῦ Θεοῦ, καὶ πρὸ τούτων ἡ κυρία Θεοτόκος, ἐλυτρώθησαν μετὰ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ, δὲν ἦτο ποτε δυνατόν νὰ ὑπάρξῃ. Εὐλόγως λοιπὸν ὀνομάζει ἡ Μαρία σωτῆρά τῆς τὸν Θεόν, ὁ ὁποῖος τὴν ἐλύτρωσεν ἀπὸ τοιοῦτον κίνδυνου.

Β') Ὅταν οἱ Πατέρες ἐρμηνεύουν τοὺς λόγους τοῦ ἀγγέλου πρὸς τὴν Παρθένον Μαρίαν, καθὼς τὸ: «Πνεῦμα Ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ καὶ δύναμις Ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι», διερωτῶνται λέγοντες: Διὰ ποῖον λόγον τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐπέρχεται ἐπ' αὐτὴν πρότερον; Ἴνα καθαρῶς αὐτὴν καὶ καταστήσῃ Σκήνωμα ἄξιον, διὰ νὰ σκηνώσῃ ἐν αὐτῇ ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ. Διότι εἶχεν ἀνάγκην τοιαύτης καθάρσεως, κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς συλλήψεως ἐν αὐτῇ τοῦ Θεοῦ Λόγου.

Καὶ ἐπιλέγει ὁ Κριτόπουλος συμπεραίνων, ὅτι ἂν ἡ Μαρία κατὰ τὴν γνώμην τῶν Πατέρων, δὲν εἶχε συλληφθῆ καὶ δὲν εἶχε γεννηθῆ κατὰ τὸν ἴδιον μετὰ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους τρόπον, δὲν θὰ ἐχρειάζετο νὰ καθαρῶσθῃ ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἀπὸ τὸν ρύπον τῆς ἀμαρτίας. Καταλήγει δὲ εἰς τὸν ἐξῆς συλλογισμὸν λέγων: «Ὁ ὕκ ἄρα χώραν ἔχει ἡ τῶν ἀντιλεγόντων ἐπίνοια καὶ οἴησις». Μετὰ ἄλλας λέξεις, χαρακτηρίζει ὁ Κριτόπουλος ὡς τολμηρὰν ἐφεύρεσιν καὶ ἀξιοκατάχριτον γνώμην, τὴν καινοφανῆ διδασκαλίαν τῶν Ρωμαιοκαθολικῶν περὶ τῆς ἀσπίλου συλλήψεως τῆς Παρθένου Μαρίας. Σημειῶναι δὲ τονίζων ὅτι μόνον διότι ἡ Μαρία εἶχε προορισθῆ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, πρὸς ἐξυπηρέτησιν μεγάλου καὶ ἐξαίρετου σκοποῦ — διότι τί μεγαλύτερον, λέγει, ἀπὸ τοῦ νὰ σαρκιωθῆ ἐξ αὐτῆς ὁ Θεός — διὰ τοῦτο μέγα

24. Denzinger H., The Sources of Catholic Dogma, No. 113.

25. Λουκ. 1:28.

26. Ἐκδ. ὀρθ. πίστεως, III, 12, Migne, G.P. 94, 1029.

27. Λουκ. 1:39-56.

καὶ ἐξαιρετὸν δῶρον ἐχαρίσθη εἰς αὐτὴν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, νὰ μὴ ἀμαρτάνῃ, νὰ μὴ ὑποπέσῃ δηλαδὴ ποτὲ εἰς καμμίαν προσωπικὴν ἀμαρτίαν.

Εἰς ταῦτα προσθέτομεν καὶ ἐκ τῆς Ὁμολογίας τοῦ Δοσιθέου τὴν πληροφορίαν, ὅτι ἐκ τῆς παραβάσεως τῆς ἐντολῆς ὑπὸ τῶν πρωτοπλάστων, πιστευόμεν ἀναβλύσαι τὴν προπατορικὴν ἁμαρτίαν τῇ διαδοχῇ, ὥστε μηδένα κατὰ σάρκα γεννηθῆναι, ὅς τὸ φορτίον οὐκ ἐπιφέρει τοῦτο, καὶ τοὺς καρποὺς αὐτῆς οὐκ αἰσθάνεται ἐν τῷ νῦν αἰῶνι.

Οἱ Ρωμαιοκαθολικοὶ ἰσχυρίζονται ὅτι καὶ ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία παραδέχεται ἐμμέσως τὴν ἄσπιλον σύλληψιν, διότι εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ὁμολογίαν τῆς ἐξυμνεῖται ἡ Παρθένος Μαρία «ἄσπιλος, ἀμόλυντος, ἀχραντος, ἀνήγ, πανάμωμος». Τοῦτο εἶναι ἀληθές, οἱ χαρακτηρισμοὶ ὅμως οὗτοι ἀναφέρονται ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον πρὸς τὴν προσωπικὴν τῆς Θεοτόκου καθαρότητα, λόγῳ ἐλλείψεως προσωπικῶν αὐτῆς ἀμαρτημάτων. Ἐξυμνοῦμεν λοιπὸν οἱ Ὁρθόδοξοι τὴν ἠθικὴν αὐτῆς τελειότητα. Τιμῶμεν τὴν Παρθένον Μαρίαν, ὡς Μητέρα τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἄσπιλον, διότι τὴν προσωπικὴν τῆς καθαρότητα καθηγάσασκε τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, τὸ ὁποῖον κατὰ τὴν στιγμήν τοῦ εὐαγγελισμοῦ ἀπήλλαξεν αὐτὴν ἀπὸ τὸν ρύπον τῆς προπατορικῆς ἀμαρτίας. Τοιοῦτοτρόπως, λόγῳ τῆς προσωπικῆς τῆς καθαρότητος καὶ τῆς ἐπελεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος παρέμεινεν ὁμόλυντος ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν. Τιμῶμεν αὐτὴν ὡς ἀειπάρθενον, διότι πρὸ τῆς συλλήψεως, κατὰ τὴν κύησιν καὶ μετὰ τόκον παρέμεινε παρθένος²⁸.

Δέον νὰ σημειωθῇ ἐνταῦθα, ὅτι καὶ αἱ Ὁμολογίαι τῶν Προτεσταντῶν δὲν ἐξαιροῦν τὴν Παρθένον Μαρίαν τοῦ προπατορικῆς ἀμαρτημάτων. Ἀντικρίζουν ὅμως οὗτοι τὴν Θεομήτορα μᾶλλον ὡς ἀνθρώπινον πλάσμα, τὸ ὁποῖον λόγῳ τῆς ἠθικῆς τελειότητός του ἠξιώθη τῆς ἐξαιρετοῦ τιμῆς νὰ γεννησῇ ἐκ Πνεύματος Ἁγίου τὸν ἐνανθρωπήσαντα Θεόν. Ὁ Λούθηρος ἐξαιρεῖ τὸ ἀειπάρθενον αὐτῆς ὡς θαῦμα Θεοῦ, δὲν κάμνει ὅμως λόγον περὶ ἄσπιλου συλλήψεως αὐτῆς. Ὁ Σβίγγλιος, ὁ ὁποῖος διὰ τὰς ριζοσπαστικὰς θεωρίας του εἶχε κατηγορηθῆ καὶ διὰ τὴν πολεμικὴν του κατὰ τῆς Θεομήτορος, βεβαιώνει ὅτι τιμᾷ τὴν ἀειπάρθενον Μαρίαν, τὴν ὁποίαν ὁ Θεὸς ὑπερύψωσεν ὑπὲρ πᾶν ἄλλο πλάσμα του καὶ ὑπὲρ αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς ἀγγέλους. Ὁ Καλβῖνος, μετ' εὐλαβείας καὶ αὐτὸς ὀνομάζει τὴν Μαρίαν «ἁγίαν Παρθένον».

Καίτοι οἱ Προτεστάνται ἀποκαλοῦν τὴν Θεοτόκον εὐλαβῶς *beata, dignissima amplissimis honoribus, laudatissima Virgo, Matrem Dei*, ἐν τούτοις, διὰ νὰ καταπολεμήσουν τὰς ὑπερβολὰς τῆς Ρωμαϊκῆς

Ἐκκλησίας, ἀπὸ τὴν ὁποίαν καὶ ἀπεσπάσθησαν ἀπορρίψαντες τὴν Παράδοσιν, ἀρνοῦνται εἰς τὴν Θεοτόκον οἰονδήποτε ρόλον αὐτῆς εἰς τὸ ἔργον τῆς ἀπολυτρώσεως, καθὼς ἀρνοῦνται εἰς αὐτὴν καὶ αὐτὸ τὸ τῆς πρεσβείας δῶρον.

Κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα, διὰ νὰ καταπολεμήσουν τὰς ὑπὸ τῶν Ρωμαιοκαθολικῶν διαδιδόμενας «προνομίας τῆς Παρθένου Μαρίας», ἀνέπτυξαν σύστημα πολεμικῆς θεολογίας, πρὸς ἀναίρεσιν τῆς διδασκαλίας ταύτης. Μεταξὺ ἄλλων ἀναφέρονται καὶ εἰς τὴν μαρτυρίαν τοῦ πολυγραφοτάτου καὶ φιλοσόφου πατρὸς τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας Ἀνσέλμου (1033—1109), ὁ ὁποῖος διεκήρυττεν ὅτι ἡ ἐν τῇ Ἀποκαλύψει ἀληθῆς εἶναι ὑψηλότερα τῆς ἐκ τοῦ νοῦ προερχομένης, εἶναι δὲ ἀνόητος ὑπερηφάνεια, ἔλεγε, τὰ ἔξω τῆς Γραφῆς ἐφευρήματα τῆς ἀνθρωπίνης διανοήσεως, ὅσα καὶ ἂν ὑποκινεῖται αὐτὴ ἀπὸ ἀγνά θρησκευτικὰ συναισθήματα.

Ἐν τούτοις, καταβάλλεται σήμερον ἐπαινετὴ προσπάθεια ἐκ μέρους διακεκριμένων Προτεσταντῶν θεολόγων, ὅπως ἀποκαταστήσουν τὴν Παναγίαν εἰς τὴν λατρευτικὴν ζωὴν τοῦ υἱοῦς Προτεσταντισμοῦ. Τοιοῦτοτρόπως, ὁ διακεκριμένος θεολόγος καὶ ὑψηλοῦς μὲνος τῆς Μοναστικῆς Κοινότητος τοῦ Ταιζέ, ἐν Γαλλίᾳ, Μάξ Τουριάν, ἐξέδωκε περισπούδαστον ἔργον, ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ Μαρία Μήτηρ τοῦ Κυρίου καὶ τύπος τῆς Ἐκκλησίας». Ὁ συγγραφεὺς, ἔχων ὑπ' ὄψιν τοὺς παλαιούς καὶ νεωτέρους Διαμαρτυρομένους θεολόγους τῶν ἔκρων, οἱ ὅποιοι ἀπήλειψαν τελείως τὴν μνημόνευσιν τῆς Παναγίας ἀπὸ τὴν λατρευτικὴν ζωὴν τῶν πιστῶν, προσπαθεῖ νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν μορφήν τῆς Θεομήτορος εἰς τὴν συνείδησιν τῶν Προτεσταντῶν. Πρὸς τοῦτο, ἀποφεύγων πᾶσαν πολεμικὴν, ὁ συγγραφεὺς σιωπᾷ ἐπὶ τῶν ἐπιμάχων θεμάτων τῆς ἄσπιλου συλλήψεως καὶ τῆς ἐνσώμου ἀναλήψεως, δογματικῶν πίστεως διὰ τὴν ρωμαιοκαθολικὴν Ὁμολογίαν, ἐξαιρεῖ τὴν θεϊαν ἐκλογὴν τὴν προορίζουσαν τὴν Μαρίαν ὡς Θεοτόκον, λόγῳ τῆς ἀγιότητος αὐτῆς. Ὁ διακεκριμένος συγγραφεὺς ἀκαθαιρεῖ τὸ μυστήριον τῆς Παρθένου Μαρίας ἀπὸ μερικὰς ὑπερβολὰς καὶ αἰσθηματικὰς ἀδυναμίας μῆδ' ἀπαραδέκτου παθολογικῆς Μαριολατρίας, ὅπως ἀνεπτύχθη αὐτὴ κατὰ τὸν Μεσαίωνα, πρὸς ἀντίδρασιν εἰς τὰς ὑπερβασίας τῶν Διαμαρτυρομένων²⁹.

Εἶναι ὡσαύτως εὐχάριστον, γράφει τὸ ἐπίσημον ὄργανον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ὅτι ἡ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ θέσις τῆς Θεοτόκου, ὡς Μητὴρ τοῦ Σωτῆρος καὶ Αὐτρωτοῦ, ἀναγνωρίζεται ὅλον ἐν καὶ περισσότερο ἐν τῇ Δύσει καὶ ἐκτός τῶν πλαισίων τοῦ εἰς ἀπαραδέκτους ὑπερβολὰς ἐκτραπέντος Ρωμαιοκαθολικισμοῦ. Οὕτως Ἀγγλικανοὶ καὶ Προτεστάνται σήμερον ἐξετάζουν σοβαρῶς τὰ εἰς τὴν Θεοτόκον ἀναφερόμενα θεολογικὰ ζητήματα.

Ἀξιόλογος συμβολὴ εἶναι ἡ ὑπὸ τοῦ ἐκδοτικοῦ Οἴκου «Danton, Longmann and Told» (London)

28. Κριτοπούλου, Ὁμολογία τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, κεφ. ΙΖ'. Δοσιθέου, Ὁμολογία Ὁρθόδοξου πίστεως, ὁρ. ΣΤ'. Ἀνδρούτσου Χρ., Συμβολικὴ, Ἀθήναι, 1930, σ. 201. Καλλινίκου Κ., Κατήχησις, 1928, σ. 25. Algermissen K. μν. ἔ. σ. 631.

29. Ἐπισκόπου Μελόης Αἰμιλιανοῦ, «Ἡ Θεομήτωρ καὶ ὁ Οἶκος μενιμοδός», Ἐφημ. «Ἀπ. Ἀνδρέας», 24, 31 Ἰουλ. 1963.

ἐκδοσις σχετικῶν πραγματειῶν ἀγγλικανῶν συγγραφέων ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ εὐλογημένη Παρθένος Μαρία» (The Blessed Virgin Mary). Ἐν τῇ μελέτῃ ταύτῃ ἐξετάζονται, πρὸς τοῖς ἄλλοις, ἡ θέσις τῆς Μαρίας ἐν τῷ ἔργῳ τῆς σωτηρίας, ἡ περὶ αὐτῆς διδασκαλία τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ τῆς Παραδόσεως, ἡ πρὸς τὴν Οἰκουμενικὴν Κίνησιν σχέσις τῆς περὶ Μαρίας διδασκαλίας κ.τ.τ.

Ἀνεξαρτήτως τῶν ἐπιφυλάξεων, παρατηρεῖ ὁ σχολιαστής, τὰς ὁποίας δεόν νὰ ἔχη ὁ Ὁρθόδοξος ἀναγνώστης, διὰ πολλὰ σημεῖα τοῦ βιβλίου πρέπει, ἐξ ἐπόψεως ὀρθοδόξου, νὰ ἐκφράσωμεν τὴν χαρὰν μας, διότι ἐν τῇ Χριστιανικῇ — ἀκόμη καὶ μὴ Ρωμαιοκαθολικῇ — Δύσει, κατανοεῖται σήμερον ὁ ὑπὸ τῆς ὀρθοδόξου θεολογίας ἐξαιρούμενος ρόλος τῆς Θεοτόκου ἐν τῇ καθόλου τελεσιουργίᾳ τοῦ μυστηρίου τῆς θείας Οἰκονομίας. Ὀλίγον κατ' ὀλίγον, καὶ αὐταὶ αἱ προτεσταντικαὶ καὶ προτεσταντίζουσαι ἐκκλησίαι θὰ ἀναγνωρίσουν, ὅτι τὰ ὑπὸ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἀποδιδόμενα εἰς τὴν Θεοτόκον χαρίσματα, ἰδιώματα καὶ λειτουργήματα, δὲν ἀποδίδονται εἰς αὐτὴν ἐκλαμβανομένην αὐτονόμως καὶ ἀνεξαρτήτως ἀπὸ τοῦ Υἱοῦ αὐτῆς καὶ Σωτῆρος Χριστοῦ, ἀλλὰ μόνον ἐν τῇ ἰδιότητι αὐτῆς ὡς Μητὴρ τοῦ Θεανθρώπου Λυτρωτοῦ, ὡς «Κλίμακος ἐπουρανίου», δι' ἧς κατέβη ὁ Θεός»³⁰.

11. Ἱστορία τῆς Μαριολογίας.

Ἄς ἐξετάσωμεν πῶς διεμορφώθη ἱστορικῶς παρὰ τῇ Δυτικῇ Ἐκκλησίᾳ ἡ διδασκαλία περὶ τῆς ἀσπίλου συλλήψεως (Immaculata Conceptio), καὶ πῶς ἀνεκλήθη αὐτὴ εἰς δόγμα πίστεως. Χαρακτηριστικὸν εἶναι ὅτι οἱ Ρωμαιοκαθολικοὶ θεολόγοι, διὰ νὰ ἐξάρουν τὸ γεγονός τῆς ἀνεκλήσεως τοῦ δόγματος τούτου, δὲν περιορίζονται μόνον εἰς τὸ νὰ μᾶς πείσουν ὅτι τοῦτο ἦτο ἐπιβεβλημένον, καίτοι δὲν στηρίζεται οὔτε εἰς τῆς Γραφῆς οὔτε ἐπὶ τῆς διδασκαλίας τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλ' εὐρίσκουν εὐκαιρίαν νὰ μεμφθοῦν καὶ πάλιν τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν, ἐπὶ «δογματικῇ στασιμότητι». Λέγουν λοιπὸν ὅτι ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία «οὐδέποτε προὔχωρησεν εἰς τὴν διδασκαλίαν τῆς ἀσπίλου συλλήψεως. Τοῦτο ἐξηγεῖται ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ἡ δογματικὴ τῆς ἐξέλιξις ἐσημείωσε στασιμότητα, μετὰ τὸν χωρισμὸν αὐτῆς (1054) ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν Ἐκκλησίαν (τῆς Ρώμης), ἐπιπλέον δὲ ἡ διδασκαλία περὶ τῆς προπατορικῆς ἀμαρτίας (ἀπὸ τὸ βάρος τῆς ὁποίας ἐξαιροῦν τὴν Μαρίαν), οὐδέποτε ἐν Ἀνατολῇ εὔρετὴν ἀποσαφήνισιν καὶ τὴν δογματικὴν ἐξέλιξιν, καθὼς αὕτη ἐπετεύχθη ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Δύσεως»³¹.

Ὁ ἰσχυρισμὸς οὗτος εἶναι τελείως ἀβάσιμος. Ἡ περὶ τῆς προπατορικῆς ἀμαρτίας διδασκαλία τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, καθὼς αὕτη προβάλλει ἐν τῇ Ἁγίᾳ Γραφῇ, εὐρίσκεται πλουσίως ἀποθησαυρισμένη εἰς ἔργα μακρᾶς χορείας τῶν Ἑλλήνων Πατέρων, ἀναλύεται δὲ αὕτη σαφῶς διερμηνευομένη εἰς τὰς ἀπὸ τῆς 15ης ἑκατονταετηρίδος Ὁμολογίας, περὶ τῶν ὁποίων ἐκάμαμεν ἤδη λόγον, καὶ αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦν τὴν ἀξιολογώτεραν ὑπόθεσιν τῆς Ὁρθοδόξου Συμβολικῆς Θεολογίας.

Δὲν ἀνεγείρεται οἰκοδομὴ χωρὶς θεμέλια, οὔτε δόγματα θεσπίζονται χωρὶς τὰς βάσεις τῆς Γραφῆς, οὔτε καὶ ἀπὸ αἰόλους θρύλους θεμῆς εὔσεβοφροσύνης δημιουργεῖται παράδοσις, ἀπὸ τὴν ὁποίαν νὰ εἶναι δυνατόν νὰ ἐκπηδήσουν δογματικὰ θεσπίσματα. Διὰ πρώτην φορὰν εἰς τὴν Σύνοδον τῶν ἀνακτόρων τοῦ Λατεράνου ἐν Ρώμῃ (649) ἀνομάσθη ἡ Παρθένος Μαρία «ἄσπιλος», ὑπὸ τὴν εὐρυτάτην ὅμως ἔννοιαν τῆς ἀγνότητος, ἕνεκα τῆς ὁποίας ἤξιώθη νὰ γίνῃ Μητὴρ Θεοῦ³². Ἐκτοτε ἤρχισε νὰ ἀναπτύσσεται εἰς τὴν Δύσιν ἡ καινοφανὴς διδασκαλία, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ Μαρία, προσωρισμένη νὰ γεννήσῃ τὸν Υἱὸν καὶ Λόγον τοῦ Θεοῦ, καίτοι συνελήφθη κατὰ τρόπον φυσικόν, ἐν τούτοις, κατ' ἐξαιρετον χάριν τοῦ Θεοῦ, ἡ σύλληψις αὐτῆς ἦτο ἄσπιλος, δὲν συνεπήγετο δηλαδὴ τὸ κληρονομικὸν δι' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους στίγμα τῆς προπατορικῆς ἀμαρτίας. Παρῆλθον ὅμως ἐφεξῆς πέντε αἰῶνες, χωρὶς ἡ ἐπίσημος Ἐκκλησία νὰ προβῇ εἰς ἀναγνώρισιν τῆς τολημῆρας διδασκαλίας ταύτης.

Κατὰ τὸν ἐνδέκατον καὶ δωδέκατον αἰῶνα ἐπεφάνησαν δύο ἐξέχουσαι θεολογικαὶ προσωπικότητες ἐν τῇ Δύσει: ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Καντερβουρίας (ὑπαγομένης τότε ὑπὸ τὸν Πάπαν) Ἀνσελμος (1033—1109), ἐν Ἀγγλίᾳ, καὶ ὁ πολυγραφότατος Ἀββᾶς τῆς Μονῆς Clairvaux, ἐν Γαλλίᾳ, Βερνάρδος (1090—1153). Οἱ δυναμικοὶ οὗτοι ἐπιστήμονες ἠγέται ἤσκησαν διὰ τῶν συγγραφῶν αὐτῶν ἐξαιρετον θεολογικὴν ἐπίδρασιν ἐν Εὐρώπῃ.

Οἱ διακηρύττοντες τότε τὴν ἄσπιλον σύλληψιν τῆς Θεοτόκου ἀβασίμως ἀνεφέροντο εἰς τὴν Μαριολογίαν τῶν δύο τούτων διδασκάλων τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας, οἱ ὁποῖοι ἐν τούτοις οὐδεμίαν συγκεκριμένην γνώμην ἐξέφραζον εἰς τὰ συγγράμματά των, περὶ τοῦ ζητήματος τούτου. Τοιοῦτοτρόπως ἐθεώρουν τὸν Ἀνσελμον διαπύσιον κήρυκα τῆς ἀσπίλου συλλήψεως. Τὰ χωρία ὅμως ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐστηρίζοντο, ὅσοι ἐπεκαλοῦντο τὴν μαρτυρίαν του, ἀνήκουν εἰς ψευδεπίγραφα ἔργα τούτου. Γεγονὸς εἶναι τὸ ἀντίθετον. Ὁ Ἀνσελμος, ἐν τῷ γνησίῳ αὐτοῦ ἔργῳ «Cur Deus Homo» παραδέχεται ὅτι ἡ Θεοτόκος ὑπόκειται εἰς τὸ προπατορικὸν ἀμάρτημα. Ἐξαιρεῖ βεβαίως οὗτος, καθὼς καὶ ὁ Βερνάρδος, τὴν ἀγνότητα καὶ καθαρότητα τῆς Παρθένου Μαρίας, ἡ ἕξαρσις ὅμως αὕτη, χωρὶς νὰ συνεπάγεται τὴν παραδοχὴν τῆς ἀσπίλου συλλήψεως, γίνεται ὑπὸ τὴν εὐρυτάτην ἔννοιαν. Ὑπὸ τὴν ἰδίαν αὐτὴν ἔννοιαν καὶ ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία

30. α' Ἐκκλησία, Δεκ. 20, 1963.

31. Algermissen K., μν. ξ. σ. 633.

32. Sources of Catholic Dogma, 256, can. 3.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΩΝ ΣΤΗΛΗ

Σταυροφορία.

Ὁ Μακαριώτατος Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κ. Χρυσόστομος εἰς τὴν ἐπὶ τῇ ἑορτῇ τῶν Χριστουγέννων ποιμαντορικὴν ἐγκύκλιον αὐτοῦ πρὸς τὸ χριστεπώνυμον πλήρωμα τῆς Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν, τὴν ὁποίαν δημοσιεύομεν εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ παρόντος φύλλου, διαπιστώνει, μὲ πόνον καὶ ἀησυχίαν ὅτι, παρὰ τὰς ὄντως καταπληκτικὰς προσόδους τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς τεχνικῆς, «ζῶμεν ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ φόβου» καὶ «παρασυρόμεθα ἀκατασχέτως εἰς θεωρίας καὶ πράξεις αἱ ὁποῖαι, ἂν δὲν ἀναγκαιωθῶν ἐγκαίρως, ὑπάρχει κίνδυνος νὰ μᾶς ὀδηγήσουν εἰς βεβ α ἰ α ν κ α τ α σ τ ρ ο φ ἦ ν». Αὕτη, κατὰ τὸν Μακαριώτατον Ἀρχιεπίσκοπον μᾶς, δύναται νὰ προληφθῇ μόνον ἐὰν «ἐπαναφέρωμεν τὰς ἠ θ ι κ ᾶ ς ἀ ξ ῖ ἰ α ς».

Πιστεύομεν ἀκοιδάντως, ὅτι οἱ λόγοι οὗτοι τοῦ Μακαριώτατου θὰ ἔχουν εὐρεῖαν ἀπήχησιν καὶ ὅτι θὰ κινητοποιήσουν ὅλας τὰς πνευματικὰς καὶ ἠθικὰς δυνάμεις τοῦ τόπου μᾶς εἰς μίαν ἀληθῆ σταυροφορίαν πρὸς διαφύλαξιν καὶ ἀναζωπύρωσιν τῆς ὀρθοδόξου πίστεώς μᾶς, ἢ ὁποῖα ἀποτελεῖ τὸ πνευματικὸν βᾶθος μᾶς καὶ εἰς τὴν ὁποίαν ὀφείλομεν τὴν ὑπαρξίν μᾶς ὡς Ἐθνους καὶ Ἐκκλησίας.

Ὁ σπουδαιότερος ἀνακαινιστικὸς παράγων.

Μία ἐφημερὶς διαμαρτύρεται, διότι οἱ ἐκκλησιαστικοὶ μᾶς κῆλοι ἀναμιγνύονται εἰς θέματα ἐκπαιδευτικὰ, φιλοσοφικὰ καὶ πολιτιστικὰ. Καὶ προσθέτει χαρακτηριστικῶς: «Υπάρχει ἕνας ὀρισμένος τόπος, ὁ ναός, κί ἕνας ὀρισμένος κύκλος, τὸ ποίμνιον, κατ'ἀλληλα γὰ τὴν ἀσκησὴ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐπιτροπῆς. Τὸ νὰ γίνετα ὅμως προσπάθεια νὰ ἐπεκταθῇ αὕτη ἢ ἐπιρροή πέραν τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ ποιμνίου εἶναι ἀνεπίτρεπτο».

Προφανῶς ἡ ἐφημερὶς ὑποστηρίζει ἀπόψεις, αἰτινες ἔχουν τὴν θέσιν τῶν μόνων εἰς ὀλοκληρωτικὰ καθεστῶτα. Ἡ ἐφημερὶς αὕτη ἀγνοεῖ ἢ θέλει νὰ ἀγνοῇ τὸν ὀλον τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἥτις πάντοτε ὑπῆρξεν ὁ σπουδαιότερος μορφωτικὸς καὶ ἐκπολιτιστικὸς παράγων, ὅστις ἐξυγιάνει, ἐξυπνώνει καὶ συναναπτύσσει ὀρμονικῶς πάσας τὰς ἐπὶ μέρους πολιτιστικὰς ἐκφάνσεις καὶ ἐκδηλώσεις. Ἄλλως τε πῶς θὰ ἐνδιαφερθῇ ἡ Ἐκκλησία διὰ τὸ ποίμνιόν της, ὡς θέλει καὶ ἡ περὶ

ὀνομάζει τὴν Θεομήτορα Ἄσπιλον, ἀγνήν, πανάμωμον κλπ. Ἐπομένως εἶναι ἀσύστατος ἡ ἐκδοχὴ τῶν ρωμαϊκοκαθολικῶν θεολόγων ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι φρονοῦν ὅτι καὶ ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία παραδέχεται ἐμμέσως τὴν διδασκαλίαν τῆς ἄσπιλου συλλήψεως.

(Συνεχίζεται) Ἀρχιμ. Ι.Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ, Δ.Θ.
τ. Διευθυντῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Βοστώνης

ἧς ὁ λόγος ἐφημερὶς ἀντιφάσκουσα προφανῶς πρὸς ἑαυτήν, ἐὰν ἀδιαφορήσῃ διὰ τὰ ζητήματα τῆς μορφώσεως, τοῦ κοσμοθεωριακοῦ προσανατολισμοῦ καὶ τῶν πολιτικῶν σχέσεων τοῦ ποιμνίου τούτου; Εἶναι καιρὸς ἐπὶ τέλους νὰ κατανοηθῇ, ὅτι ἡ Ἐκκλησία εἶναι ὁ σπουδαιότερος ἀνακαινιστικὸς παράγων τῆς κοινωρίας.

«Ἐστία πνευματικῆς ἀκτινοβολίας».

Ὁ πρόεδρος τῆς κυβερνήσεως κ. Γεώργιος Παπανδρέου κατὰ τὴν ὑπ' αὐτοῦ κατάθεσιν τοῦ θεμελίου λίθου τοῦ κτιρίου τῆς ἐθνικῆς πινακοθήκης ἐξήγγειλε δωδεκάλογον μέτρων, τὰ ὁποῖα πρόκειται νὰ ληφθοῦν ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως, διὰ νὰ ἀναζωογονηθοῦν τὰ γράμματα καὶ αἱ τέχναι εἰς τὴν χώραν μᾶς καὶ διὰ νὰ καταστή αὕτη πάλιν «ἑστία πνευματικῆς ἀκτινοβολίας».

Ὁῦτω μεταξὺ ἄλλων θὰ συγκροτηθῇ ἀνώτατον συμβούλιον γραμμάτων καὶ τεχνῶν, θὰ δημιουργηθῇ ἑλληνικὸν κέντρον πολιτισμοῦ, θὰ γίνουν πανελλήνιοι ἐκθέσεις εἰκαστικῶν τεχνῶν, θὰ ὀργανωθῇ διεθνῆς ἐκθεσις γλυπτικῆς εἰς τὸν χώρον τοῦ ἐθνικοῦ κήπου, θὰ δίδεται σύνταξις εἰς τοὺς λογοτέχναις καὶ καλλιτέχναις, θὰ καθιερωθοῦν ἐτήσια ἔπαθλα δι' αὐτούς, θὰ προωθηθοῦν ἐπιμεμηλεμένα καὶ εὐθηραὶ ἐκδόσεις κειμένων τῆς ἐθνικῆς μᾶς γραμματείας (ἀρχαίας, βυζαντινῆς καὶ νεοελληνικῆς), θὰ ἀναδιοργανωθοῦν τὰ ἐκπαιδευτικὰ μυστικά μᾶς ἰδρύματα, θὰ ἰδρυθοῦν κρατικὰ θέατρα, θὰ καθιερωθοῦν διεθνεῖς καλλιτεχνικοὶ ἀγῶνες καὶ φεστιβάλ, θὰ προβληθῇ ἡ ἑλληνικὴ τέχνη εἰς τὸ ἐξωτερικὸν καὶ τέλος θὰ ἀξιοποιηθοῦν αἱ καθ' ὄλον πνευματικαὶ δυνάμεις τῆς χώρας διὰ τῆς χρησιμοποίησεώς των εἰς καιρίας καὶ ὑπευθύνους θέσεις τῆς πολιτιστικῆς δραστηριότητος τοῦ κράτους.

Ἡ «Ἐκκλησία», ἐκφράζουσα τὴν χαρὰν της διὰ τὸν περὶ οὗ ὁ λόγος προγραμματισμὸν, εὐχεται, ὅπως οὗτος τάχιστα τεθῇ εἰς ἐφαρμογὴν διὰ τῆς πραγματοποιήσεως τῶν ἐπαγγελιῶν τοῦ κ. Προθυπουργοῦ καὶ διὰ τῆς συνδέσεως πασῶν τῶν ἐκδηλώσεων τούτων μετὰ τῆς ἑλληνορθοδόξου παραδόσεως, ἵνα ἀποβοῦν αὗται πηγὴ εὐλογίας διὰ τὴν πατρίδα μᾶς.

Κήρυξ τῆς εἰρήνης.

Παρήγορον ἀντιστάμισμα τῆς ἀστόχου ἀπονομῆς τοῦ βραβείου Νόμπελ εἰς τὸν γάλλον ἄθεον ὑπαρξιστὴν λογοτέχνην καὶ φιλόσοφον Σάστρ ὑπῆρξεν ἡ εἰς τὴν Ἰσὴν Ἐκθεσὶν Βιβλίου τῆς Φρανκφούρτης ἀπονομῆ τοῦ «βραβείου εἰρήνης» εἰς τὸν ἐν Γαλλίᾳ ἐκπρόσωπον τοῦ Χριστιανικοῦ Ὑπαξισμοῦ Γκαμπριέλ Μαρσέλ. Οὗτος εἶναι πολυσύνθετον πνεῦμα καὶ διακρίνεται ὡς φιλόσοφος, δραματογράφος, ἠθικολόγος καὶ κριτικὸς.

Κατὰ τὸν Μαρσέλ, ἐὰν τὰ «προβλήματα» ἀντι-

μετωπίζονται διὰ τῆς ἐπιστήμης καὶ τοῦ ἀνθρωπίνου λόγου, τὰ «μυστήρια» εἶναι προσιτὰ εἰς τὸν ἄνθρωπον οὐχὶ διὰ τῆς λογικῆς γνώσεως καὶ τοῦ ἐννοιολογικοῦ καθορισμοῦ, ἀλλὰ μόνον διὰ τοῦ ἐσωτερικοῦ βιώματος καὶ τῆς ἐσωτερικῆς ἐμπειρίας. Ἡ θεία ἰδίως πραγματικότης, ἣτις εἶναι «κατ' ἐξοχὴν μυστήριον», γίνεται προσιτὴ εἰς τὸν ἄνθρωπον οὐχὶ διὰ τῶν λογικῶν γνωστικῶν μεθόδων, ἀλλὰ διὰ τῆς ἐσωτερικῆς ἀφοσίωσης καὶ τῆς προσωπικῆς πίστεως.

Οἱ γερμανοί, βραβεύσαντες τὸν Μαρσέλ ὡς κήρυκα τῆς ἐπὶ τῆς θρησκευτικῆς πίστεως ἐδραζομένης εἰρήνης, ἠθέλησαν, ὡς λέγει ὁ σχολιαστὴς τῶν «Λογοτεχνικῶν Νέων», νὰ τιμῆσουν τὸν «ἰδρυτὴν τῆς φιλοσοφίας τῆς ἐλπίδος», «αὐτόν, ὁ ὁποῖος παλαίει ἐναντίον τῆς καταπτώσεως τοῦ ἀνθρώπου», ἣτις συντελεῖται διὰ τῆς ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ἀπομακρύνσεως.

Ἄξιόλογοι προτάσεις.

Μὲ ἀξίειπανον πρωτοβουλίαν τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Πειραιῶς συνεκροτήθη εἰς τὰ Γραφεῖα αὐτῆς σύσκεψις διαφόρων παραγόντων καὶ ἀρμοδίων πρὸς ἐξέτασιν τῶν τρόπων ἀντιμετωπίσεως τῶν κινδύνων, τοὺς ὁποῖους διατρέχει ἡ νεολαία μας. Κατὰ τὴν σύσκεψιν ταύτην ἀπεφασίσθη μεταξὺ ἄλλων νὰ προταθοῦν ὁ τακτικὸς ἔλεγχος εἰς τὰ νυκτερινὰ κλάμπς· ὁ αὐστηρὸς ἔλεγχος τῆς ἡλικίας τῶν εἰσερχομένων εἰς τοὺς κινηματογράφους νεαρῶν· ὁ περιορισμὸς τῶν ἀδειῶν λειτουργίας κέντρων ψυχαγωγίας, ὡς καὶ τῶν ὥρῶν λειτουργίας των· ἡ ἰδίως εἰδικὸν τμήματος ἐπιβλέψεως τῆς νεολαίας εἰς τὴν Ἀστυνομίαν μὲ εἰδικὰ κέντρα εἰς τὰ ὑπουργεῖα Δικαιοσύνης, Παιδείας καὶ Δημοσίας Τάξεως· ἡ δημιουργία ἀθλητικῶν γηπέδων καὶ λεσχῶν ὑγιεῖς ψυχαγωγίας εἰς πάντα τὰ σχολεῖα καὶ πάσας τὰς ἐνορίας· ἡ ἐνίσχυσις τῶν κατηχητικῶν σχολείων· ἡ καθιέρωσις «ἑβδομάδος Νεότητος» κατ' ἔτος· ἡ ἐκδοσις διαφωτιστικῶν ἐντύπων· ἡ δημιουργία δημοτικῶν καὶ κοινοτικῶν κέντρων νεότητος καὶ τέλος ἡ καθιέρωσις δις τὴν ἑβδομάδος εἰδικῆς προβολῆς μορφωτικῆς ταινίας εἰς κινηματογράφους.

Ἀσφαλῶς πᾶσαι αἱ προτάσεις αὗται εἶναι ὀρθαὶ καὶ πρέπει νὰ τύχουν ἐδρυτέρας ἀπηχήσεως. Πρὸ πάντων πρέπει νὰ συστηματοποιηθῇ ἡ συνεργασία Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας εἰς τὸ ἔργον τῆς ἐφαρμογῆς τῶν προτεινομένων καὶ τῆς καλύτερας ἐκπαιδεύσεως τῶν εἰδικῶν στελεχῶν, ἅτι.α ἀναλαμβάνουν τὸ ἔργον τῆς διαπαιδαγωγήσεως τῆς νεολαίας.

«Ἔτος μηδέν».

Καθ' ἃ ἀνεγράφη εἰς τὸν τύπον, ἡ Βουλὴ ἠσχολήθη μὲ τὸ θέμα τοῦ ἐλληνικοῦ ἀθλητισμοῦ, διὰ νὰ διαπιστωθοῦν πολλαὶ πληγαί, αἱ ὁποῖαι μαστίζουσιν τὸν τόπον μας.

Ἐν πρώτοις πρέπει νὰ σημειωθῇ, ὅτι περὶ τὸ θέμα ἠσχολήθησαν μόνον ἐλάχιστοι βουλευταί, διότι ἐκ τῶν 300 βουλευτῶν παρίσταντο κατὰ τὴν ἐναρξιν τῆς σχε-

τικῆς συζητήσεως μόνον 35, ἐκ τῶν ὁποίων ἀπεχώρησαν ἐν τῷ μεταξὺ οἱ 16! Ἀλλὰ μὲ τοιαύτην ἀδιαφορίαν τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ Ἔθνους πῶς εἶναι δυνατόν νὰ λυθοῦν ἱκανοποιητικῶς τὰ ζωτικὰ προβλήματα;

Ἐπειτα ἀξία προσοχῆς εἶναι ἡ τονισθεῖσα κατὰ τὴν συζήτησιν κατάπτωσις τοῦ ἐλληνικοῦ ἀθλητισμοῦ, ἣτις ἐφάνη τόσον εἰς τοὺς Βαλκανικοὺς καὶ Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας, ὅσον καὶ εἰς τὰ πολλακίς παρατηρηθέντα ἐσχάτως ἔκτροπα τῶν ποδοσφαιριστῶν. Μάλιστα εἰς βουλευτῆς ἐξαοχτήρισε τὸ ἔτος 1964 ὡς «ἔτος μηδέν τοῦ ἐλληνικοῦ ἀθλητισμοῦ».

Ἀσφαλῶς πρέπει νὰ ληφθοῦν σοβαρὰ μέτρα πρὸς ἀναγέννησιν τοῦ ἐλληνικοῦ ἀθλητισμοῦ. Ἀλλὰ κυρίως πρέπει νὰ ληφθῇ μέριμνα διὰ τὴν ἠθικὴν ἀγωγὴν καὶ τὴν μόρφωσιν τῆς προσωπικότητος τῶν ἀθλητῶν μας. Πρὸ πάντων πρέπει οὗτοι νὰ διδάσκονται καὶ νὰ ἐφαρμόζουσιν τοὺς λόγους τοῦ Ἀπ. Παύλου, καθ' οὓς «πᾶς ὁ ἀγωνιζόμενος πάντα ἐγρωτεύεται» (Α' Κορ. θ', 25).

Μωρὸς καὶ καταστρεπτικὸς.

Συμφώνως πρὸς στατιστικὰς δημοσιευθείσας εἰς τὸ «Ἔθνος», δαπανῶνται 14.000.000 δολλαρίων τὴν ὥραν δι' ἐξοπλισμοῦς, ἐνῶ ἑκατομμύρια ἀνθρωπίνων πλαισμάτων λιμοκτονοῦν, γυμνητεύουσιν καὶ ἀποθνήσκουσιν ἀνευ ἰατρικῆς καὶ φαρμακευτικῆς περιθάλψεως!

Ἐπειτα κατὰ τὰς στατιστικὰς ταύτας «ἡ κατασκευὴ ἑνὸς νέου τύπου βομβαρδιστικοῦ ἀεροπλάνου κοστίζει ὅσον ὁ ἐτήσιος μισθὸς 250.000 διδασκάλων ἢ ὅσον ἡ ἀνέγερσις 30 πανεπιστημιακῶν σχολῶν ἢ ἡ ἀνέγερσις 75 νοσοκομείων τῶν 100 κλινῶν!».

Ἀληθῶς ἡ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ἀπομάκρυνσις τῶν ἀνθρώπων ὀδηγεῖ αὐτοὺς εἰς ἕνα τρόπον ζωῆς αὐτόχρομη μωρῶν καὶ καταστρεπτικῶν. Πόσον εὐτυχεστέρᾳ θὰ ἦτο ἡ ζωὴ των, ἐὰν οὗτοι ἐλογικεῖοντο καὶ ἐθελοπένοντο ἐκ τῆς μανίας τῶν ἀνταγωνισμῶν περὶ τοὺς ἐξοπλισμοὺς καὶ τὴν ἐφεύρεσιν νέων μέσων φθορᾶς καὶ ὀλέθρου. Ἀλλὰ διὰ νὰ ἔλθῃ ἡ θεραπεία αὕτη, ἀπαιτεῖται πνευματικὴ θεμελίωσις τῆς ζωῆς συμφώνως πρὸς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ.

«Χάνονται»;

Τὸ γεγονός, ὅτι νεανίδες τινες τοῦ Πειραιῶς ἐξέλεξαν τὴν μοναχικὴν ζωὴν καὶ κατέφυγον εἰς μοναστήρια ἐσκανδάλισε πάλιν, ὡς μὴ ὄφελε, δημοσιογράφους τινάς, οἵτινες ἐπετέθησαν ὀξέως ἐναντίον τῆς μοναχικῆς ζωῆς. Μερικοὶ ἐφθασαν εἰς τὸ σημεῖον νὰ ὑποστηρίξουν, ὅτι ὡς ἀπόλλυνται διὰ τὴν κοινωνίαν καὶ λιποτακτοῦν ἐκ τῆς ζωῆς αἱ νεανίδες, αἱ ὁποῖαι παρασύρονται εἰς τὴν πορνείαν καὶ τὴν ἠθικὴν διαφθοράν, τοιοῦτοτρόπως «χάνονται» καὶ αἱ περιβαλλόμεναι τὸ μοναχικὸν σχῆμα!

Ἀνεξαρτήτως τοῦ ζητήματος, ἐὰν αἱ ἀσπασθεῖσαι τὸν μοναχικὸν βίον ἐπράξαν τοῦτο ἐνσυνειδήτως καὶ μετὰ τῆς δεούσης ἐσωτερικῆς προπαρασκευῆς, τὸ νὰ

προσέρχονται νέοι και νεάνιδες άξίως εις τήν μοναχικήν ζωήν είναι παρήγορον φαινόμενον.

Βεβαίως δι' εκείνους, εις τούς όποιους ή άξιολογική μωυπία ή τύφλωσις και ό πνευματικός δαλτωνισμός έχει εκδιώξει εκ του όπτικου των πεδίων τās άντανγείας, τās μαομαργάς και τās άπειραριθμους εις χρωματισμούς διαθλάσεις του άιονίου φωτός, δι' αυτός ή ζωή των μοναχών φαίνεται ως τι μη φυσιολογικόν. Άλλ' εκείνοι, οι όποιοι βλέπουν, ότι τώ όντως όν, ή άληθής πραγματικότης δέν είναι μόνον ό υλικός κόσμος, άλλ' όλόκληρον τώ υλικοπνευματικόν σύμπαν, κατανοούσιν διατι οι μοναχοί, οι όποιοι με τόν όγια Χριστοκεντρικόν μωυτικισμόν έρχονται εις τήν πλέον τελείαν επαφήν με τήν άπόλυτον όντολογικήν και άξιολογικήν πραγματικότητα, ου μόνον δέν στραγγαλίζουν τās εύγενεστέρās ανθρωπίνας ροπās και νοσταλγίās, άλλ' άντιθέτως ίκανοποιούσιν και καταξιώνουν με τήν μεγαλυτέραν δυνατήν έντασιν τήν εύγενεστέραν και οίκουμενικωτέραν εκ των ροπών και νοσταλγιών τούτων.

Δι' αυτό, εάν οι προτεστάνται σήμερα καταβάλλον συντόνους προσπαθείας προς αναβίωσιν του μοναχικού θεσμού και ιδρύουν μωυστικās αδελφότητας, είναι όλως άπαιάδεκτον τώ να εδρίσκονται Έλληνες δημοσιογράφοι ή και διανοούμενοι, οίτινες τήν προσφγήν των νεανίδων εις τās μοναστήρια συγκρίνουν προς τήν έγκλεισιν εις τούς οικους τής διαφθοράς!

Ή σπουδαιότερα γενεσιουργός αίτια.

Ό παγκόσμιος και ό διεθνής τύπος εξακολουθεί να κρούη τόν κώδωνα του κινδύνου διά τήν νέαν διάδοσιν των άφροδισίων νοσημάτων. Ούτω τās τελευταίās ήμέρας ή Παγκόσμιος Όργάνωσις Ύγείας εις τώ τεύχος Δεκεμβρίου του περιδικου της «Ή ύγεια του κόσμου» άπευθύνει προειδοποίησιν, όσον άφορā εις τήν συφιλιδα, ή όποια διαδίδεται συνεχώς εις όλόκληρον τόν κόσμον και είναι πλέον δυνατόν να χαοακτηρισθῆ ως διεθνές νόσημα. Τώ πλέον συνταρακτικόν δι' ήμās είναι, ότι ή εκθεσις αυτή, κατά τώ πρακτορείον «Ήνωμένος τύπος», αναφέρει ότι εις τήν Ελλάδα ό άριθμός των νέων κρουσμάτων έδεκαπλασιάσθη από τού 1955 μέχρι σήμερα.

Ή Παγκόσμιος Όργάνωσις Ύγείας, αναφερομένη εις τās αίτια τής εξαόσεως του άφροδισίου νοσηματος, αναφέρει κυρίως ότι ή αποτελεσματικότης τής πενικιλίνης, τώ εύθηρόν τίμημά της και ή εύκολία χορηγήσεως της έξηφάνισαν τόν φόβον, τόν όποιον ένέπειεν ή ασθένεια αυτή και έδημιούργησαν ούτω άπατηλόν αίσθημα άσφαλείας. Έπίσης ή έκβιομηχανίσις και ή ανάπτυξις των άστικων κέντρων αναφέρονται ως σημαντικοί παράγοντες εις τήν διάδοσιν των άφροδισίων νοσημάτων. Έπειτα ή ταχύτης των συγκοινωνιακων μέσων και ή εύκολία των μετακινήσεων συνετέλεσαν εις τήν διεθνοποίησιν τής συφιλιδος.

Όρθαι είναι άσφαλώς πάσαι αι διαπιστώσεις αυτές, αλλά δέν πρέπει να λησμονηται, ότι ή σπουδαιότερα γενεσιουργός αίτια τής σωματικής φθοράς είναι

ή ήθική σήψις, ήτις είναι τώ άμεσον άποτέλεσμα τής χειραφεσίας εκ των άρχων τής χριστιανικής βιοθεωρίας και τής καθ' όλου όρθοδόξου άντιλήψεως τής ζωής.

«Άποκτήνωσις».

Πολλαι εκ των έφημερίδων μας άφιερώνουν έσχάτως όλοκληρους σελίδας, διά να περιγράψουν τήν διαφθοράν, ήτις έσχάτως παρατηρείται εις τήν έλληνικήν πρωτεύουσαν. Ούτω λ.χ. μία έφημερίς γράφει: «Προσωπικότητες τής πρωτεύουσας διοργανώνουν πάστυ άκολασίας εις πολυτελείς έξοχικās βίλλας... Δέν χρειάζεται να περάση και πολλή ώρα, για να μεταβληθοϋν οι νέοι και οι νέες σε τετράποδα, που δέν ξέρουν τι πράττουν. Τώ όργιο κορυφώνεται... Τόν πρώτο «γύρο» τής έρωτικής άποκτηνώσεως διαδέχεται ό δεύτερος και ό τρίτος με τήν διαφορά, που άλλάζουν τās πρόσωπα των πρωταγωνιστών... Συναγωνίζονται άλλήλους για τώ ποιός θα ξεπεράση τόν άλλον πιο πρωτότυπα, πιο έμπνευσμένα στις προστυχιές. Δέν ήθικολογοϋμεν. Μά, αν βρεθῆτε σαν παρατηρητής σ' ένα από τās πάστυ αυτά, αθόρυμτα θα φτύσετε τόν άνθρωπο, σκεπάζοντας τώ πρόσωπό σας με τās χέρια... Μέχρι στιγμής έχω καταγράψει 7 τέτοιες βίλλες τής άμαρτίας».

Έκ τής αναγνώσεως τούτων περιγραφών αναπηδά αυτομάτως ή σκέψις: Ή ό γράφων τούτας δημοσιογράφος δέν λέγει τήν άλήθειαν, όποτε πρέπει να διωχθῆ, ή λέγει τήν άλήθειαν, όποτε τώ Τμήμα Ήθων τής Αστυνομίας πρέπει να κινηθῆ δραστηρίως προς εξαίλειψιν του στίγματος αυτού τής πατρίδος μας.

Μετά τήν τραγωδίαν.

Μετά τώ πολύνεκρον δυστύχημα εις Γοργοπόταμον, τώ προκληθέν εκ εκρήξεως παλαιās νόρκης εις περιοχήν ναοκοπεδίου θεωρουμένου ως εκκαθαρισθέντος, τώ Ύπουργείον Έσωτερικων άπήυθνε προς τούς Νομάχας κατεπείγουσαν εγκύκλιον, διά τής όποιās ζητεί από αυτούς να αναφέρουν εάν υπάρχουν περιπτώσεις, καθ' ός ή εκκαθάρισις ναοκοθετημένων περιοχων δέν έγινε με άπόλυτον πληρότητα. Τούτο δέ, διά να μη φθάση τώ Κράτος εις τώ άκραιον μέτρον, να ζητήση δηλαδή «παρά των στρατιωτικων άρχων τήν εκ νέου εκκαθάρισιν όλων των ναοκοπεδίων τής χώρας». Ή μέριμνα αυτή τής Πολιτείας, μετά τήν άδόκητον έκατόμβην του Γοργοποτάμου, δέν είναι διόλου δείγμα πιθανοφοβίας, αλλά και δέν θα έπρεπε να είχεν εκδηλωθῆ με τόσην καθυστέρησιν. Εις ζητήματα τούτα, ή προχειρότης είναι πάντοτε ανεπίτρεπτος και πληρώνεται, άργά ή γρήγορα, πολώ άκριβιά, ως συνέβη τώρα. Πάντως, ός γινή ό,τι πρέπει έστω και από τούδε, διά να αποκλειστοϋν εις τώ μέλλον νέα τραγικά ένδεχόμενα. Ό στρατός έχει όλα τās μέσα και όλην τήν χρονικήν άνεσιν διά να έπιληφθῆ του ένυπομένουτος έργου, εις περιπτώσιν καθ' ήν διαπιστωθῆ, κατόπιν τής ύπουργικής εγκυκλίου, ότι υπάρχουν πα-

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ίερά Ἀρχιεπισκοπή Ἀθηνῶν

Ὁ Μακαριώτατος Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κ. Χρυσόστομος κατὰ τὸ χρονικὸν διάστημα ἀπὸ τῆς 11ης μέχρι τῆς 25ης Δεκεμβρίου 1964 ἐχοροστάτησεν εἰς ἱεροῦ ναοῦ Ἀθηνῶν, συνειργάσθη μετὰ Σεβασμιωτάτων Ἀρχιερέων καὶ τῶν παρ' Αὐτῷ Θεοφιλεστάτων Βοηθῶν Ἐπισκόπων, προήδρευσε συνεδριῶν τῶν Συμβουλίων τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Ὄργανισμῶν, ἐδέχθη εἰς συνεργασίαν τοὺς προισταμένους διαφόρων Ἐκκλησιαστικῶν Ὑπηρεσιῶν.

Ἐχοροστάτησε: Τῆ 11η Δεκεμβρίου εἰς τὸν Ἑσπερινὸν τοῦ ἑορτάζοντος ἱεροῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος Παγκρατίου.

λαϊὰ ναρκοπῆδια μὴ ἐκκαθαρισθέντα μὲ ὄλας τὰς ἐγνησεις.

Οἱ θησαυροὶ τῆς λαϊκῆς τέχνης.

Ἡ Πολιτεία προέβη ἐπ' ἐσχάτων, διὰ τοῦ Ὑπουργείου Βιομηχανίας, εἰς λήψιν σειρᾶς μέτρων διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς χειροτεχνίας, τῆς οἰκοτεχνίας καὶ τῆς βιοτεχνίας λαϊκῆς τέχνης. Μεταξὺ τῶν μέτρων τούτων περιλαμβάνονται ἡ ἰδρυσις Σχολῶν Ἐνλογολυπτικῆς καὶ Τεχνητολογίας, ἡ προώθησις τῆς παραγωγῆς κεραμικῶν ἀντικειμένων ἰδίου τύπου, ἡ συγκέντρωσις, μελέτη καὶ ἀξιοποιήσις ὕλικου ἐκ τῆς λαϊκῆς διακοσμητικῆς τέχνης κ.λ.π. Ὅτω τίθενται αἱ βάσεις διὰ τὴν περισσῶν καὶ παραγωγικῆν συνέμισιν τῶν προϊόντων τῆς ἑλληνικῆς λαϊκῆς τέχνης, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον, ἐκτὸς τῆς σημασίας του διὰ τὴν οἰκονομίαν ὠρισμένων περιοχῶν τῆς χώρας, μαρτυρεῖ καὶ συναίσθησιν τῆς αἰσθητικῆς καὶ πνευματικῆς ἀξίας, ἡ ὁποία συναντᾶται εἰς τὴν πλευρᾶν αὐτὴν τῆς καλλιτεχνικῆς ἰδιοφυίας τοῦ λαοῦ μας. Εἰς ἄλλας χώρας, μὲ ὀλιγώτερον πλοῦτον σχετικῆς παραδόσεως, ἔχουν γίνεαι πολὺ περισσότερα βήματα πρὸς τὴν κατεύθυνσιν αὐτὴν. Ἦτο καιρὸς καὶ ἡ Ἑλλάς νὰ ἔλθῃ εἰς τὸ σημεῖον ἐκεῖνο συνειδήσεως καὶ μερίμνης, ἀπὸ τὸ ὁποῖον καὶ πέραν θὰ ἐξασφαλισθῇ ἡ πρόοδος εἰς τὸν ὠραῖον αὐτὸν τομέα τῆς οἰκονομικῆς καὶ πολιτιστικῆς ἀποδόσεως.

Ἀδίστακτοι.

Ἡ ἀπόφασις τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως νὰ ἐπεκτείνῃ τὸ μέτρον τῆς ἀπελάσεως καὶ εἰς Ἑλληνας ἔχοντας τὴν τουρκικὴν ἰθαγένειαν εἶναι ἓνα νέον δεῖγμα περὶ τῆς ὑπάρξεως σχεδίου πρὸς παντελεῆ ἐκρίλωσιν τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου. Ἀυστηρῶς ἡ Τουρκία, εἰς τὴν μελέτην καὶ τὴν πρᾶξιν, δὲν λαμβάνει ὑπ' ὄψιν ὄχι μόνον τὴν ἠθικὴν καὶ τὸν ἀνθρωπισμὸν, ἀλλὰ καὶ τὰς διεθνεῖς συνθήκας, συνιστῶσα, ὡς ἐδοτόχως παρετηρήθη ὑπὸ τοῦ Τύπου, «ὠμῆν καὶ ἀσυγκάλυπτον παραβίασιν τούτων».

— Τῆ 13η Δεκεμβρίου εἰς τὴν ἐν τῷ Μητροπολιτικῷ Ναῷ Ἀθηνῶν τελεσθεῖσαν θείαν Λειτουργίαν.

— Τῆ 14η Δεκεμβρίου εἰς τὸν Ἑσπερινὸν τοῦ ἱεροῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Ἐλευθερίου Ἀρεῶς.

— Τῆ 20ῆ Δεκεμβρίου εἰς τὴν ἐν τῷ Μητροπολιτικῷ Ναῷ Ἀθηνῶν τελεσθεῖσαν θείαν Λειτουργίαν.

— Τῆ 25ῆ Δεκεμβρίου εἰς τὴν ἐν τῷ Μητροπολιτικῷ Ναῷ Ἀθηνῶν τελεσθεῖσαν θείαν Λειτουργίαν.

Ἐτέλεσε: Τῆ 13η Δεκεμβρίου εἰς τὸν Μητροπολιτικὸν Ναὸν Ἀθηνῶν μνημόσυνον ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῶν ψυχῶν τῶν κατὰ τὸν συμμαριτοπόλεμον πεσόντων ἀξιωματικῶν καὶ ὀπλιτῶν.

— Τῆ 20ῆ Δεκεμβρίου εἰς τὸν Μητροπολιτικὸν Ναὸν Ἀθηνῶν μνημόσυνον ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῶν ψυχῶν τῶν εἰς τοὺς πολέμους πεσόντων ἀξιωματικῶν.

Οἱ ἰθύνοντες εἰς τὴν Τουρκίαν ἀπέδειξαν ὅτι εἶναι ἀδίστακτοι εἰς τὴν ἀπόβλεψιν ταύτην, τῆς ὁποίας τὴν πραγματοποίησιν, ἀπαξ καὶ ἐδόθη εἰς αὐτοὺς ἡ εὐκαιρία διὰ τοῦ Κυπριακοῦ, ἐπιδιώκουν καὶ θέλουν νὰ φέρουν εἰς πέρας, ἀδιαφόρως πλέον τῶν ἐκ τοῦ θέματος ἐκείνου καὶ τῶν ἐπιπτώσεών του ὑπαρχόντων ἠθικῶν ἢ πολιτικῶν ἐρεισμάτων. Ἀλλ' εἰς τὴν ἐπιδίωξιν ταύτην πρέπει, νομίζομεν, νὰ τεθῇ ἀποφασιστικὸς φραγμὸς, τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως κινουμένης πρὸς τοῦτο εἰς πᾶσαν ἐνδεικνωμένην ἐνέργειαν, μετὰ τὴν λήψιν τοῦ νέου ἐξοργιστικοῦ μέτρου ὑπὸ τῶν Τούρκων ἰθύνόντων.

Ἐσωτερικὸς τουρισμὸς.

Ἡ ὕγιης κατὰ τὸ πνεῦμα καὶ θετικῆ κατὰ τὸ πρόγραμμα ἀνάπτυξις τοῦ τουρισμοῦ εἰς τὴν χώραν μας εἶναι ἐν κεφαλαιώδεις διὰ τὴν διεθνή προβολὴν καὶ τὴν οἰκονομίαν μας ζήτημα, εἰς τὸ ὁποῖον δὲν κατορθώσαμεν ἕως τώρα νὰ ἀνταποκριθῶμεν μὲ ἀποφασιστικὴν πληρότητα καὶ μὲ τὸν πρέποντα ὀρθολογισμόν. Ἡ ἀνακοινωθείσα πρὸ ἡμερῶν ἀπόφασις τῆς Πολιτείας ὅπως διαθέσῃ διὰ τὸ πρόγραμμα τοῦ 1965 πιστώσεις διπλασίας τῶν τοῦ παρῆκτου ἔτους, ἴτοι δρχ. 400 ἑκατομμυρίων ἔναντι 213, πρὸς τὸν σκοπὸν τούτον, μαρτυρεῖ ὅτι ἡ συνειδήσις τοῦ ζητήματος καθίσταται βαθυτέρα καὶ φωτεινότερα. Τοῦτο φαίνεται καὶ ἀπὸ τὰς νέας γραμμάς, αἱ ὁποῖαι δίδονται διὰ τὴν κατὰ τὸ ἀρξάμενον ἔτος ἀνάπτυξιν τοῦ τουρισμοῦ. Αὐταὶ περιλαμβάνουν καὶ μίαν πλευρᾶν παραμένουσαν ἕως τώρα ἀνεξέταστον καὶ ἄθικτον. Πράγματι εἶναι ἡ πρώτη φορὰ, πὸ γίνεται λόγος δι' ὠθησιν πρὸς τὸν ἐσωτερικὸν καταναλώσεως τουρισμὸν, μὲ ἓνα προγραμματισμὸν δημιουργίας προϋποθέσεων διὰ τὴν ἀνάπτυξιν «ἐσωτερικοῦ κοινωνικοῦ καὶ λαϊκοῦ τουρισμοῦ». Ὁ ἐσωτερικὸς τουρισμὸς εἶναι διὰ τὰς προηγουμένης χώρας μία ἀπὸ τὰς πρώτας ἀνάγκας, διότι, πλὴν τῶν ἄλλων, συντελεῖ εἰς τὸ νὰ γνωρίσῃ καλύτερον εἰς λαὸς τὴν πατρίδα του καὶ τὸν ἑαυτὸν του.

Προήδρευσε: Τῆ 11η Δεκεμβρίου τῆς Συνοδικῆς Ἐπιτροπῆς ἐπὶ τοῦ περιοδικοῦ «Ἐκκλησία».

Παρέστη: Τῆ 19η Δεκεμβρίου εἰς τὴν τελετὴν τῆς ὁρκωμοσίας τῶν νέων φοιτητῶν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.

— Τῆ 20ῆ Δεκεμβρίου εἰς τὴν ἐν τῷ Βασιλικῷ Ἰδρυματὶ Πύργου Βασιλίσσης τελετὴν τῆς ἀπονομῆς τῶν διπλωμάτων εἰς τοὺς ἀποφοίτους τῶν τεχνικῶν σχολῶν.

Παρέθεσε: Τῆ 12η Δεκεμβρίου γεῦμα εἰς τὴν Ἱερὰν Μονὴν Πεντέλης πρὸς τιμὴν τῶν Σεβασμ. Μητροπολιτῶν-μελῶν τῆς Ἱερᾶς Συνόδου ἐπὶ τῇ διακοπῇ τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς λόγῳ τῶν ἐορτῶν τῶν Χριστουγέννων.

Ἐδέχθη: Τῆ 11η Δεκεμβρίου τοὺς Σεβασμιωτάτους Μητροπολίτας Μυτιλήνης κ. Ἰάκωβον καὶ Ναυπακτίας καὶ Ἐβρουτίας κ. Δαμασκηνόν, τὸν Διευθυντὴν τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας πανοσ. ἀρχιμ. Παντελεήμονα Μπαρδάκον, τὸν Νομικὸν Σύμβουλον τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς κ. Χρυσ. Νεαμονιτάκην, τὸν Νομικὸν Σύμβουλον τοῦ ΒΟΤ κ. Θεολογίτην, τὸν πολιτικὸν μηχανικὸν κ. Μιχόπουλον, τὸν βουλευτὴν κ. Κουτσοχέραν καὶ περὶ τοὺς 20 ἔθελοντάς στρατιώτας τοῦ Ἱεροῦ Λόχου, πρὸς τοὺς ὁποίους ἀπύθυνε πατρικὰς συμβουλὰς.

— Τῆ 12η Δεκεμβρίου τὸν Δήμαρχον Καβάλας κ. Τσολάκην μετὰ τοῦ Δημοτικοῦ Συμβούλου κ. Γρηγορίου Μπόχαρη.

— Τῆ 13η Δεκεμβρίου τὸν Καθηγητὴν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν κ. Ἰωάννην Καμμίρη καὶ τὸν Κόπτην πανοσ. ἀρχιμ. Παῦλον Βεργέζε.

— Τῆ 14η Δεκεμβρίου τὸν καθηγητὴν τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης καὶ Νομικὸν Σύμβουλον τῆς Ἱερᾶς Συνόδου κ. Παν. Παναγιωτάκον, τὸν Διευθυντὴν τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Ὁρφανοτροφείου Βουλιαγμένης κ. Μάμαλην καὶ τὸν ἐκδότην τῆς Ὁρθοσκευτικῆς καὶ Ἠθικῆς Ἑγκυκλοπαιδείας κ. Μαρτίνον.

— Τῆ 16η Δεκεμβρίου τοὺς Σεβασμιωτάτους Μητροπολίτας Μυτιλήνης κ. Ἰάκωβον, Θήρας κ. Γαβριὴλ καὶ Φθιώτιδος κ. Δαμασκηνόν, τὸν Ἀκαδημαϊκὸν καὶ Βασιλικὸν Ἐπίτροπον παρὰ τῇ Ἱερᾷ Συνόδῳ κ. Ἀμιλικαν Ἀλιβιζάκον, τὸν στρατηγὸν κ. Σπυρόπουλον καὶ τὸν Διευθυντὴν τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Ὁρφανοτροφείου Βουλιαγμένης κ. Μάμαλην.

— Τῆ 17η Δεκεμβρίου τὸν Διευθυντὴν τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας πανοσ. ἀρχιμ. Παντελεήμονα Μπαρδάκον καὶ τὸν Διευθυντὴν τῆς Ριζαρείου Ἐκκλησιαστικῆς Σχολῆς πανοσ. ἀρχιμ. Μιχαήλ.

— Τῆ 18η Δεκεμβρίου τὸν πολιτευτὴν κ. Ἰωαννίδην καὶ τὸν καθηγητὴν κ. Λειβαδά.

— Τῆ 19η Δεκεμβρίου τὸν Σεβασμιώτατον Μητροπολίτην Καλαβρυτῶν καὶ Αἰγιαλείας κ. Γεώργιον καὶ τὸν Διευθυντὴν τοῦ Τ.Α.Κ.Ε. κ. Ζαφ. Κέπετζην.

— Τῆ 22α Δεκεμβρίου τὸν Ἐκπαιδευτικὸν Σύμβουλον κ. Κων. Κούρκουλαν, τὸν κ. Σολωμονίδην καὶ τὸν Διευθυντὴν τοῦ Τ.Α.Κ.Ε. κ. Ζαφ. Κέπετζην.

— Τῆ 23η Δεκεμβρίου τὸν ἱεροκήρυκα τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν πανοσ. ἀρχιμ. Αὐγουστίνον Καντιώτην, τὸν Διευθυντὴν τοῦ Πνευματικοῦ Φροντιστηρίου Κληρικῶν Ἑλλάδος πανοσ. ἀρχιμ. Χρυσ. Γιαλοῦρη, τὸν ἡγούμενον τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Πεντέλης πανοσ. ἀρχιμ. Γεώργιον Προκόπην, τὸν Διευθυντὴν τοῦ Ο.Α.Ε.Π. κ. Κόγγαν καὶ τὸν Νομικὸν Σύμβουλον τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν κ. Χρυσ. Νεαμονιτάκην.

ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΝ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΝ

Ἡ Α.Θ.Π. ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Ἀθηναγόρας ἀπήλυθεν ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἐορτῆς τῶν Χριστουγέννων ἐμπνευσμένον μήνυμα πρὸς τοὺς ὀρθοδόξους, εἰς τὸ ὁποῖον τονίζει μεταξύ ἄλλων τὰ ἑξῆς: «Ἐὰν πάντοτε ἡ Ἐκκλησία ὑπῆρξε φορεὺς τοῦ πνεύματος τῆς καταλλαγῆς καὶ τῆς εἰρήνης, νῦν, ὅτε διάκρυτος καὶ σφοδρὰ εἶναι ἡ φορὰ τῆς ἀνθρωπότητος πρὸς νέα καὶ οἰκοδομητικὰ σχήματα εἰρήνης, συνυπάρξεως καὶ συμπροαγωγῆς ἐν τῷ χώρῳ τοῦ κοιντοῦ πολιτισμοῦ, τῆς προόδου καὶ τῆς γενικωτέρας εὐδαιμονίας, ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ ὀφείλει ἔτι

μᾶλλον ν' ἀποβῇ παράγων ἰσορροπίας καὶ τάξεως, αὐτὴ πρώτη παρέχουσα τὸ ἐξ ἑαυτῆς παράδειγμα τῆς ἐνότητος καὶ τῆς καταλλαγῆς».

Ἐν συνεχείᾳ ἡ Α.Θ.Π. ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης ὑπογραμμίζει, ὅτι ἡ Γ' Πανορθόδοξος ἐν Ρόδῳ Διάσκεψις συνεχίσθη πρὸς οἰκοδομὴν τῆς ἐνότητος καὶ τῆς εἰρήνης, τῆς καταλλαγῆς καὶ τῆς ἀδελφότητος τῶν ἀνθρώπων».

ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΡΩΣΙΑΣ

Ὁ διάσημος σοβιετολόγος κ. Δαυὶδ Φλόυντ εἰς ἄρθρον τοῦ δημοσιευθῆν προσφάτως εἰς τὴν ἀγγλικὴν ἐφημερίδα «Ἡμερήσιος Τηλέγραφος» τονίζει ὅτι μίᾳ τῶν πλέον ἀξιοσημεϊῶν ἐξέλιξεν τῆς ὑλιστικῆς ἐποχῆς μας, ἡ ὁποία θὰ ἤδύνατο νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς θαῦμα, εἶναι ἡ ἀναβίωσις τῆς θρησκείας εἰς τὴ Σοβιετικὴν Ἐνωσιν, ἡ ἔκτασις τῆς ὁποίας δὲν δύναται νὰ ἀμφισβητηθῇ παρὰ τὰς προσπάθειάς τῶν ἀρχῶν νὰ συγκαλύψουν τὸσον τὴν ἔκτασιν τῆς θρησκευτικῆς ἀναβιώσεως ὅσον καὶ τὰ λαμβανόμενα μέτρα διὰ τὴν περιστολὴν τῆς.

Ὁ πρόεδρος τῆς «Ἰδεολογικῆς Ἐπιτροπῆς» τοῦ κομμουνιστικοῦ κόμματος τῆς ΕΣΣΔ κ. Ἰλίτσεφ προέβη εἰς μερικὰς ἀποκαλυπτικὰς ὁμολογίας ἀπὸ τῶν στηλῶν τοῦ περιοδικοῦ «Κομμουνιστής», παραπονοῦμενος ὅτι «σημαντικὸν ποσοστὸν τοῦ σοβιετικοῦ πληθυσμοῦ διατελεῖ ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τῆς θρησκείας, ἐξακολουθεῖ νὰ ἐκκλησιαζέται καὶ νὰ τηρῇ τοὺς θρησκευτικὸς τύπους» καὶ ὅτι «ὁ ἀριθμὸς τῶν ναῶν καὶ τῶν θρησκευτικῶν κοινοτήτων μειοῦται, ἐνῶν ὁ ἀριθμὸς τῶν θρησκευομένων ἀνθρώπων παραμένει σχετικῶς μεγάλος».

Ὁ Φλόυντ λέγει περαιτέρω ὅτι διάφοροι ὑπολογισμοὶ ἀναβιβάζουν τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐκκλησιαζομένων μελῶν τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας εἰς 40 ἑκατομμύρια, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ 300/ο εἶναι ἡλικίας κάτω τῶν 40 ἐτῶν, εἶναι δηλαδὴ ἀνθρωποὶ ἀνατραφέντες ἐξ ὀλοκλήρου ὑπὸ κομμουνιστικὸν καθεστῶς, μὲ τὴν παρεμβολὴν παντοίων ἐμποδίων εἰς τὸν δρόμον των ὑπὸ τοῦ κράτους.

Ἀμέγρι το 1959, συνεχίζει ὁ κ. Φλόυντ, ὁ ἀριθμὸς τῶν ναῶν εἶχεν αὐξηθῆ πάλιν εἰς 20.000 περίπου, ὁ ἀριθμὸς τῶν ἱερέων εἰς 50.000 καὶ τῶν Ἐπισκόπων εἰς 73. Μετὰ τὸ ἔτος αὐτὸ ἡ ἐπίθεσις κατὰ τῆς θρησκείας ἐντείνεται. Ἡ ἐπίθεσις προσλαμβάνει πολλὰς μορφάς, ἀλλὰ δὲν φθάνει τὰς ὁμάς, βαρβάρους μορφὰς διωγμοῦ τῶν πρώτων ἐτῶν τοῦ σοβιετικοῦ καθεστώτος. Οἱ Ἐπίσκοποι καὶ οἱ ἱερεῖς δὲν συλλαμβάνονται πλέον, δὲν ἐξορίζονται καὶ δὲν ἐκτελοῦνται ἀπλῶς διότι εἶναι ἐπίσκοποι καὶ ἱερεῖς. Τώρα χρησιμοποιοῦνται λεπτότεροι μέθοδοι περιορισμοῦ τῆς δράσεως τοῦ Κλήρου. Ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἕνας Ἐπίσκοπος δίδεται ἐπὶ φοροδιαφυγῇ, παράπονα διὰ τὸ ὁποῖον αἱ ἰδιορρυθμίαι τοῦ Σοβιετικοῦ Δικαίου καὶ ἡ ἐφαρμογὴ του καθιστοῦν ἔνοχον κάθε ἐπίσκοπον. Ἐξευρίσκονται διάφοροι προφάσεις διὰ τὴν προσαγωγὴν τῶν ἱερέων ἐνώπιον τῶν δικαστηρίων καὶ διὰ τὴν γελοιοποίησιν καὶ τὴν ταπεινώσιν των».

Κατὰ τὰ μεταπολεμικὰ ἔτη ἐπετρέπη ἡ ἵδρυσις ὀκτώ ἱερατικῶν σχολῶν, ἐκ τῶν ὁποίων σήμερον λειτουργοῦν μόνον τρεῖς (μία εἰς Μόσχην, μία εἰς Λένινγκραντ καὶ μία εἰς Ὀδησσὸν) ὅχι ἐλλείψει ὑποψηφίων σπουδαστῶν ἀλλὰ ἐξ αἰτίας ποικίλων ἐμποδίων. Οὕτω λ.χ. αἰτήσεις πρὸς ἐγγραφὴν εἰς τὴν ἱερατικὴν σχολὴν τοῦ Μίνσκ εἶχον ἀπλῶς κατακρατηθῆ εἰς τὸ Ταχυδρομεῖον.

Ἡ διαδικασίᾳ τοῦ κλεισιματος τῶν ἐκκλησιῶν συνεχίζεται συντόμως. Ἔτσι πιστεύεται ὅτι ἀπὸ τοῦ 1959 ὁ ἀριθμὸς των ἔχει μειωθῆ κατὰ τὸ ἕμισι. Εἰς τὸ Κίεβον, ἐνορτῆται τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου ὀργάνωσιν διαμαρτυρίαν παραμεινάντες ἐντὸς τοῦ ναοῦ διὰ νὰ ἐμποδίσουν τὸ κλεισιμὸν του ἀπὸ τὰς ἀρχάς. Ἐκλείσθη μίᾳ Μονῇ διάσημος εἰς ὀλόκληρον τὴν Ὀρθοδοξίαν, ἡ Μονὴ Πετσέρσκη τοῦ Κιέβου. Ἔχει κατ' οὐσίαν κλεισθῆ καὶ ἡ Λαύρα Ποτσάγιεφ, πλῆσιον τοῦ Κρεμενέτς.

Μὲ τὴν ὑλικὴν μείωσιν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὸν περιορισμὸν τῆς ἐπιρροῆς τῆς συμβαδίζει ἡ «θετικὴ» πλευρὰ τῆς ἀντιθρησκευτικῆς ἐκστρατείας ὑπὸ μορφῇν προπαγάνδας ὑπὲρ τοῦ ἀθεϊσμοῦ καὶ τοῦ λεγομένου «πιστημονικοῦ σοσιαλισμοῦ». Τεράστια ποσὰ δαπανῶνται διὰ τὴν χρηματοδότησιν ἀντιθρησκευτικῶν ἐκδόσεων καὶ ἐνὸς δικτύου ὀμιλητῶν εἰς ὀλόκληρον τὴν χώραν, ἀποστολὴ τῶν ὁποίων εἶναι νὰ ἐξηγοῦν εἰς τὸν ρωσικὸν λαὸν πόσον ἀπληραϊωμένη εἶναι ἡ πίστις του εἰς ὑπερφυ-

σικά πράγματα, όταν ο κομμουνισμός όχι μόνον έχει παραγάγει χάλυβα και εργαλειομηχανές, αλλά και απέστειλεν άνθρωπον εις τὸ Διάστημα διὰ νὰ ἴδῃ τὶ ὑπάρχει ἐκεῖ ἑπάνω».

Ἐν τούτοις, παρατηρεῖ ὁ κ. Φλόυντ, ὁ ρωσικὸς λαὸς παραμένει ἀμετάπειτος καὶ ὁ κ. Γλίτσεφ ἠναγκάσθη νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι ἡ Ἐκκλησία τὰ καταφέρει καλύτερα ἀπὸ τὸ κράτος ἢ τὸ κόμμα, ἂν καὶ αὐτὰ ἔχουν τὸ μονοπώλιον τῶν μέσων προπαγάνδας. «Ὁ κλῆρος καὶ οἱ ἱεροκλήρυκες δὲν ἔχουν εἰς τὴν διάθεσιν τῶν τὸ ραδιόφωνον, τὴν τηλεόρασιν ἢ τὸν κινηματογράφον. Ἡ κυκλοφορία τῶν δημοσιευμάτων τῶν εἶναι μικρῆ. Ἐὰν διατηροῦν τὴν ἐπιρροὴν τῶν ἐπὶ τῶν ὁπαδῶν τῶν, αὐτὸ γίνεται κυρίως μὲ τὸν προφορικὸν λόγον».

ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΣΕΡΒΙΑΣ

Τὴν 23ην Νοεμβρίου 1964 συνήλθεν εἰς Βελιγράδιον ὁ Ἱερατικὸς Σύνδεσμος Σερβίας. Κατὰ τὴν τελετὴν τῆς ἐπικλήσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ὁμιλήσεν ὁ Μακαριώτατος Πατριάρχης Σερβίας κ. Γερμανός, ὑπογραμμίσας ὅτι ἡ ἀποστολὴ τοῦ Ἐφημερίου εἶναι ἀποστολὴ αὐταπαρνήσεως, ἀσκήσεως καὶ αὐτοθυσίας καὶ ὅτι τὸ καλύτερον κήρυγμα εἶναι ὁ ἐνάρετος βίος.

Ὁ ὑπουργὸς τῆς σερβικῆς κυβερνήσεως κ. Νέμανια Μάρκοβιτς, χαιρετίζων τὴν συνέλευσιν τοῦ Ἱερατικοῦ Συνδέσμου, ἐξέφρασε τὴν ἐλπίδα ὅτι εἰς τὸ προσεχές μέλλον θὰ εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἐπιτελέσουν ἀκόμη ἐν βῆμα ἐμπρὸς ὅσον ἀφορᾷ τὴν βελτίωσιν τῆς οικονομικῆς θέσεως τῶν ἱερέων. Ὁ ὑπουργὸς κ. Μάρκοβιτς ὑπεγράμμισεν ἐν συνεχείᾳ ὅτι ἡ πείρα ἀπέδειξε, ὅτι αἱ ἀμοιβαῖαι ἐπαφαὶ μεταξὺ τῶν ἐκπροσώπων τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ τῶν ὀργάνων ἐξουσίας συμβάλλουν πάντοτε ἐπιτυχῶς εἰς τὴν ρύθμισιν τῶν προβλημάτων καὶ τὴν δημιουργίαν κλίματος ἀμοιβαίας κατανοήσεως.

Ἡ ἀπόφασίς τῆς συνέλευσεως τονίζει ὅτι ὁ ὀργανωμένος ὀρθόδοξος κλῆρος τῆς Σερβίας θὰ φυλάττῃ τὴν ἐνότητα τῆς Σερβικῆς Ἐκκλησίας ἀγωνιζόμενος ἐναντίον ὅλων τῶν διασπαστικῶν καὶ σχισματικῶν προσπαθειῶν ὀρισμένων ἀρνητικῶν στοιχείων δρώντων εἰς τὸ ἐξωτερικόν. Μετὰ ταῦτα ἡ ἀπόφασίς ὑπογραμμίζει τὴν ἀνάγκην τῆς περαιτέρω μορφωτικῆς ἐξυψώσεως τῶν ἐφημερίων καὶ τῆς βελτιώσεως τῆς οικονομικῆς τῶν θέσεως διὰ τῆς καθιερώσεως τακτικῆς εἰσφορᾶς τῶν πιστῶν καὶ τῆς μονοπωλήσεως τῆς κατασκευῆς κηρίων.

ΡΩΜΑΙΟΚΑΘΟΛΙΚΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ

Ἐπὶ ταῖς ἑορταῖς ὁ πάπας Παῦλος Στ' ἀπηύθυνε μηνύματα εἰς δὲκάκληρον τὸν κόσμον.

— Ἡ Γαλλικὴ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἱεραρχία ἔλαβε σημαντικὰς ἀποφάσεις ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῆς λειτουργικῆς μεταρρυθμίσεως. Οὕτως ἀπὸ τῆς 3ης Ιανουαρίου 1965 τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς θείας Λειτουργίας, πλὴν τοῦ κανόνος, θὰ ἀπαγγέλλεται γαλλιστί. Γαλλιστί ἐπίσης θὰ τελῶνται τὰ ἱερὰ μυστήρια τῆς ἐξομολογήσεως καὶ τοῦ χρίσματος.

— Ὁ πάπας Παῦλος Στ' ἠύλδγησε τὰς ἐκ μωσαϊκοῦ νέας εἰκόνας τῶν Ἁγίων Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου, ἀποστόλων τῶν Σλαύων, αἱ ὁποῖαι ἐτοποθετήθησαν ἐν τῷ ἱερῷ βήματι τοῦ ἁγίου Βεγκεσλάου ἐντός τῆς βασιλικῆς τοῦ Ἁγίου Πέτρου. Εἰς τὴν τελετὴν παρέστησαν Ἱεραρχοὶ καὶ Ρωμαιοκαθολικοὶ ἱεράρχαι καὶ ἡ ἐν Ρώμῃ τσεχοσλοβακικὴ παροικία.

ΑΓΓΛΙΚΑΝΙΣΜΟΣ

Ἀπὸ 13ης μέχρι 20ης Νοεμβρίου συνεκροτήθη ἐν Μ. Βρετανίᾳ ἡ «ἐβδομάς τοῦ θρησκευτικοῦ τύπου», τῆς ὁποίας, πρὸς τοὺς ἄλλους, μετέχε καὶ ἡ ἐφημερὶς «Church Times».

Εἰς μῆνυμά του πρὸς τοὺς μετασχόντας τῆς ἐβδομάδος ταύτης ὁ Ἀρχιεπίσκοπος τοῦ Καντέρμπουρ Ἄρ. Ράμσεϋ μεταξὺ ἄλλων εἶπε τὰ ἑξῆς: «Εἶμαι βέβαιος, ὅτι τὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας πανταχοῦ θὰ ἔπρεπε νὰ ἀναγινώσκουν μίαν ἐβδομαδιαίαν ἐκκλησιαστικὴν ἐφημερίδα. Θὰ διδῆ εἰς αὐτοὺς πληροφορίας περὶ τῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας τῶν, τὰς ὁποίας εἶναι ἀπὸ θάνατον νὰ λάβουν κατ' ἄλλον τρόπον. Θὰ τοὺς ἐνημερών

διὰ ζητήματα σημαντικὰ διὰ τὴν ζωὴν τῆς Ἐκκλησίας εἰς ὅλην τὴν χώραν... Θὰ τοὺς κατατοπίζῃ διὰ τὰ νέα βιβλία καὶ θὰ τοὺς παρέχῃ ἀναγκαίαν πνευματικὴν τροφήν». Ἐξ ἄλλου ὁ ἀρχιεπίσκοπος τῆς Ἰρλάνδης εἰς παρόμοιον μῆνυμά του πρὸς τὸν ἐκδότην τῆς ἐφημερίδος «Church Times» ἐκφράζει τὴν χαρὰν του διὰ τὴν συμβολὴν τῆς ἐφημερίδος ταύτης εἰς τὴν διοργάνωσιν τῆς «ἐβδομάδος τοῦ θρησκευτικοῦ τύπου».

ΠΡΟΤΕΣΤΑΝΤΙΣΜΟΣ

Ἡ Ἐκκλησία τῶν Βαπτιστῶν τοῦ Μισσισιπιτῆ ἀπηύθυνε ἐκκλησίαν πρὸς πάντας τοὺς Χριστιανοὺς, ἵνα συνεργασθοῦν πρὸς λύσιν τοῦ μεγάλου προβλήματος τῶν φυλετικῶν διακρίσεων καὶ συγκρούσεων.

— Τὸ ἐν Κούβα συμβούλιον τῶν εὐαγγελικῶν ἐκκλησιῶν εἰς μίαν γενικὴν συνέλευσιν ἐν Havana ἀπεφάσισε τὴν εἰσοδογὴν εἰς αὐτὸ τριῶν νέων «ἐκκλησιῶν», ἥτοι τῆς «Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ» (8 κοινότητες μὲ 170 μέλη!), τῆς «Ἐκκλησίας τῆς Ναζαρέτ» (18 κοινότητες μὲ 500 μέλη!) καὶ τῆς «Χριστιανικῆς πεντηκοστιανῆς Ἐκκλησίας τῆς Κούβας» (54 κοινότητες μὲ 1250 μέλη!). Οὕτως ὁ ἀριθμὸς τῶν εἰς τὸ συμβούλιον συνησπισμένων ἐκκλησιῶν ἀνέρχεται εἰς ἑνδεκά.

ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΗ ΚΙΝΗΣΙΣ

Ἀντιπροσωπεῖα τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν ἐπραγματοποίησε τὴν πρώτην ἐπίσημον ἐπίσκεψίν της εἰς Βουλγαρίαν καὶ συνηγήθη μὲ ἡγετικὰς προσωπικότητας τῆς ἐν Βουλγαρίᾳ Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, μὲ ἀντιπροσώπους τοῦ κράτους, μὲ ἐνοριακοὺς κύκλους, μὲ καθηγητὰς καὶ σπουδαστὰς. Τῆς ἀντιπροσωπείας μετέσχον ὁ Σεβ. Ἀρχιεπίσκοπος Ἀμερικῆς κ. Ἰάκωβος, εἰς τῶν προέδρων τοῦ Συμβουλίου, ὁ Ἄρ. Franklin Clark Fry, πρόεδρος τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς, ὁ γενικὸς γραμματεὺς Dr. W.A. Visser 't Hooft, ὁ ἐκπρόσωπος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου Θεοφίλ. Ἐπίσκοπος κ. Αἰμιλιανός, ὁ αἰδεσιμολογιώτατος πρωθιερέως Βορονόι, ἐκπρόσωπος τοῦ Πατριαρχείου τῆς Μόσχας καὶ ὁ κ. Christofer King, γραμματεὺς διὰ τὰς Ὀρθοδόξους Ἐκκλησίας καὶ χώρας ἐν τῷ τμήματι τῆς διεκκλησιαστικῆς βοηθείας καὶ τῆς ὑπηρεσίας τῶν προσφύγων. Πάντες οὗτοι ἐγένοντο δεκτοὶ εἰς Σόφειαν ὑπὸ τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Sliven κ. Νικοδήμου, Προέδρου τῆς οἰκουμενικῆς ἐπιτροπῆς τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, ὑπὸ τοῦ Γενικοῦ Γραμματέως καὶ μελῶν τῆς Συνόδου, ὡς καὶ ὑπὸ ἀντιπροσώπων τῆς ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὑποθέσεων κυβερνητικῆς ἐπιτροπῆς.

ΔΙΑΦΟΡΑ

Κατ' ἀπόφασιν τῆς κυβερνήσεως τῆς Κεϋλάνης ὁ Βουδδισμὸς ἀνεκροτήθη ἐν αὐτῇ ἡ ἐπίσημος θρησκεία. Σημειωτέον, ὅτι τὰ 850/0 τῶν κατοίκων τῆς Κεϋλάνης εἶναι βουδδισταί.

Χριστιανικοὶ κύκλοι τῆς Κορέας καὶ τῆς Ἰαπωνίας καταβάλλουν προσπάθειάς διὰ τὴν βελτίωσιν τῶν σχέσεων τῶν δύο χωρῶν.

BIBΛΙΟΚΡΙΣΙΑ

Π. Ν. ΤΡΕΜΠΕΛΑ, Δογματικὴ τῆς Ὀρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας. Ἐν Ἀθήναις. Τόμος Α' 1959, σελ. 16+568. — Β' 1959, σελ. 422. — Γ' 1961, σελ. 548.

Καθ' ὃν χρόνον ἡ Ὀρθοδοξία, παρ' ὅλην τὴν δυσμένειαν τῶν καιρῶν καὶ τῶν συνθηκῶν, ὑφ' ἃς διατελεῖ καὶ ἀγωνίζεται ἡ μεγίστη πλειονοψηφία τῶν αὐτοκεφάλων Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, κατέχει ὄντως ἐξαιρετον θέσιν ἐν τῇ παγκοσμίῳ ἐκκλησιαστικῇ κινήσει, ἡ δὲ ἱστορία καὶ τὸ περιεχόμενον αὐτῆς ἀποτελεῖ τὸ ἀντικείμενον παμμεροῦς ἐξετάσεως ἐκ μέρους διαρκῶς πληθυνομένων ρωμαιοκαθολικῶν καὶ διαμαρτυ-

ρομένων θεολόγων, αντιλαμβάνεται τις πόσον επικαιρώως εμφανίζεται ἐν τοσοῦτον ἐκτεταμένον σύστημα τῆς Ὁρθοδόξου πίστεως, ἥτις ἀποτελεῖ τὴν βάση τῆς Ὁρθοδοξίας καὶ ἄνευ αὐτῆς δὲν εἶναι δυνατόν οὔτε τὸ ἀκραιφνῶς χριστιανικὸν ἦθος, οὔτε ἡ μοναδικὴ αὐτῆς λατρεία νὰ κατανοηθῆ καὶ προσηκόντως ἐκτιμηθῆ. Ὡς δὲ εἶχεν εὐστοχώτατα παρατηρήσει ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, «οὔτε ὀρθὸς βίος ἄνευ ὀρθῶν δογμάτων, οὔτε ὀρθὰ δόγματα ἄνευ ὀρθοῦ βίου» εἶναι δυνατόν νὰ νοηθῶν. Καὶ ὅσον μὲν ἀφορᾷ εἰς τὴν ἕκτασιν τῆς Δογματικῆς τοῦ κ. Τρεμπέλα, ἃς σημειωθῆ ὅτι ἐκ τῶν ὑπαρχόντων νεοελληνικῶν δογματικῶν συστημάτων τὸ μὲν τοῦ Ζ. Ρώση παρέμεινεν ἀσυμπλήρωτον, ἐκδοθέντος μόνον τοῦ Α' τόμου (1903), τὸ δὲ τοῦ Χρήστου Ἀνδρούτσου περιορίζεται εἰς ἓνα μόνον τόμον ἐκ σελ. 462, ἐκδοθέντα τὸ 1907, καθ' ὃν χρόνον ὑπάρχουν ἀρκεταὶ μεγάλαι Ρωσικαὶ Δογματικαὶ (ἐννοεῖται ἐκ τῆς προεπαναστατικῆς ἐποχῆς) ἀπὸ 2-5 τόμων, οἵτι εἶναι τοῦ Μακαρίου (ε' ἐκδ. 1895), τοῦ Σιλβέστρου (β' ἐκδ. 1884-91), τοῦ Φιλαρέτου (γ' ἐκδ. 1882) καὶ τοῦ Μαλινόβσκη (β' ἐκδ. 1910), ἵνα μὴ ἀναφέρωμεν τὴν ὑπὸ τοῦ M. JUGIE ἐκδοθεῖσαν πεντάτομον «THEOLOGIA DOGMATICA ORTHODOXA CHRISTIANORUM ORIENTALIUM» (PARISII, 1926-35) καὶ τὴν δεκάτομον προτεσταν-

Ἐκ τῶν τριῶν τόμων τῆς Δογματικῆς τοῦ κ. Τρεμπέλα ὁ μὲν Α' περιλαμβάνει μακρὰν εἰσαγωγὴν, ὅπου γίνεται λόγος περὶ δόγματος καὶ Δογματικῆς, ὡς ἐπιστήμης, περὶ τῶν πηγῶν τῆς Δογματικῆς καὶ τῆς ἱστορίας αὐτῆς, ἀκολούθως διατυποῦνται αἱ θεμελιώδεις ἀρχαὶ τῆς Δογματικῆς καὶ ἡ διδασκαλία περὶ Θεοῦ καὶ περὶ τοῦ ὑπ' αὐτοῦ δημιουργηθέντος κόσμου, τοῦ τε ὀλικοῦ καὶ τοῦ πνευματικοῦ, καὶ περὶ τοῦ ἀνθρώπου, ὡς καὶ περὶ τῆς πτώσεως αὐτοῦ· ἐν δὲ τῷ Β' τόμῳ ἐκτίθεται ἡ διδασκαλία περὶ Χριστοῦ καὶ τοῦ ἀπολυτρωτικοῦ ἔργου αὐτοῦ, ὡς καὶ ἡ περὶ τῆς οἰκειώσεως τῆς ἀπολυτρώσεως ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου διὰ μέσου τῆς Θείας Χάριτος· τέλος δ' ἐν τῷ Γ' τόμῳ ἀναπτύσσεται ἡ περὶ τῶν ἑπτὰ μυστηρίων καὶ ἡ περὶ ἐσχάτων ὀρθόδοξος διδασκαλία, δηλ. ἡ περὶ μέσης καταστάσεως τῶν ψυχῶν (τ.ἔ. ἀπὸ τοῦ θανάτου μέχρι τῶν ἐσχάτων καιρῶν), καὶ ἡ περὶ β' παρουσίας τοῦ Χριστοῦ, ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν καὶ περὶ ὀριστικῆς κρίσεως, ὡς καὶ ἡ περὶ ἀνακαινίσεως τοῦ κόσμου «καινοῦ οὐρανοῦ καὶ καινῆς γῆς» διδασκαλία τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Ἐν τέλει δὲ παρατίθενται ἐκτενεῖς τικὴν KIRCHLICHE DOGMATIK τοῦ κορυφαίου τῆς ἐποχῆς ἡμῶν θεολόγου κ. KARL BARTH, καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Βασιλείας καὶ τῆς ὀκτατόμου Δογματικῆς τοῦ νῦν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τοῦ Μονάχου ρωμαιοκαθολικοῦ δογματικοῦ κ. MICHAEL SCHMAUS. Ἀπὸ τῆς ἐλληνικῆς πλευρᾶς πολλὰς ἐλπίδας παρέχει ἡμῖν ἡ «Σύνοψις τῆς Δογματικῆς διδασκαλίας τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας» (1960) δημοσιευθεῖσα καὶ γερμανιστὶ ἐν τῷ I τόμῳ τῆς ὑφ' ἡμῶν ἐν συνεργασίᾳ καὶ μετ' ἄλλων συναδέλφων ἐν Στουτγάρδῃ πρὸ τριῶν ἐτῶν ἐκδοθείσης «Die Orthodoxe Kirche in griechisches Sicht».

πίνακες ὄρων καὶ ὀνομάτων (σ. 517-533) καὶ θεμάτων (σ. 534-548) καὶ τῶν τριῶν τόμων.

Ἡ ἐπιθυμία καὶ ὁ σκοπὸς τοῦ κ. Τρεμπέλα ἦτο νὰ ἐκθέσῃ ἐν ὅλῃ αὐτῆς τῇ εὐρύτῃ τὴν γενεῖαν δογματικὴν διδασκαλίαν τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἐπὶ τῇ βάσει τῆς Ἀγ. Γραφῆς ἀφ' ἑνὸς καὶ τῆς ἀποστολικῆς Παραδόσεως ἀφ' ἑτέρου. Τὴν μὲν Ἀγ. Γραφήν καὶ κυρίως τὴν Καινὴν Διαθήκην κατέχει οὗτος ὅσον ὀλίγοι ὀρθόδοξοι θεολόγοι, ἀκόμη καὶ τῆς ἁλλοδαπῆς, καθ' ὅσον ἔχει ἐρμηνεύσει ὅλην τὴν Κ. Διαθήκην, πλὴν τῆς Ἀποκαλύψεως, εἰς ὀκτὼ τόμους καὶ δὴ καὶ εἰς β' ἔκδοσιν ἐπηξετημένην ἐπὶ τῇ βάσει τῆς τε ἀρχαίας ἐρμηνευτικῆς παραδόσεως καὶ τῇ βοήθειᾳ τῶν νεωτέρων ἐρμηνευτῶν, ρωμαιοκαθολικῶν καὶ διαμαρτυρομένων. Ἐπίσης δὲ κατέχει, πάλιν ὅσον ὀλίγοι, τοὺς Ἑλληνας πατέρας τῆς Ἐκκλησίας, οἵτινες εἶναι καὶ οἱ φορεῖς τῆς τε ἀποστολικῆς καὶ τῆς ἀρχαίας ἐρμηνευτικῆς παραδόσεως. Ἐν τῇ ἀναπτύξει τῶν δογμάτων ἡ Δογματικὴ τοῦ κ. Τρεμπέλα ἀποβαίνει καὶ ἱστορία τῶν δογμάτων, ἐν δὲ τῇ διακριβώσει καὶ κατοχυρώσει τῆς ὀρθοδόξου δογματικῆς διδασκαλίας, κατ' ἀντιδιαστολήν πρὸς τὰς ἑτεροδόξους διδασκαλίας, ἀποβαίνει αὐτὴ καὶ Συγκριτικὴ συμβολικὴ, ὡς ὀνομάζεται ἡ θεολογικὴ ἐπιστήμη ἡ ἀσχολουμένη περὶ τὴν σύγκρισιν τῶν διαφορῶν Ἐκκλησιῶν.

Χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τῆς παρουσιαζομένης Δογματικῆς εἶναι ἡ ἐπιστημονικὴ ἐμβριθεῖα, ἡ δαφιλεστάτη παράθεσις τῆς διδασκαλίας τῶν Ἑλλήνων πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, ἡ δογματικὴ ἀκριβολογία, ἀλλὰ καὶ ἡ σαφήνεια. Ἀκριβῶς δὲ τὸ πλῆθος τῶν παρατιθεμένων γνωμῶν τῶν ἱερῶν τούτων πατέρων δημιουργεῖ καὶ τὸ κατάλληλον πνευματικὸν κλίμα, τὸ ὁποῖον καὶ ὁ ἐπιφανὴς προτεσταντῆς δογματικὸς Karl Barth¹ θεωρεῖ ὡς ἀπαραίτητον διὰ τὴν διευκλυσιν τῆς διεισδύσεως εἰς τὸ πνεῦμα τῶν χριστιανικῶν δογμάτων. Καθ' ὅλου εἰπεῖν ἡ γραμμὴ τοῦ κ. Τρεμπέλα εἶναι καθαρῶς ὀρθόδοξος, ἀλλ' ἀπῆλλαγμένη πάσης ἀκρότητος καὶ διακρινομένη διὰ τὴν εὐρύτητα τῆς ἀντιλήψεως καὶ τῆς καρδίας, ἥτις διακρίνει καὶ τοὺς Ἑλληνας πατέρας.

Τοιαύτη οὖσα ἡ Δογματικὴ τοῦ κ. Τρεμπέλα προσφέρεται ὡς σπουδαῖον βοήθημα διὰ τὴν γνώσιν τῆς Ὁρθοδόξου πίστεως οὐχὶ μόνον εἰς τοὺς ὀρθόδοξους, ἀλλ' ἐφ' ὅσον εἶναι καὶ ἐλληνιστὶ συντεταγμένη τυγχάνει εὐπρόσιτος καὶ εἰς τοὺς ἑτεροδόξους, εὐνοϊκαί τινας κρίσεις τῶν ὁποίων ἠκούσθησαν ἤδη (Irénikon, 1960, σελ. 381-385, Bulletin d' Orientations oecuméniques, 1961 No 33, Nouvelle Revue Théologique, 1964 No 2), ἀπὸ δὲ τῆς προτεσταντικῆς πλευρᾶς ἐκρίθη εὐμενῶς ὑπὸ τοῦ κ. Slenczka ἐν τῇ Theologische Rundschau, 1960 σελ. 160 ἐξ. καὶ 1962 σελ. 236. Ἀπὸ ρωμαιοκαθολικῆς δὲ πλευρᾶς διετυπώθησαν καὶ προτάσεις περὶ μεταφράσεως εἰς τὴν Γαλλικὴν, ἀρξαμένης ἤδη καὶ προχωρούσης.

Π. Ι. ΜΠΡΑΤΣΙΩΤΗΣ

1. Kirchliche Dogmatik I 1932, σελ. 17 ἐξ. F. r. L i e b, Orthodoxie und Protestantismus I 1929.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Ἱερά Μητρόπολις Θεσσαλονίκης

Ἐχοντες ὑπ' ὄψει τὰς διατάξεις τῶν ἀρθρῶν 46 καὶ 47 § 1 τοῦ Α.Ν. 2200/40 «Περὶ Ἱερῶν Ναῶν καὶ Ἐφημερίων» καλοῦμεν τοὺς βουλομένους καὶ ἔχοντας τὰ κανονικά καὶ νόμιμα προσόντα, ὅπως καταλάβωσι τὴν κενὴν ὀργανικὴν θέσιν τακτικοῦ ἐφημερίου τῆς Ἑνορίας τοῦ Ἱεροῦ Ναοῦ Ἁγίων Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης Θεσσαλονίκης, ἵνα υποβάλλωσιν ἡμῖν, ἐντὸς μηνός, ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τῆς παρουσίας, σχετικὴν αἴτησιν μετὰ τῶν ἀπαιτουμένων δικαιολογητικῶν, προκειμένου νὰ προβῶμεν εἰς τὴν ἀνακήρυξιν ὑποψηφίου, πρὸς πληρῶσιν τῆς ἀνωτέρου κενῆς ἐφημεριακῆς θέσεως.

Ἐν Θεσσαλονίκῃ τῇ 22 Δεκεμβρίου 1964

† Ὁ Θεσσαλονίκης ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΩΝ

Ἱερά Μητρόπολις Πατρῶν

Ἐχοντες ὑπ' ὄψει τὰ ἀρθρα 46, 47 καὶ 48 τοῦ Α.Ν. 2200/1940 «Περὶ Ἱερῶν Ναῶν καὶ Ἐφημερίων» ὡς ἐτροποποιήθη καὶ διὰ μεταγενεστέρων Νομοθετικῶν Διαταγμάτων, καὶ ἀποβάσεως ἀκάρπου τῆς προκηρύξεως δι' ὑποψηφίους πρώτης κατηγορίας διὰ τὴν κατάληψιν τῆς Γ' ἐφημεριακῆς θέσεως τοῦ ἐν Πάτραις Ἱ. ἐνοριακοῦ Ναοῦ τῆς Παντανάσσης, καλοῦμεν τοὺς βουλομένους καὶ ἔχοντας τὰ ὑπὸ τοῦ Νόμου ὀριζόμενα προσόντα τῆς ἀμέσου κατωτέρας Βας Κατηγορίας, ὅπως ἐντὸς μηνός ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τῆς παρουσίας προκηρύξεως ἐν τῷ Δελτίῳ «ΕΚΚΛΗΣΙΑ» υποβάλλωσιν ἡμῖν σχετικὴν αἴτησιν μετὰ τῶν δικαιολογητικῶν ἐγγράφων τῶν, ἵνα προβῶμεν εἰς ἀνακήρυξιν τῶν υποψηφίων.

Ἐν Πάτραις τῇ 22α Δεκεμβρίου 1964

† Ὁ Πατρῶν ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ

ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟΝ-ΣΑΝΑΤΟΡΙΟΝ ΤΡΙΠΟΛΕΩΣ

Τὸ Νοσοκομεῖον-Σανατόριον Τριπόλεως, προκειμένου νὰ προβῇ, συμφώνως πρὸς τὴν ὑπ' ἀριθ. 20/20.10.64 ἀπόφασιν τοῦ Δ.Σ. αὐτοῦ, κατόπιν καὶ τῆς ὑπ' ἀριθ. Ζ1γ494/28.11.64 ἐγκριτικῆς διαταγῆς τοῦ Ὑπουργείου Ὑγιεινῆς, εἰς τὴν πληρῶσιν τῆς κενῆς θέσεως τοῦ Ἱερέως ἐπὶ βαθμῶ 8φ (Γραμματέως Β') ἐξελισσομένου μέχρι 4φ (Τμηματάρχου Α') διὰ τὸν κεκτημένον ἀπολυτήριον Ἐκκλησιαστικῆς ἢ ἄλλης μέσης σχολῆς καὶ ἐπὶ βαθμῶ 6φ (εἰσηγητοῦ) ἕως καὶ 4φ (Τμηματάρχου Α') διὰ τὸν κεκτημένον πτυχίον Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου.

Κ α λ ε ῖ

Πάντα ἐνδιαφερόμενον συγκεντροῦντα τὰ διὰ τὴν θέσιν ταύτην προβλεπόμενα ὡς ἄνω προσόντα ὅπως, ἐντὸς προθεσμίας 30 ἡμερῶν ἀπὸ τῆς τελευταίας δημοσιεύσεως εἰς τὸν τύπον τῆς παρουσίας, υποβάλλῃ αἴτησιν μετὰ τῶν νομίμων δικαιολογητικῶν εἰς τὴν Δ/σιν τοῦ Ἰδρύματος.

Ἀνώτατον ἄριον ἡλικίας διὰ τὸν διορισμὸν τυγχάνει τὸ 45ον ἔτος.

Ὁ διορισμὸς ἐνεργηθῆσεται κατὰ τὴν προβλεπομένην ὑπὸ τοῦ ἀρθροῦ 50 τοῦ Α.Ν. 2200/40 διαδικασίαν.

Διὰ πλείονας πληροφορίας δύνανται οἱ ἐνδιαφερόμενοι ν' ἀπευθύνωνται εἰς τὴν Δ/σιν τοῦ Ἰδρύματος κατὰ τὰς ἐργασίμους ὥρας (τηλ. 25-89).

« ΕΚΚΛΗΣΙΑ »

ΕΠΙΣΗΜΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ἐκδιδόμενον κατὰ δεκαπενθήμερον

ΕΠΟΠΤΕΥΟΥΣΑ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

† Ὁ Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ

† Ὁ Ἐδέσσης καὶ Πέλλης ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ

† Ὁ Μυτιλήνης ΙΑΚΩΒΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

ΘΕΟΔΟΣΙΟΣ Κ. ΣΠΕΡΑΝΤΣΑΣ

ΣΥΝΔΡΟΜΑΙ

Ναῶν Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν:
Δρχ. 50, 75, 100 ἑτησίως.
Λοιπῶν Ναῶν Ἐπικρατείας: 30 ἑτησίως.
Ἐξωτερικοῦ: δολλάρια 3.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Χρυσοστόμου, Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν, Ποιμαντορικὴ ἐγκύκλιος ἐπὶ τῇ ἑορτῇ τῆς τοῦ Χριστοῦ Γεννήσεως.

Ἑόρτια Γράμματα.

Τίτου, Μητροπολίτου Παραμυθίας, Τὸ νόημα τοῦ χρόνου.

Ἰωάννου Καμίρη, Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, Ἡ Γ' Πανορθόδοξος Διάσκεψις τῆς Ρόδου (Δ').

Εὐαγγέλου Δ. Θεοδώρου, Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Θεσ/κης, Ἡ ἐπίσκεψις τῶν Καθηγητῶν τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης εἰς τὴν Σοβιετικὴν Ἑνωσιν (Δ').

Πρωτ. Χρυσ. Γιαλούρη, Τὴν διακονίαν σου πληροφόρησον.

Ἀρχιμ. Ι.Α. Παπαδοπούλου, Μαριολογία (Γ').

Παρατηρήσεων στήλη.

Ἐκκλησιαστικά χρονικά.

Βιβλιοκρισία.

Παράρτημα.

ΜΟΝΟΤΥΠΙΚΑ ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑΤΑ ΤΣΙΡΩΝΗ
Μενάνδρου 4—Ἀθήναι—Τηλ. 533.805

Ἵπεύθυνος Τυπογραφείου Γεώργιος Σ. Χρυσάφης
Ἰασιωνίδου 22 — Σούρμενα